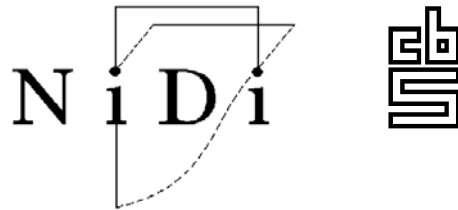

***Verhuizingen en huishoudens-
veranderingen in Nederland****

Verschillen tussen COROP-regio's

Peter Ekamper**
Mila van Huis***

Den Haag, oktober 2004

* een onderzoek in opdracht van het Ruimtelijk Planbureau (RPB) en het Directoraat-Generaal Wonen van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM), uitgevoerd door het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)
** werkzaam bij het NIDI
*** werkzaam bij het CBS

Inhoud

1.	Inleiding	1
2.	Methode en gegevens	3
2.1.	Verhuismotieven.....	3
2.2.	Huishoudensdynamiek	4
2.3.	Verhuisdynamiek.....	6
2.4.	GBA en huishoudensstatistiek	8
2.5.	Regionale indeling.....	9
3.	Resultaten voor Nederland	11
3.1.	Inleiding	11
3.2.	Verhuiskansen naar huishoudenspositie	12
3.3.	Verhuismotieven.....	13
4.	Resultaten voor COROP-regio's	17
4.1.	Verhuiskansen.....	17
4.2.	Verhuisafstand	17
4.3.	Verhuismotieven.....	21
4.3.1.	Uit huis gaan.....	21
4.3.2.	Uit huis en samenwonen	24
4.3.3.	Samenwonen.....	29
4.3.4.	Geboorte eerste kind	29
4.3.5.	Uit elkaar gaan.....	34
4.3.6.	Naar een institutioneel huishouden gaan	34
4.4.	Conclusie.....	39
5.	Specifieke COROP-regio's.....	41
5.1.	Inleiding	41
5.2.	Overig Groningen	41
5.3.	Noordoost-Noord-Brabant.....	47
5.4.	Agglomeratie 's-Gravenhage.....	52
6.	Conclusies.....	57
	Literatuur	59
	Bijlage I. Overzichtstabellen.....	61
	Bijlage II. Regressie-analyse verhuiskansen en gerealiseerde nieuwbouw	73

1. Inleiding¹

De ontwikkeling van de bevolking wordt bepaald door een drietal componenten, te weten geboorte, sterfte en migratie. Vanuit regionaal perspectief is vooral de component migratie van belang, in het bijzonder de binnenlandse migratie. Jaarlijks verhuizen er binnen Nederland bijna anderhalf miljoen personen, ongeveer één op de tien inwoners, waarvan een miljoen mensen binnen de eigen woon-gemeente. Het totale aantal huishoudens dat in een jaar verhuist is ruim een half miljoen. De stromen van bevolking en huishoudens tussen en binnen de regio's van vertrek en vestiging zijn zeer divers naar samenstelling, omvang en verhuismotief. Demografische veranderingen in het huishouden kunnen belangrijke motieven zijn om te verhuizen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan relatievorming door samenwonen en trouwen of relatieontbinding door (echt)scheiding. De eerste belangrijke studie naar de relatie tussen verhuizen en veranderingen in de huishoudenssamenstelling is die van Rossi (1955), waarin de relatie tussen verhuizen en de levenscyclus werd geïntroduceerd. In het huidige onderzoek naar verhuizen en huishoudensveranderingen is het idee van de levenscyclus vervangen door het minder deterministische begrip levensloop (zie bijvoorbeeld: Flowerdew en Hamad, 2004; Mulder en Hooimeijer; 1999; Warnes, 1992). Uit al deze studies komt naar voren dat veranderingen in de huishoudenssamenstelling belangrijke 'triggers' of motieven zijn voor een verhuizing en dus ook belangrijk voor de ruimtelijke spreiding van de bevolking. Een goed inzicht in die regionale bevolkingsontwikkelingen is vanuit beleids oogpunt van groot belang, vanwege de samenhang met woningmarkt, werkgelegenheid en diverse voorzieningen.

In dit rapport worden de resultaten gepresenteerd van onderzoek naar de relatie tussen verhuizingen en veranderingen in de huishoudenssamenstelling in Nederland in de periode 1995-2002. In 2002 heeft het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) samen met het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) in opdracht van het Ruimtelijk Planbureau (RPB) en het Directoraat-Generaal Wonen van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) al een verkennend onderzoek naar de relatie tussen verhuizingen en veranderingen in de huishoudenssamenstelling uitgevoerd (Ekamper en Van Huis, 2002a).

Dit onderzoek bevestigde de samenhang tussen verhuizingen en veranderingen van de huishoudenssamenstelling. Het in dit huidige rapport gepresenteerde onderzoek is een uitbreiding van dat eerdere onderzoek met een regionale dimensie. Het doel van het onderzoek is om inzicht te verkrijgen in regionale verschillen in verhuisgedrag gerelateerd aan veranderingen van de huishoudenssamenstelling op basis van gegevens uit de bevolkingsadministratie. Hierbij wordt gekeken naar regionale verschillen tussen verhuiskansen en verhuisafstand voor verschillende huishoudensgerelateerde verhuismotieven. De op de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) gebaseerde bevolkingsstatistieken van het CBS vormen een belangrijke en omvangrijke gegevensbron met gegevens op individueel niveau, waaronder demografische kenmerken van verhuisde personen, zoals leeftijd, geslacht, huishoudenspositie en plaats van herkomst en bestemming.

De uitkomsten van het onderzoek naar de relatie tussen verhuizingen en veranderingen in de huishoudenssamenstelling kunnen handvatten bieden voor de modellering van binnenlandse migratie in bestaande en nieuwe regionale huishoudens- en bevolkingsprognosemodellen. In regionale huishoudens- en bevolkingsprognosemodellen wordt steeds meer gekozen voor een veel meer geïntegreerde modellering van de bevolkings- en huishoudensontwikkeling; niet alleen in bestaande modellen zoals het PRIMOS-model en het RDP-model (Heida, 2002; Heida en Den Otter, 2002), maar ook in het nieuw te ontwikkelen PEARL-model (Eichperger et al., te verschijnen). De basis van de modellen wordt niet meer alleen gevormd door de bevolking naar geslacht, leeftijd en regio, maar ook naar huishoudenspositie. Hierdoor komen veranderingen in huishoudenposities en veranderingen in de huishoudenssamenstelling centraal te staan. Dit heeft vanzelfsprekend ook consequenties voor de schatting van de component binnenlandse migratie (verhuizingen) in regionale huishoudens- en bevolkingsprognosemodellen.

¹ Met dank aan Joop de Beer (CBS) voor zijn commentaar op de conceptversie van dit rapport.

2. Methode en gegevens²

2.1. Verhuismotieven

Redenen om te verhuizen kunnen zowel betrekking hebben op een persoon als op een huishouden. Jongeren die bijvoorbeeld na hun middelbare schoolopleiding een universitaire opleiding gaan volgen, zullen er vaak voor kiezen om naar de vestigingsplaats van de opleiding te verhuizen. Hun ouders blijven op het oorspronkelijke adres wonen. Op huishoudensniveau is er dan geen sprake van een verhuizing en dus ook niet van een verhuismotief. Op persoonsniveau is er wel sprake van een verhuizing en daarmee een verhuismotief. Als een gezin bijvoorbeeld vanwege ruimtegebrek verhuist naar een grotere woning is er wel sprake van een verhuizing en een verhuismotief op huishoudensniveau.

Verhuismotieven worden vaak gerelateerd aan een aantal parallel lopende levensloopcarrières die elkaar beïnvloeden, zoals de opleidingscarrière, de arbeidscarrière, de huishoudenscarrière en de wooncarrière (zie bijvoorbeeld Mulder en Hooimeijer, 1999). Verhuismotieven worden op grond daarvan doorgaans in vier hoofdgroepen onderscheiden, te weten:

- redenen samenhangend met (verandering van) de huishoudenssamenstelling
- redenen in verband met de woning en/of woonomgeving
- redenen in verband met (verandering van) het werk
- redenen in verband met (verandering van) opleiding

Onder verhuisredenen samenhangend met (verandering van) de huishoudenssamenstelling worden bijvoorbeeld verstaan het uit huis gaan van jongeren om zelfstandig te gaan wonen, het gaan samenwonen, het uit elkaar gaan en het krijgen van kinderen. Sommige veranderingen, zoals het uit huis gaan van jongeren, impliceren per definitie een verhuizing. Andere veranderingen, zoals het krijgen van kinderen, kunnen een aanleiding zijn om te gaan verhuizen.

Tot verhuisredenen in verband met de woning en/of woonomgeving behoren onder andere het verhuizen naar een mooiere, grotere of juist kleinere woning. Ook de woonomgeving kan de reden van verhuizing zijn, zoals verhuizen naar een landelijkere omgeving of juist stedelijke omgeving, of verhuizen uit een verpauperde omgeving.

Verhuisredenen in verband met (verandering van) het werk zullen vooral betrekking hebben op verandering van baan en aanvaarding van een eerste baan. Verhuisredenen in verband met (verandering van) opleiding hebben vooral betrekking op jongeren die na hun middelbare schoolopleiding voor een vervolgopleiding elders kiezen.

Soms zal er sprake zijn van meer dan één motief tegelijk of is het motief niet eenduidig. Iemand die verhuist vanwege het volgen van een opleiding kan daarbij ook tot doel hebben op zichzelf te gaan wonen. Er is dan eigenlijk sprake van twee verhuismotieven. Bij verhuizen naar aanleiding van of anticiperend op het krijgen van een kind speelt ook meer dan één aspect een rol: is het kind de reden van verhuizing, heeft het meer te maken met de huidige woning (te klein) of juist de woonomgeving (wel of niet kindvriendelijk)? Meestal zal het gaan om een samenspel van factoren.

Het hier gepresenteerde onderzoek is een vervolg op een eerder verkennend onderzoek naar huishoudensgerelateerde verhuizingen (Ekamper en Van Huis, 2002a). In dit vervolgonderzoek richten we ons net zoals in het eerdere onderzoek op verhuizingen die samenhangen met (verandering van) de huishoudenssamenstelling, waarbij we ons concentreren op een regionale uitsplitsing. In het vervolg van dit rapport gaat het dus in het bijzonder over verhuizingen vanwege redenen samenhangend met (verandering van) de huishoudenssamenstelling; kortom verhuizingen vanwege huishoudensmotieven. In dit onderzoek wordt dit geïnterpreteerd als verhuizingen waarbij in dezelfde periode sprake was van een verandering van de huishoudenssamenstelling. Onder veranderingen van de huishoudenssamenstelling worden in dit onderzoek zowel veranderingen van huishoudenspositie (bijvoorbeeld van alleenstaand naar samenwonend) als veranderingen van huishoudensomvang (bijvoorbeeld geboorte of uit huis gaan van een kind) verstaan. Een verhuizing in combinatie met een verandering van de huishoudenssamenstelling is echter niet per definitie een gevolg van die huishoudensverandering. Het werkelijke verhuismotief zou een ander motief kunnen zijn. Een nadeel van de gekozen interpretatie is dat de werkelijke verhuisredenen (als het aan de verhuisden gevraagd zou zijn) niet bekend is. Het kan soms ook een reden uit één van de andere hoofdgroepen van verhuismotieven geweest zijn. Een voordeel van de benadering is dat er een

² De tekst van dit hoofdstuk is grotendeels gebaseerd op Ekamper en Van Huis (2002a).

eenduidig criterium is voor het bepalen van of er wel of niet sprake is van een huishoudensmotief, namelijk of er wel of niet verandering in de samenstelling van het huishouden heeft plaatsgevonden. Bijna alle veranderingen in de samenstelling van huishoudens vormen op zijn minst een potentieel verhuismotief. In het vervolg van dit rapport wordt daarom steeds de term (huishoudensgerelateerd) verhuismotief gebruikt voor verhuizingen die gepaard gingen een verandering van de huishoudenssamenstelling in hetzelfde jaar.

2.2. Huishoudensdynamiek

Sommige veranderingen van de huishoudenssamenstelling impliceren per definitie een verhuizing en andere zijn een aanleiding voor een verhuizing. Daarbij kan een verhuizing zowel anticiperen als reageren op een huishoudensverandering. Het uit huis gaan van een kind leidt bijvoorbeeld per definitie tot een verhuizing. Een dergelijke gebeurtenis kan bovendien, bijvoorbeeld als de ouders samen achterblijven, aanleiding voor de ouders zijn om op zoek te gaan naar andere (kleinere) woonruimte. Gezinsuitbreiding door geboorte kan juist aanleiding zijn om op zoek te gaan naar grotere woonruimte.

Welke veranderingen van samenstelling van huishoudens plaats kunnen vinden wordt vooral bepaald door de typen huishoudens die worden onderscheiden. Het is daarom in eerste instantie van belang deze huishoudensindeling vast te stellen. Het ligt voor de hand om als basis uit te gaan van de indeling die het CBS gebruikt, bijvoorbeeld in de huishoudensstatistiek en in de huishoudensprognose. Het CBS onderscheidt de volgende zes huishoudenstypen:

- éénpersoonshuishouden (1)
- meerpersoonshuishouden
 - echtpaar (2)
 - ongehuwde samenwoners (3)
 - éénouderhuishouden (4)
 - overig huishouden (5)
 - institutioneel huishouden (6)

met daarbinnen de volgende huishoudensposities (plaats binnen het huishouden):

- kind (1)
- alleenstaande (2)
- in echtpaar (3)
- in ongehuwd samenwonend paar (4)
- ouder in éénouderhuishouden (5)
- overig lid (6)
- zonder andere familieleden (7)
- met andere familieleden (8)
- lid van institutioneel huishouden (9)

Het is echter van belang ook de relatie tussen huishoudenstype en huishoudenspositie mee te nemen. Vooral voor de positie van kind en overig lid in het huishouden biedt het huishoudenstype extra informatie over eventuele huishoudensveranderingen en verhuizingen. Daarnaast is het voor echtparen en samenwoners van belang of er wel of geen kinderen in het huishouden aanwezig zijn. Van Imhoff (1995) gebruikt een voor dit doel bruikbare indeling in huishoudens en huishoudensposities. Aansluiting bij die indeling leidt tot de volgende indeling in acht huishoudenstypen:

- éénpersoonshuishouden (1)
- meerpersoonshuishouden
 - echtpaar
 - echtpaar zonder kinderen (2)
 - echtpaar met kinderen (3)
 - samenwoners
 - samenwoners zonder kinderen (4)
 - samenwoners met kinderen (5)
 - éénouderhuishouden (6)

- overig huishouden³ (7)
- institutioneel huishouden (8)

met daarbinnen de volgende huishoudensposities:

- kind in echtpaar met kinderen (1)
- kind in ongehuwd samenwonend paar met kinderen (2)
- kind in éénouderhuishouden (3)
- alleenstaande (4)
- partner in echtpaar zonder kinderen (5)
- partner in echtpaar met kinderen (6)
- partner in ongehuwd samenwonend paar zonder kinderen (7)
- partner in ongehuwd samenwonend paar met kinderen (8)
- ouder in éénouderhuishouden (9)
- overig lid van één van de huishoudentypen (2)-(6)⁴ (10)
- lid van overig huishouden (11)
- lid van institutioneel huishouden (12)

In beginsel wordt uitgegaan van de bovenstaande indeling in twaalf huishoudensposities. De volgende categorieën van demografische en/of huishoudensgerelateerde gebeurtenissen zijn van belang bij het onderscheid in de bovenstaande huishoudensposities:

- geboorte (1)
- overlijden (2)
- huwelijk (3)
- samen gaan wonen (4)
- echtscheiding (5)
- uit elkaar gaan (6)
- uit het ouderlijk huis gaan (7)
- zelfstandig gaan wonen⁵ (8)
- terug naar het ouderlijk huis (9)
- gaan inwonen bij anderen (A)
- naar een institutioneel huishouden (B)

Op basis van deze gebeurtenissen kan een matrix met huishoudenstransities worden bepaald naar huishoudenspositie vòòr en huishoudenspositie na een huishoudenstransitie. In onze analyse wordt de huishoudenspositie van een persoon aan het begin van het jaar vergeleken met de huishoudenspositie aan het eind van het jaar. De veranderingen van huishoudenspositie zijn het gevolg van alle gebeurtenissen die binnen de periode van een jaar plaatsvinden, waardoor sommige veranderingen van huishoudenspositie zodoende worden veroorzaakt door meerdere gebeurtenissen, die elkaar in de tijd opvolgen; zie tabel 2.1.

Voor de meeste gebeurtenissen geldt dat er per definitie een verandering van de huishoudenspositie (ook wel huishoudenstransitie) plaats vindt. Bijvoorbeeld de gebeurtenis uit het ouderlijk huis gaan geeft een verandering van huishoudenspositie kind naar huishoudenspositie alleenstaande, partner in echtpaar / samenwonend stel of éénouder. Deze gebeurtenissen, waarbij een huishoudenstransitie plaats vindt, kunnen direct worden afgelezen uit de cellen buiten de diagonaal van de matrix in tabel 2.1. Bij geboorte is dat niet altijd het geval: een kind geboren bij een echtpaar met kinderen leidt niet tot een verandering van huishoudenspositie. Het totale aantal voor dit onderzoek relevante veranderingen van huishoudenssamenstelling, i.c. huishoudenstransities, wordt daarom bepaald door:

- alle veranderingen van huishoudenspositie
- alle veranderingen van omvang van het huishouden door geboorte
- alle andere veranderingen van omvang van het huishouden

³ Een overig huishouden wordt bijvoorbeeld gevormd door een woongroep of samenwonende broers/zusters. Zie voor een uitgebreidere toelichting de technische toelichting van de huishoudensstatistiek (CBS, 2001).

⁴ Bijvoorbeeld een inwonende grootouder, pleegkind of kostganger.

⁵ Van inwonende (i.c. overige) leden van een huishouden (10), leden van overige huishoudens (11) of institutionele huishoudens (12).

Tabel 2.1. Demografische en huishoudensgerelateerde transitie naar huishoudenspositie vòòr en huishoudenspositie na de gebeurtenis(sen)

Naar		kind van			alleenstaand	partner in				eenouder	overig lid	overig huishouden	institutioneel
		Echtpaar	samenwoners	Eenouder		echt-paar	echt-paar met kind	samenwoners	samenwoners met kind				
Van	Echtpaar	x	5/2+4	5/2	7	7+3	7+3(+1)	7+4	7+4(+1)	7+1	A	A	B
	samenwoners	3	x	6/2	7	7+3	7+3(+1)	7+4	7+4(+1)	7+1	A	A	B
	Eenouder	3	4	x	7	7+3	7+3(+1)	7+4	7+4(+1)	7+1	A	A	B
Alleenstaand		9	9	9	x	3	3(+1)	4	4(+1)	1/9	A	A	B
partner in	Echtpaar	5/2+9	5/2+9	5/2+9	5/2	x	1	5/2+4	5/2+4(+1)	5+1/9	A	A	B
	echt-paar met kind	5+9	5+9	5+9	5	7	(1/7)	5+4	5+4(+1)	5/2	A	A	B
	samenwoners	6/2+9	6/2+9	6/2+9	6/2	3	3(+1)	x	1	6+1/9	A	A	B
	samenwoners met kind	6+9	6+9	6+9	6	3+7	3(+1)	7	(1/7)	6/2	A	A	B
Eenouder		9	9	9	7/2	3+7	3(+1)	4+7	4	x	A	A	B
overig lid		9	9	9	8	8+3	8+3(+1)	8+4	8+4(+1)	8+1/9	x	A	B
overig huishouden		9	9	9	8	8+3	8+3(+1)	8+4	8+4(+1)	8+1/9	A	x	B
Institutioneel		9	9	9	8	8+3	8+3(+1)	8+4	8+4(+1)	8+1/9	A	A	x

Toelichting: 1-9,A,B = type gebeurtenis, x = geen transitie, / = of, + = en, () = niet noodzakelijke gebeurtenis

2.3. Verhuisdynamiek

Zoals in de vorige paragraaf al aan de orde kwam impliceren sommige veranderingen in de samenstelling van een huishouden per definitie een verhuizing (zoals het uit huis gaan van een kind) en andere zijn een aanleiding voor een verhuizing. Daarbij kan een verhuizing zowel vooruitlopen op als volgen na een huishoudensverandering. Voorbeelden daarvan zijn de geboorte van een kind (voor of na een verhuizing), een huwelijk of een (echt)scheiding. Op basis van het voorafgaande kan een matrix worden geconstrueerd met verhuizingen naar huishoudenspositie vòòr en huishoudenspositie na de huishoudenstransitie (zie tabel 2.2).

Tabel 2.2. Verhuizingen naar huishoudenspositie vòòr en huishoudenspositie na een huishoudenstransitie

Naar		kind van			alleenstaand	partner in				eenouder	overig lid	overig huishouden	institutioneel
		echt-paar	samenwoners	eenouder		echt-paar	echt-paar met kind	samenwoners	samenwoners met kind				
Van	echt-paar	+	+	+	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	samenwoners	+	+	+	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	eenouder	+	+	+	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Alleenstaand		x	x	x	+	+	+	+	+	+	x	x	x
partner in	echt-paar	x	x	x	+	+	+	+	+	+	x	x	x
	echt-paar met kind	x	x	x	+	+	+	+	+	+	x	x	x
	samenwoners	x	x	x	+	+	+	+	+	+	x	x	x
	samenwoners met kind	x	x	x	+	+	+	+	+	+	x	x	x
Eenouder		x	x	x	+	+	+	+	+	+	x	x	x
overig lid		x	x	x	x	x	x	x	x	x	+	x	x
overig huishouden		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	+	x
institutioneel		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	+

x de transitie is per definitie identiek aan een verhuizing (type gebeurtenis 7, 8, 9, A en B; zie paragraaf 3.2)

+ een verhuizing is mogelijk, maar niet noodzakelijk

In sommige gevallen lijkt een verhuizing noodzakelijk. Bijvoorbeeld in het geval van de overgang van een partner in een echtpaar naar alleenstaand moet eigenlijk één van tweeën verhuizen, dat kan dan de persoon zelf of de partner zijn. Er kan echter ook sprake zijn van overlijden van de partner; een verhuizing is dan uiteraard niet zonder meer noodzakelijk.

De gebeurtenissen en verhuizingen uit tabel 2.1 en 2.2 kunnen worden vertaald naar huishoudensgerelateerde verhuismotieven. We onderscheiden de volgende categorieën van motieven, waarnaar de huishoudensgerelateerde verhuizingen kunnen worden ingedeeld⁶:

1. Uit huis gaan
2. Uit huis gaan en gaan samenwonen
3. Gaan samenwonen
4. Uit elkaar gaan en gaan samenwonen
5. Uit elkaar gaan
6. Uit elkaar gaan en terug naar de ouders
7. Terug naar de ouders
8. Kinderen (= gezinsuitbreiding of gezinsinkrimping)
9. Gaan inwonen bij een ander huishouden
10. Naar institutie
11. Overige⁷

De analyses in het volgende hoofdstukken van dit rapport zijn gebaseerd op deze elf categorieën van verhuismotieven.

De verhuizingen uit tabel 2.2 zijn toegedeeld naar type huishoudensgerelateerd verhuismotief op basis van de demografische en huishoudensgerelateerde gebeurtenissen in de matrix van huishoudenstransities (tabel 2.1). Het verdeelschema van huishoudensovergangen naar huishoudensmotieven staat in tabel 2.3. De indeling in motieven is zo opgesteld dat verhuizingen in combinatie met een transitie automatisch aan één motief worden toegedeeld.

Tabel 2.3. Toedeling van huishoudensmotieven aan de hand van huishoudenspositie voor en huishoudenspositie na de verhuizing

Naar		kind van			alleenstaand	partner in				eenouder	overig lid	overig huishouden	institutioneel	
		Echtpaar	samenwoners	Eenouder		echt-paar	echt-paar met kind	samenwoners	samenwoners met kind					
Van	kind van													
	Echtpaar	8	4	5	1	2	2	2	2	1	9	11	10	
	samenwoners	3	8	5	1	2	2	2	2	1	9	11	10	
	Eenouder	3	3	8	1	2	2	2	2	1	9	11	10	
	Alleenstaand	7	7	7	11	3	3	3	3	8	9	11	10	
	partner in	Echtpaar	6	6	6	5	11	8	4	4	5	9	11	10
		echt-paar met kind	6	6	6	5	8	8	4	4	5	9	11	10
		samenwoners	6	6	6	5	3	8	11	8	5	9	11	10
		samenwoners met kind	6	6	6	5	8	3	8	8	5	9	11	10
	Eenouder	7	7	7	8	3	3	3	3	8	9	11	10	
	Overig lid	7	7	7	11	3	3	3	3	11	11	11	10	
	Overig huishouden	7	7	7	11	3	3	3	3	11	9	11	10	
	Institutioneel	7	7	7	11	3	3	3	3	11	9	11	11	

Toelichting: 1-11 = categorie van verhuismotieven

⁶ De indeling is uitgebreider dan de indeling die in Ekamper en Van Huis (2002a) is gebruikt

⁷ Alle overige verhuizingen, met name van en naar overige (leden van) huishoudens, zoals mensen die in een woongroep gaan wonen.

2.4. GBA en huishoudensstatistiek

De gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) en de daarop gebaseerde vernieuwde huishoudensstatistiek van het CBS (Harmsen en Israëls, 2001) vormen een zeer geschikte bron voor het bepalen van de huishoudens- en verhuisdynamiek. De gegevens voor dit onderzoek moeten minimaal de variabelen geslacht, leeftijd, huishoudenspositie en -type (voor ten minste twee meetmomenten), en wel of geen verhuizing bevatten. Daarnaast zijn voor het bepalen van de timing het tijdstip van huishoudenstransitie en tijdstip van verhuizing relevant. Het CBS is bezig met de ontwikkeling van een zogenaamd dynamisch datawarehouse, een systeem waarin de gegevens van de GBA volgens een speciale structuur worden opgeslagen. Hierdoor wordt de toegankelijkheid van de gegevens sterk verbeterd. Op het moment van uitvoering van dit onderzoek kon echter nog geen gebruik van dit dynamisch datawarehouse worden gemaakt. Er kan wel gebruik gemaakt worden van de direct van de GBA-bestanden afgeleide huishoudensstatistiek. Van de huishoudensstatistiek is bij het CBS een langere tijdreeks, te weten van 1 januari 1995 tot en met 1 januari 2003, beschikbaar. De belangrijkste variabelen in de huishoudenstatistiek zijn de volgende:

- geslacht
- leeftijd (geboortedatum)
- burgerlijke staat⁸
- type huishouden
- plaats binnen het huishouden
- referentiepersoon
- aantal personen in het huishouden
- aantal kinderen in het huishouden
- datum vestiging in Nederland
- gemeente van inschrijving
- adres (postcode, huisnummer, huisnummertoevoeging)
- datum aanvang adreshouding
- persoonlijk identificatienummer (A-nummer)
- geboorteland
- geboorteland moeder
- geboorteland vader

De huishoudenstransities zullen worden bepaald op basis van de huishoudensstatistiek door opeenvolgende standgegevens (i.c. huishoudensposities) met elkaar te vergelijken. Eventueel is het nog mogelijk gebruik te maken van aanvullende datumgegevens in de huishoudensstatistiek (datum van vestiging in Nederland, datum van aanvang van de adreshouding).

Verhuizingen kunnen worden achterhaald door twee huishoudensbestanden van opeenvolgende jaren met elkaar te vergelijken en te bepalen welke personen van adres zijn veranderd. Zo ontbreken echter verhuizingen van personen die op één van die twee momenten niet in het bestand voorkomen; bijvoorbeeld personen die in dat jaar zijn geboren en daarna verhuisd of die zijn verhuisd en daarna overleden. Van personen die meerdere keren zijn verhuisd in een jaar kan alleen de begin- en de eindsituatie worden waargenomen.⁹ Idealiter zou voor zowel de demografische en huishoudensgerelateerde gebeurtenissen als de verhuizingen de exacte datum in de analyse moeten worden meegenomen. Voor niet alle gebeurtenissen zijn de datumgegevens bekend of even betrouwbaar. Hiervoor zijn verschillende redenen. Een daarvan is dat gegevens soms zijn geïmputeerd, vooral voor huishoudens met samenwonende stellen (Steenhof, interne CBS-nota). We maken daarom in beginsel in dit onderzoek geen gebruik van informatie over de timing van gebeurtenissen. Impliciet wordt verondersteld dat verhuizingen en demografische en huishoudensgerelateerde gebeurtenissen die in hetzelfde waarnemingsjaar plaatsvinden met elkaar samenhangen. Een nadeel hiervan is dat jaaroverschrijdende gebeurtenissen (bijvoorbeeld geboorte van een kind in december en verhuizing in de maand januari daarna) niet in de analyses kunnen worden meegenomen.

Bij de in de volgende paragrafen gepresenteerde analyses en resultaten dienen daarom de volgende aandachtspunten in acht te worden genomen:

⁸ De datum van de verandering van burgerlijke staat zit pas vanaf 2001 betrouwbaar in de huishoudensstatistiek.

⁹ De verhuisstatistiek van het CBS bevat alle verhuizingen in de loop van het jaar. We hebben hiervan echter geen gebruik, gemaakt omdat de verhuisstatistiek te weinig toegevoegde waarde heeft in verhouding tot de complexiteit van de koppeling met de huishoudensstatistiek.

- Vanwege geïmputeerde huishoudensposities zijn bepaalde op zich logische overgangen minder betrouwbaar. Het betreft vooral de (overgangen tussen de) huishoudensposities ongehuwd samenwonend en alleenstaand (zie ook Steenhof, interne CBS-nota).
- Immigratie, emigratie, geboorte en sterfte zijn buiten beschouwing gelaten. Door de wijze waarop verhuizingen zijn afgeleid (vergelijking van standgegevens), geldt voor deze groepen dat er geen binnenlandse verhuizingen kunnen worden waargenomen.
- Er is geen rekening gehouden met timing van gebeurtenissen (impliciet wordt nu verondersteld dat verhuizingen en transitie in hetzelfde jaar met elkaar samenhangen).

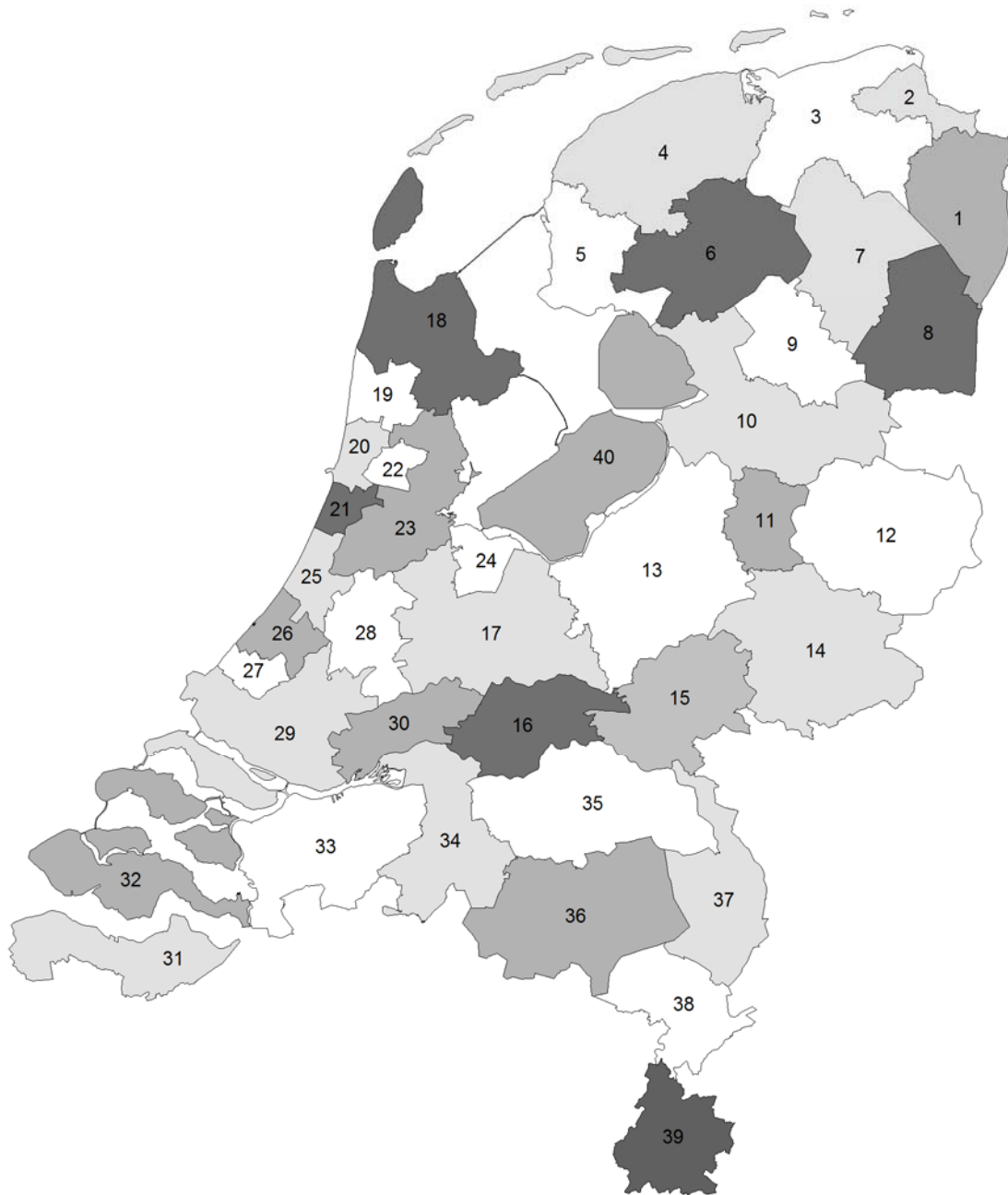
2.5. Regionale indeling

In dit onderzoek is gekozen voor regionale analyses op COROP-niveau. De COROP-indeling is een indeling van Nederland in 40 gebieden. De naam van de indeling is ontleend aan de Coördinatie Commissie Regionaal Onderzoeksprogramma, die de indeling omstreeks 1970 ontworpen heeft. De COROP-regio's bestaan uit een aantal gemeenten en vallen altijd binnen provinciegrenzen. Hiermee vormt de indeling een regionaal niveau tussen gemeenten en provincies in. In de loop der tijd zijn de grenzen van de COROP-regio's veranderd, onder andere door provinciale en gemeentelijke grenswijzingen. De in dit rapport gebruikte indeling gaat uit van de COROP-regio's volgens de meest recente situatie, namelijk die van 1 januari 2004 (zie figuur 2.1). De COROP-regio waarin iemand woont wordt in de gebruikte gegevensbestanden van de huishoudensstatistiek afgeleid op basis van de variabele gemeente van inschrijving.

Er is in dit onderzoek gekozen voor de COROP-indeling, omdat de indeling zowel landsdekkend is als gedetailleerd genoeg om mogelijke onderliggende regionale verschillen te kunnen duiden. Andere landsdekkende indelingen zijn minder geschikt. Zo is de provinciale indeling te grof voor onderzoek naar regionale verschillen in verhuisstromen. De gemeentelijke indeling (in 483 gemeenten per 1 januari 2004) is daarentegen weer zo gedetailleerd dat het bijna ondoenlijk is om voor alle gemeenten in Nederland de verhuisstromen te analyseren. De COROP-regio's bestaan vaak uit één grote kerngemeente met een aantal kleinere randgemeenten. Binnen COROP-regio's zullen daarom specifieke verhuisstromen plaatsvinden. Om ook daar enig zicht op te krijgen zullen voor een aantal specifieke COROP-regio's enkele aanvullende analyses op gemeentelijk niveau plaats vinden. Hiervoor zijn drie COROP-regio's gekozen die ofwel qua verhuismobiliteit nogal afwijken van het gemiddelde ofwel juist representatief zijn voor clusters van COROP-regio's. Het betreft de COROP-regio's *Agglomeratie 's-Gravenhage* (COROP-regio 26), *Overig Groningen* (COROP-regio 3) en *Noordoost-Noord-Brabant* (COROP-regio 35).

Voor dertien van de COROP-regio's geldt dat zij aan België en/of Duitsland grenzen. Een deel van de verhuizingen over korte afstand vindt in die COROP-regio's plaats naar het buitenland. De aard van die verhuizingen is wellicht eerder gelijk aan de binnenlandse migratie dan aan de buitenlandse migratie. Als de grensmobiliteit zou worden meegeteld bij de binnenlandse migratie heeft dat het grootste effect in Zeeuwsch-Vlaanderen en Zuid-Limburg. In deze twee regio's neemt de mobiliteit dan met circa 5 procent toe. De grensmobiliteit in de dertien grens-COROP-regio's is over het geheel genomen relatief gering in vergelijking met de totale binnenlandse verhuismobiliteit in die regio's. De grensmobiliteit wordt daarom niet in de analyses meegenomen.

Figuur 2.1. Indeling van Nederland in 40 COROP-regio's op 1 januari 2004

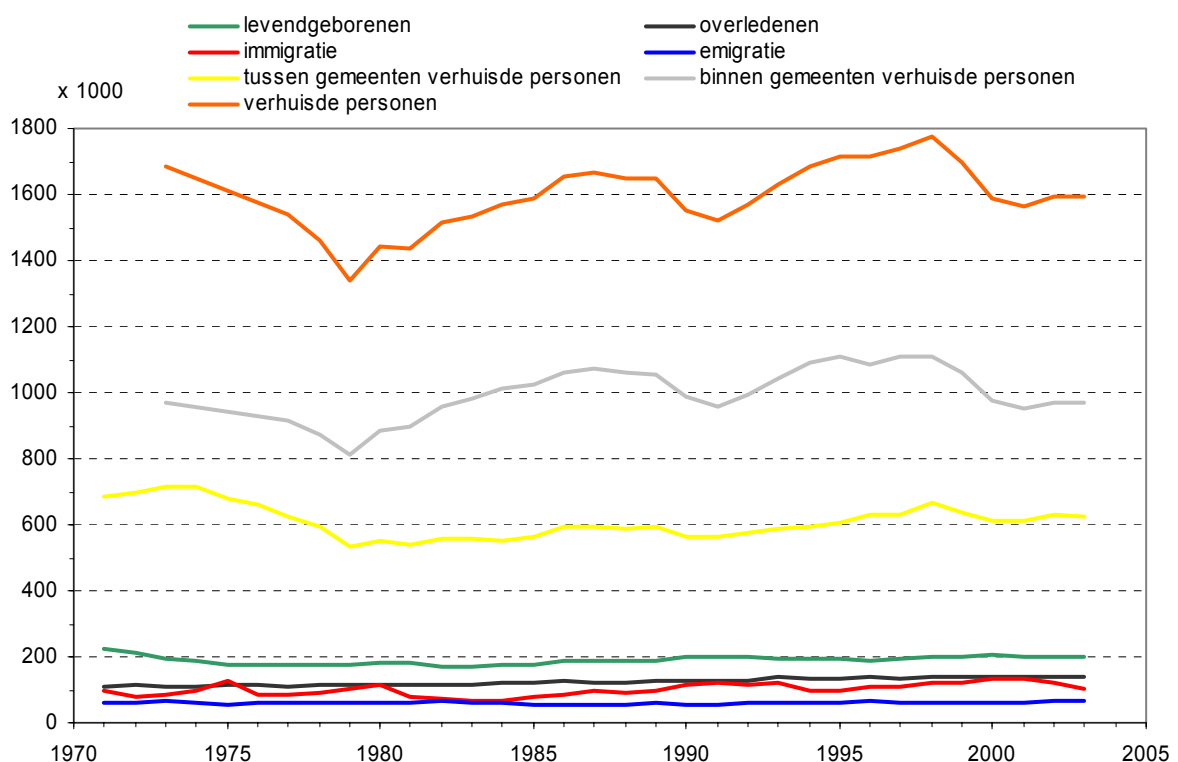
1 Oost-Groningen	11 Zuidwest-Overijssel	21 Agglomeratie Haarlem	31 Zeeuwsch-Vlaanderen
2 Delfzijl en omgeving	12 Twente	22 Zaanstreek	32 Overig Zeeland
3 Overig Groningen	13 Veluwe	23 Groot Amsterdam	33 West-Noord-Brabant
4 Noord-Friesland	14 Achterhoek	24 Het Gooi en Vechtstreek	34 Midden-Noord-Brabant
5 Zuidwest-Friesland	15 Arnhem / Nijmegen	25 Aggl. Leiden en Bollenstreek	35 Noordoost-Noord-Brabant
6 Zuidoost-Friesland	16 Zuidwest-Gelderland	26 Agglomeratie 's-Gravenhage	36 Zuidoost-Noord-Brabant
7 Noord-Drenthe	17 Utrecht	27 Delft en Westland	37 Noord-Limburg
8 Zuidoost-Drenthe	18 Kop van Noord-Holland	28 Oost-Zuid-Holland	38 Midden-Limburg
9 Zuidwest-Drenthe	19 Alkmaar en omgeving	29 Groot Rijnmond	39 Zuid-Limburg
10 Noord-Overijssel	20 IJmond	30 Zuidoost-Zuid-Holland	40 Flevoland

3. Resultaten voor Nederland

3.1. Inleiding

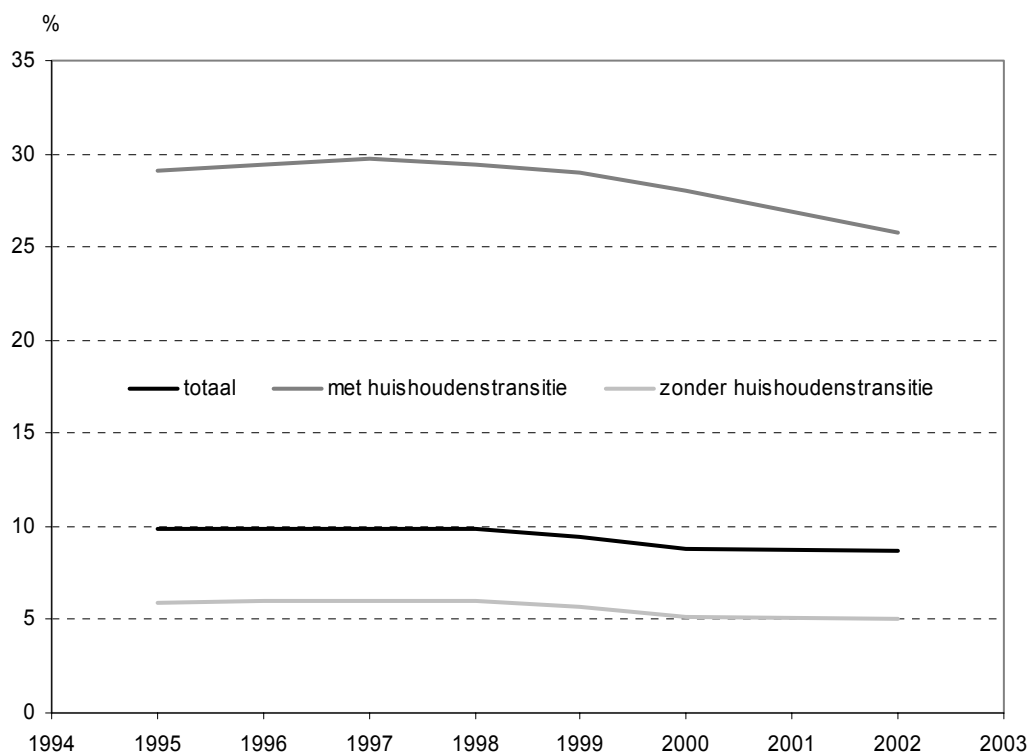
De verandering van de bevolkingsomvang in een regio wordt bepaald door een drietal componenten, te weten geboorte, sterfte en migratie, waarbij migratie kan worden onderverdeeld in immigratie, emigratie en binnenlandse migratie. In figuur 3.1 is de ontwikkeling van de genoemde componenten in Nederland sinds het begin van de jaren 70 weergegeven. Zoals uit de figuur blijkt is de binnenlandse migratie verreweg de omvangrijkste component. In 2003 bedroeg in Nederland het aantal geboorten 200 duizend, het aantal sterfgevallen 140 duizend, de immigratie 105 duizend en de emigratie 70 duizend. Het aantal binnen Nederland verhuisde personen was in 2003 bijna 1,6 miljoen; ongeveer één op de tien inwoners.

Figuur 3.1. Aantal geboren, overleden, geïmmigreerde, geëmigreerde en verhuisde personen in Nederland in de periode 1971-2003

Op basis van een vergelijking van de standgegevens uit de huishoudensstatistiek van het CBS over de periode 1995-2002 vinden er op jaarbasis in Nederland meer dan tweeënhalf miljoen demografische en huishoudensgerelateerde transitie op persoonsniveau plaats; op jaarbasis betreft dit ongeveer één op de zes inwoners. Hier is wel sprake van dubbeltellingen op huishoudensniveau: huwelijken en echtscheidingen tellen bijvoorbeeld minstens twee keer, want er zijn minimaal twee partners bij betrokken en eventueel ook nog kinderen. Er zijn op basis van de vergelijking van diezelfde standgegevens over de periode 1995-2002 jaarlijks ongeveer anderhalf miljoen personen binnen Nederland verhuisd. Dat is jaarlijks gemiddeld iets minder dan één op de tien inwoners. Sinds 1997 is er sprake van een daling van de verhuiskans: van 9,9% in 1997 tot 8,7% in 2002 (zie figuur 3.2). Het genoemde aantal verhuisde personen is overigens (circa 200 duizend) lager dan het totale aantal verhuisde personen in een jaar volgens de verhuisstatistiek, omdat onder andere personen die vaker dan één keer in het jaar zijn verhuisd slechts één keer tellen. Ook binnenlandse verhuizingen van personen die in de loop van het jaar zijn geboren, overleden, geïmmigreerd of geëmigreerd worden niet meegeteld.

Figuur 3.2. Verhuiskansen met en zonder huishoudensgerelateerde transitie in Nederland in de periode 1995-2002

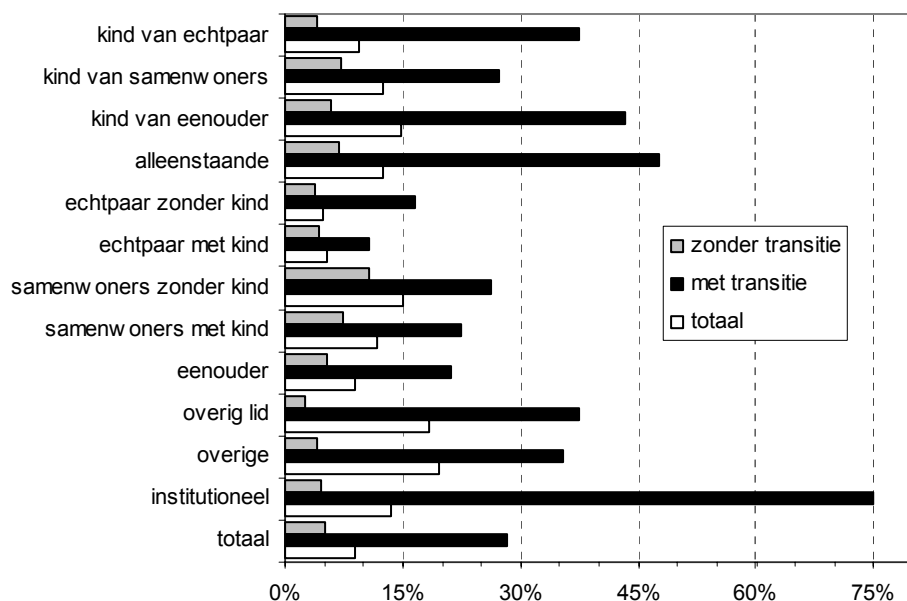

Bij de helft van de verhuisde personen was er naast een verhuizing ook sprake van een demografische of huishoudensgerelateerde transitie. De verhuiskans van personen die ook een demografische of huishoudensgerelateerde transitie in hetzelfde jaar hebben meegemaakt was in de periode 1995-2002 gemiddeld 29%. Voor personen die geen demografische en huishoudensgerelateerde transitie hebben meegemaakt was de verhuiskans in dezelfde periode een factor vijf lager. In beide gevallen is er de laatste paar jaren sprake van een daling van de verhuiskans.

3.2. Verhuiskansen naar huishoudenspositie

Voor personen die een demografische of huishoudensgerelateerde transitie hebben meegemaakt was de verhuiskans in de afgelopen vijf jaar een factor vijf hoger dan de verhuiskans voor personen die niet een dergelijke transitie hebben meegemaakt. Er bestaan echter grote verschillen tussen de verschillende huishoudensposities (zie figuur 3.3). De gemiddelde verhuiskans ongeacht of er een demografische of huishoudensgerelateerde transitie heeft plaats gevonden is circa 10% in de periode 1995-2002. Voor partners in echtparen is die kans veel lager: circa 6%. Voor zogenoemde "overige leden" uit een huishouden en personen uit "overige" huishoudens is de verhuiskans juist veel hoger: circa 18%. Voor personen die een demografische of huishoudensgerelateerde transitie hebben meegemaakt was voor iedere huishoudenspositie de verhuiskans hoger dan voor personen die niet een dergelijke transitie hebben meegemaakt. Bij de personen die wel een demografische of huishoudensgerelateerde transitie hebben meegemaakt valt op dat de verhuiskansen voor partners in echtparen weer het laagst is: 18% voor mensen zonder kinderen en 11% voor mensen met kinderen. Voor personen in instituties is de verhuiskans verreweg het hoogst, omdat daar geldt dat er in veruit de meeste gevallen (verandering van huishoudenspositie) per definitie sprake is van een verhuizing (namelijk het verlaten van de institutie). Ook alleenstaanden hebben een hoge verhuiskans, van bijna 50%. Ook hier geldt dat er relatief vaak per definitie sprake zal zijn van een verhuizing. Een overgang naar een andere huishoudenspositie betekent in het geval van een alleenstaande, dat hij of zij in een meerpersoonshuishouden terecht komt. Dit kan of door zelf te verhuizen, of doordat een ander bij de alleenstaande intrekt.

Figuur 3.3. Verhuiskansen naar positie in het huishouden en al dan niet een demografische of huishoudensgerelateerde transitie in de periode, 2002

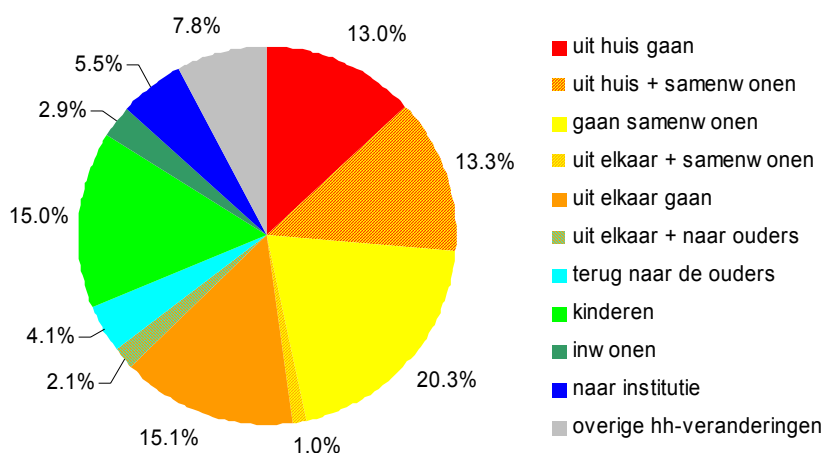
3.3. Verhuismotieven

In het jaar 2002 zijn er op basis van de vergelijking van de standgegevens per 1 januari en 31 december 1,4 miljoen personen verhuisd. Iets meer dan de helft daarvan, 735 duizend personen, heeft in dat jaar een demografische of huishoudensgerelateerde transitie meegemaakt. Deze 735 duizend verhuisde personen uit 2002 zijn in figuur 3.4 ingedeeld naar type verhuismotief volgens het schema in tabel 2.3 uit paragraaf 2.3. Het belangrijkste motief om te verhuizen is gaan samenwonen. Ruim 34% van de 735 duizend personen verhuist vanwege het gaan samenwonen, al dan niet in combinatie met uit het ouderlijk huis gaan of uit elkaar gaan met de vorige partner. Voor 20% van alle verhuisde personen was het motief gaan samenwonen zonder een combinatie met een ander motief. Ruim 13% van de verhuisde personen ging in hetzelfde jaar uit huis en samenwonen. Uit huis gaan zonder in hetzelfde jaar te gaan samenwonen was voor nog eens 13% van alle personen de reden van de verhuizing¹⁰.

Vijftien procent van de personen verhuist vanwege het motief kinderen. Dit motief omvat zowel verhuizingen vanwege gezinsuitbreiding (geboorte van het eerste kind of een volgend kind), als verhuizingen omdat kinderen uit huis zijn gegaan. Kinderen die in het jaar van verhuizen een broertje of zusje hebben gekregen, hebben ook als verhuismotief kinderen. Daarnaast verhuist ruim 5% van de verhuisde personen omdat men naar een institutie gaat, en ruim 6% met de reden dat men weer bij de ouders gaat wonen, de zogenaamde boemerangkinderen (zie Schapendonk-Maas, 2001c). Van 8% van de verhuizingen vanwege een huishoudensmotief is het moeilijk om het precieze motief te benoemen. In eerdere jaren, vanaf 1995, wijkt de verdeling van de verhuisde personen naar type huishoudensmotief weinig af van de verdeling in 2002. In alle jaren is het gaan samenwonen het belangrijkste verhuismotief.

¹⁰ Kinderen kunnen ook bij verhuizing het motief samenwonen of uit elkaar gaan krijgen; dit is het geval als ze bijvoorbeeld verhuizen omdat hun vader of moeder gaat samenwonen of omdat hun ouders uit elkaar gaan. Zij krijgen dan het verhuismotief van hun ouders toegedeeld.

Figuur 3.4. Verhuisde personen naar type demografische en huishoudensgerelateerde transitie in Nederland, mannen en vrouwen, 2002

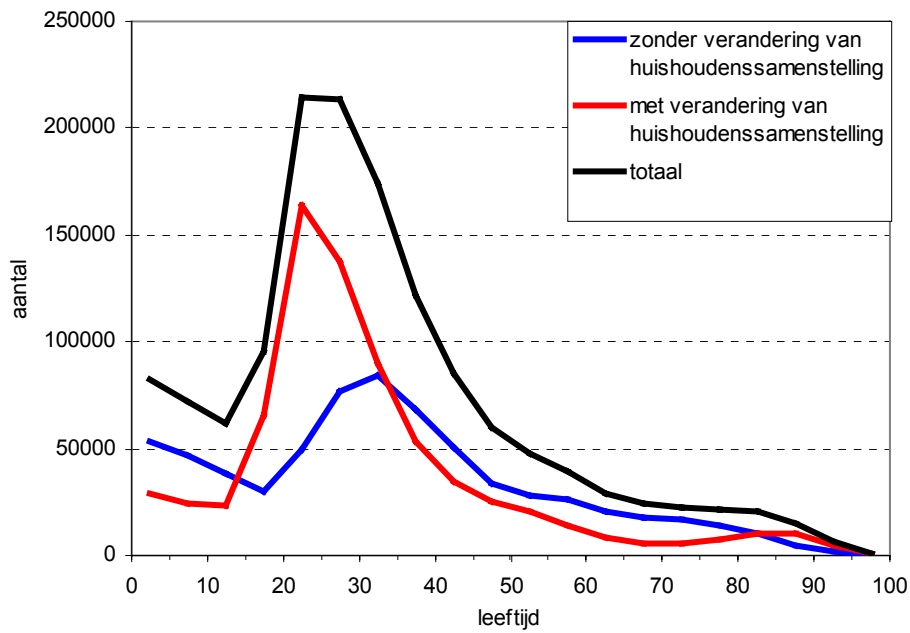

De diverse huishoudensgerelateerde verhuismotieven hangen sterk samen met leeftijd. Het motief uit huis gaan zal bijvoorbeeld voornamelijk bij jongeren voorkomen en het motief institutioneel voornamelijk bij ouderen, die dan naar een verzorgings- of verpleegtehuis verhuizen. Ook het totale aantal verhuizingen en de verhuizingen vanwege niet-huishoudensmotieven zijn leeftijdsafhankelijk (zie figuur 3.5). In het jaar 2002, net zoals in eerdere jaren, verhuizen twintigers het meest. Voor verhuizingen vanwege niet-huishoudensmotieven ligt de piek bij leeftijdsgroep 30-34 jaar. Onder jongeren is het grootste gedeelte van de verhuizingen, meer dan driekwart, huishoudensgerelateerd. Bij mensen tussen de zestig en de zeventig is juist een groot gedeelte van de verhuizingen niet huishoudensgerelateerd. Men verhuist dan om andere dan huishoudensredenen. Wellicht spelen op deze leeftijd verhuizingen vanwege woonmotieven een grotere rol, bijvoorbeeld omdat men naar een landelijke omgeving verhuist of naar een aangepaste woning. Ook de timing van verhuizing en gebeurtenis kan hier een rol spelen: bijvoorbeeld het uit huis gaan van het laatste thuiswonende kind leidt misschien niet onmiddellijk, maar pas op langere termijn tot verhuizing naar een kleinere woning. Op hoge leeftijd neemt het verhuizen vanwege huishoudensmotieven weer behoorlijk toe, het gaat hierbij dan vooral om het verhuizen naar een institutioneel huishouden, zoals een verzorgings- of verpleegtehuis.

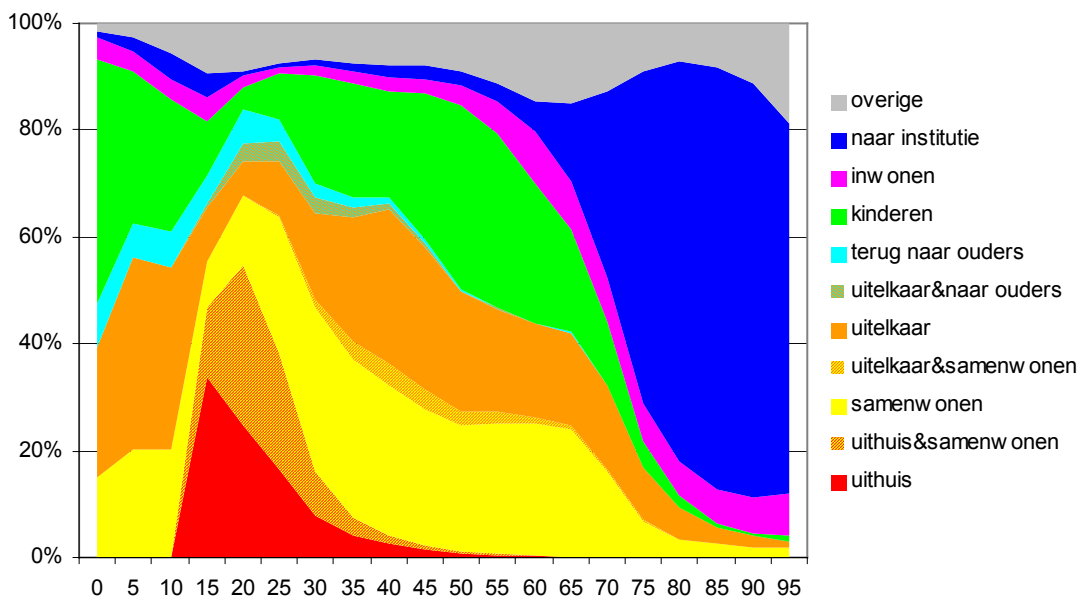
In figuur 3.6 worden de verdeling van verhuizingen naar type huishoudensmotief en die naar leeftijd gecombineerd. Verhuizingen vanwege uit huis gaan komen voornamelijk voor in de leeftijdsgroep 15-34 jaar. Verhuizingen vanwege samenwonen en uit elkaar gaan komen vooral voor bij mensen in de middelste leeftijdsgroepen en hun kinderen. Kinderen waarvan de ouders gaan scheiden of gaan samenwonen en verhuizen krijgen immers als verhuismotief het motief van hun ouders. Net zo komt het verhuismotief kinderen zowel voor bij mensen in de middelste leeftijdsgroepen als bij kinderen. Bij kinderen zal het vooral gaan om een broertje of zusje dat erbij komt in combinatie met een verhuizing. Bij de 30 tot 50-jarigen zal het vooral gaan om verhuizingen in combinatie met de geboorte van een kind. Bij de 50-plussers gaat het eerder om verhuizingen in combinatie met een kind dat uit huis gaat. Onder ouderen is het verhuizen naar een institutie een belangrijk motief. Het terug naar de ouders gaan komt, zoals te verwachten, alleen bij jongeren voor.

In hoeverre er regionale verschillen bestaan in verhuisgedrag en huishoudensgerelateerde verhuizingen komt in het volgende hoofdstuk aan de orde. In het volgende hoofdstuk worden regionale uitkomsten gepresenteerd op het niveau van COROP-regio's.

Figuur 3.5. Aantal verhuizingen naar leeftijd, huishoudensgerelateerde en overige verhuismotieven in Nederland, mannen en vrouwen, 2002.

Figuur 3.6. Verhuizingen naar leeftijd en type demografische en huishoudensgerelateerde transitie in Nederland, mannen en vrouwen, 2002

4. Resultaten voor COROP-regio's

4.1. Verhuiskansen

In het vorige hoofdstuk werden resultaten voor Nederland op nationaal niveau gepresenteerd. In dit hoofdstuk komen regionale verschillen aan de orde. Tussen de COROP-regio's bestaan grote verschillen tussen de verhuiskansen¹¹ variërend van 6,9% in Zuidwest-Gelderland (COROP-nummer 16) tot 11,7% in Overig Groningen (3). Hierbij zijn de verhuiskansen berekend per COROP-regio van herkomst. Verschillen tussen COROP-regio's kunnen echter (voor een deel) een gevolg zijn van verschillen in de samenstelling van de bevolking per COROP-regio, bijvoorbeeld naar leeftijd of huishoudenssamenstelling. Jongeren verhuizen bijvoorbeeld vaker dan ouderen, waardoor een COROP-regio met een relatief jonge bevolking een hogere verhuiskans zal hebben dan COROP-regio's met een relatief minder jonge bevolking. Door de verhuiskansen te standaardiseren naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie (van herkomst) zijn de COROP-regio's beter vergelijkbaar. In figuur 4.1 zijn de verhuiskansen gestandaardiseerd weergegeven. De verschillen tussen de COROP-regio's worden door de standaardisatie iets minder groot. De gestandaardiseerde verhuiskansen lopen uiteen van 7,6% in Zuidwest-Gelderland tot 11,1% in de agglomeratie 's-Gravenhage (26). De standaardisatie heeft het grootste effect voor Overig Groningen en Groot Amsterdam (23). Door de standaardisatie van de verhuiskansen daalt bijvoorbeeld Groot Amsterdam uit de top 5 (met 9,9%) naar een zeer gemiddelde positie (negentiende met 8,9%). De gestandaardiseerde verhuiskansen zijn het hoogst in Noord-Nederland, Flevoland en de grote steden in Zuid-Holland en het laagst in het zuiden van Gelderland, Noord-Brabant en Limburg (met uitzondering van Zuid-Limburg). In bijlage I zijn twee overzichtstabellen te vinden met de verhuiskansen voor alle COROP-regio's (tabellen I.1 en I.2).

Verreweg de meeste verhuizingen, 77% van alle verhuizingen, vinden plaats binnen de eigen COROP-regio, 11% naar een aangrenzende COROP-regio en de resterende 12% naar een niet-aangrenzende COROP-regio. In figuur 4.2 zijn de verschillen per COROP-regio zichtbaar. Hierbij is gekeken naar verhuizingen per COROP-regio van herkomst. In Delft en Westland (27), het Gooi en Vechtstreek (24) en de agglomeratie Haarlem (21) is het aandeel inter-COROP-regio verhuizingen het hoogst. Dit is vooral een gevolg van het relatief geringe oppervlak van de regio's, waardoor er ook bij verhuizingen over korte afstand sneller sprake is van overschrijding van de grens van de COROP-regio. In Zuid-Limburg (39), Twente (12) en Groot Rijnmond (29) is het aandeel inter-COROP-regio verhuizingen het laagst. Een uitgebreide tabel met alle verhuisde personen naar COROP-regio van herkomst en COROP-regio van bestemming is te vinden in bijlage I (tabel I.10).

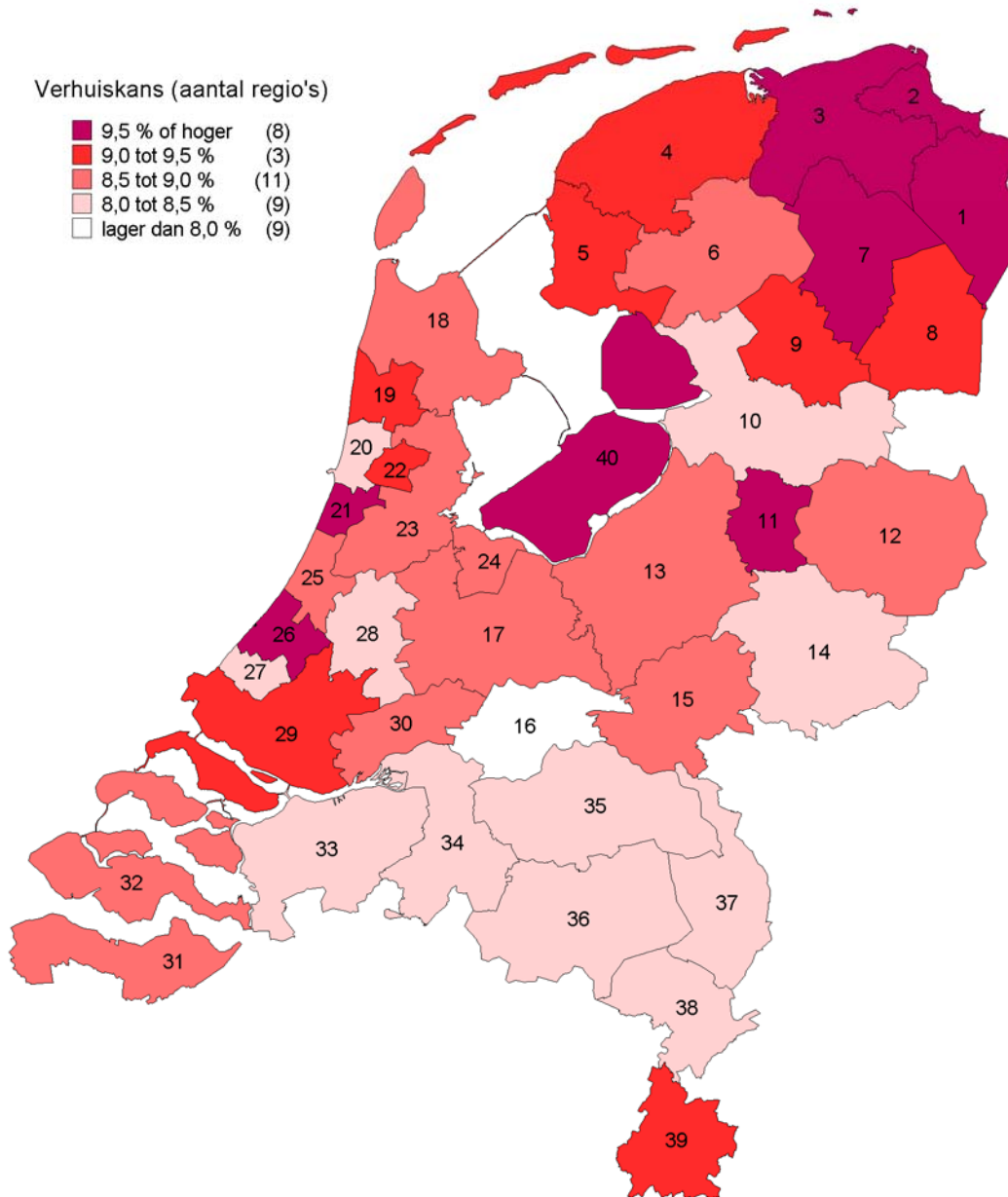
4.2. Verhuisafstand

Aanvullend inzicht in de regionale verhuisdynamiek kan verkregen worden door ook naar verhuisafstand te kijken. Voor het bepalen van de verhuisafstand is gebruik gemaakt van het Geografisch Basisregister. Dit register wordt door het CBS jaarlijks geactualiseerd en bevat alle adressen in Nederland, waarin per adres onder andere de volgende gegevens zijn opgenomen: postcode, gemeentecode en de coördinaten van het rastervierkant van 500 x 500 meter volgens de Rijksdriehoekmeting. Deze coördinaten, de zogenaamde RD-coördinaten of vierkantcodes, zijn gekoppeld aan de adressen van de huishoudensbestanden van 2002 en 2003. Zo zijn bij een verhuizing zowel aan het adres van vertrek als aan het adres van vestiging de vierkantcodes toegekend. Met behulp van de vierkantcodes is de afstand berekend waarover de verhuizing heeft plaatsgevonden. De zo berekende afstand is de afstand in vogelvlucht tussen twee adressen en niet de afstand die men over de weg aflegt.

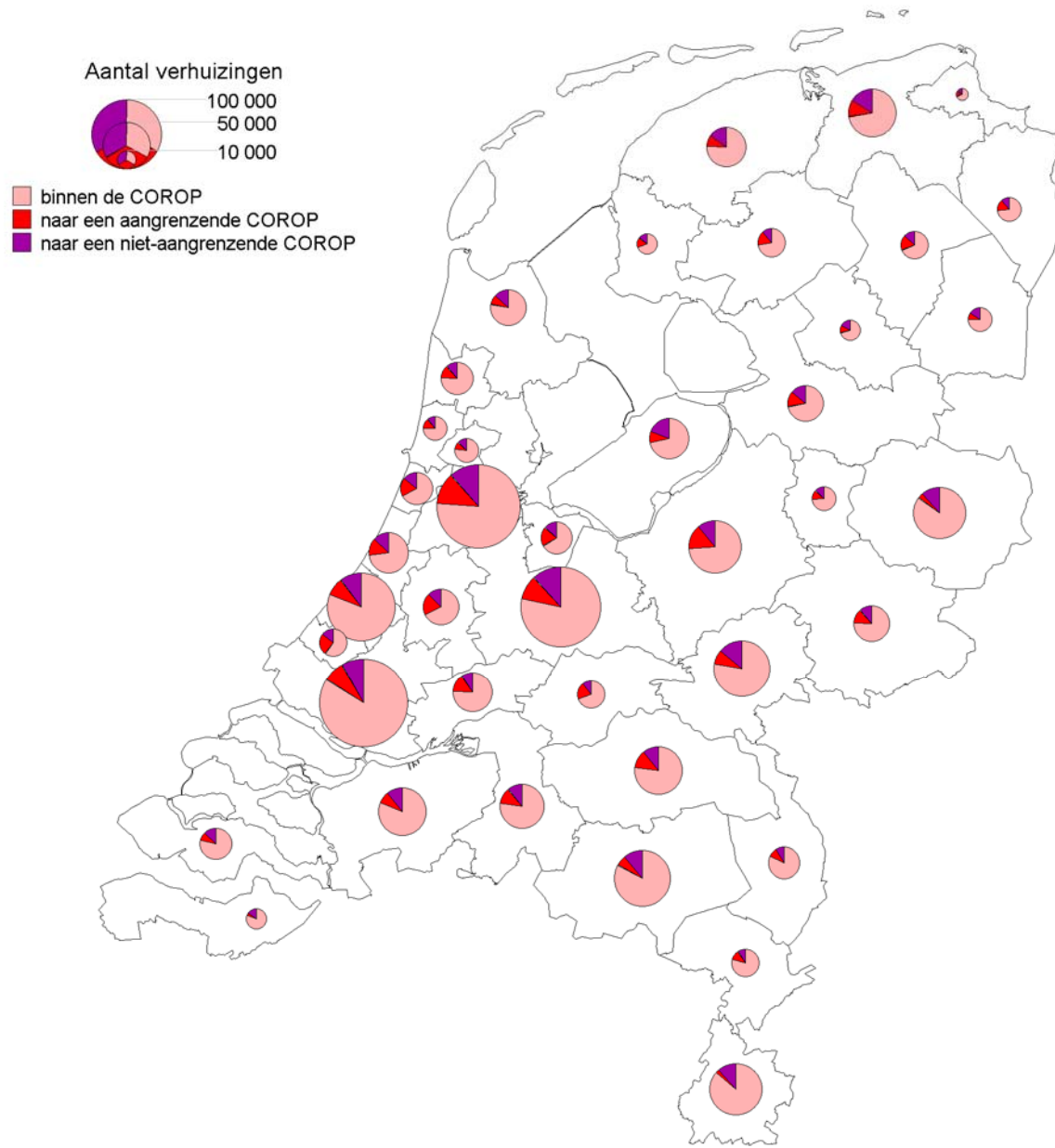
Uit figuur 4.3 blijkt dat er grote verschillen bestaan tussen de COROP-regio's, variërend van 29,5 km in Overig Groningen tot circa 11 km in de Zaanstreek (22). Hierbij gaat het weer om de gemiddelde afstand van verhuizingen per COROP-regio van herkomst. In het algemeen geldt dat hoe meer de COROP-regio in het westen is gelegen, hoe lager de gemiddelde verhuisafstand. Behalve in het westen van Nederland zijn de gemiddelde verhuisafstanden ook relatief laag in Noord-Brabant en Noord- en Midden-Limburg.

¹¹ In het onderzoek is grensmigratie niet meegenomen. De migratiestromen naar België en Duitsland vanuit de COROP-regio's die aan België en Duitsland grenzen zijn zo gering dat de verhuismobiliteit in deze COROP-gebieden nauwelijks wordt beïnvloed.

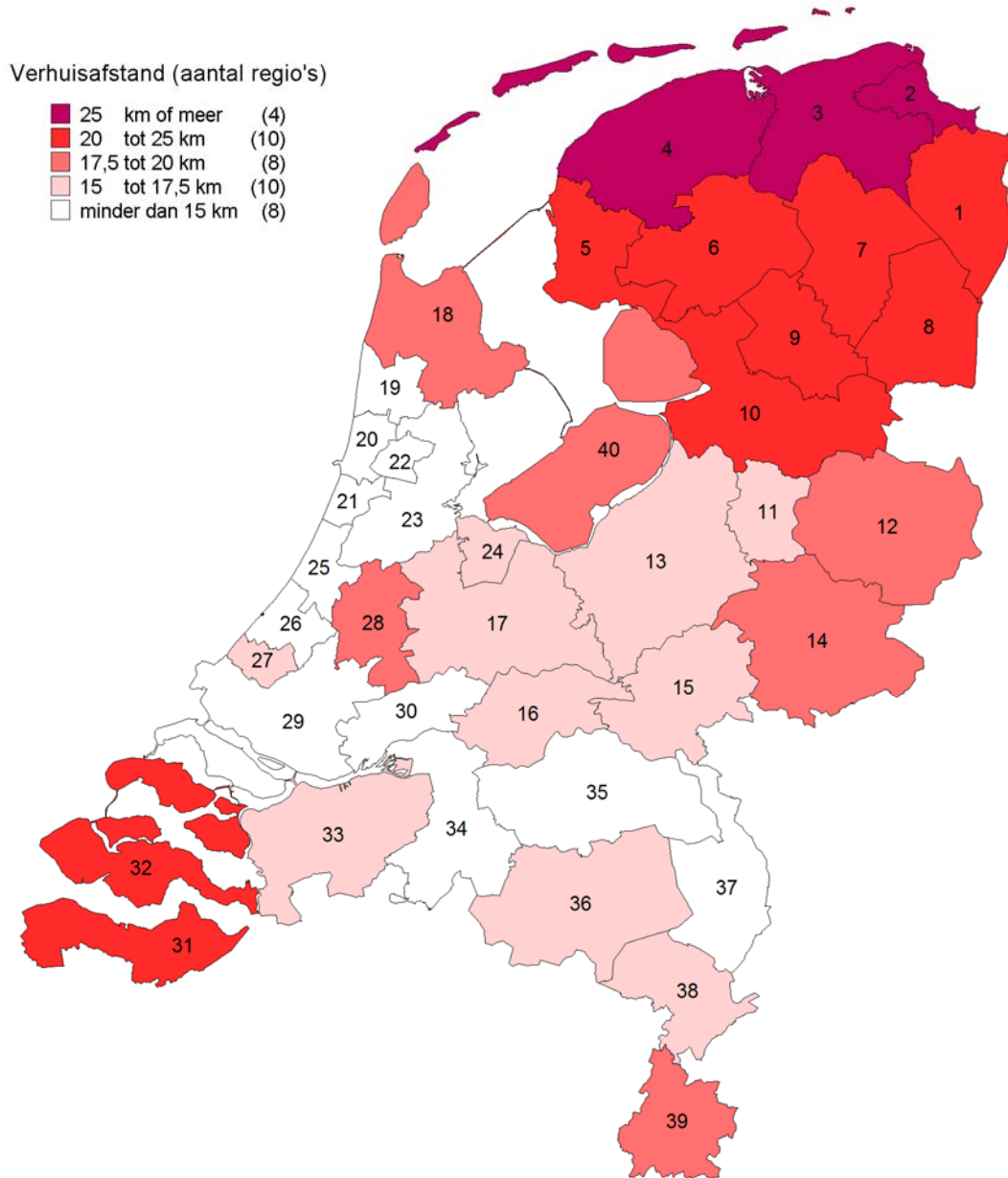
Figuur 4.1. Verhuiskansen, gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie, per COROP-regio van herkomst, 2002

Figuur 4.2. Aantal verhuizingen binnen de COROP-regio, naar aangrenzende en naar niet-aangrenzende COROP-regio's per COROP-regio van herkomst, 2002

Figuur 4.3. Gemiddelde verhuissafstand in kilometers per COROP-regio van herkomst, 2002

4.3. Verhuismotieven

In paragraaf 3.3 van het vorige hoofdstuk zagen we al dat iets meer dan de helft van het aantal verhuizers in het jaar 2002 ook een demografische of huishoudensgerelateerde transitie in dat jaar heeft meegemaakt. De belangrijkste motieven om te verhuizen zijn uit huis gaan en gaan samenwonen. Hierbij kan het motief uit huis gaan eventueel samengaan met het motief samenwonen. Andere belangrijke motieven om te verhuizen zijn kinderen en uit elkaar gaan. Ten slotte is voor ouderen het motief institutioneel een belangrijk verhuismotief. In de volgende subparagrafen worden de hierboven genoemde huishoudensmotieven apart behandeld. Er wordt gekeken naar de regionale verschillen op COROP-niveau. Bij het verhuismotief kinderen is de geboorte van het eerste kind er uit gelicht, bij het motief uit elkaar gaan is specifiek gekeken naar mensen die na een huwelijk uit elkaar zijn gegaan. Alle verhuiskansen per COROP-regio zijn gestandaardiseerd naar huishoudenspositie, geslacht en leeftijd in 2002. De verhuiskansen zijn voor het jaar 2002 berekend, en er is ook een cijferreeks voor een aantal voorafgaande jaren gemaakt, te weten 1996, 1998 en 2000. De bijbehorende tabellen zijn te vinden in bijlage I (tabellen I.3 tot en met I.8).

4.3.1. Uit huis gaan

Uit huis gaan is een van de belangrijkste redenen om te verhuizen, zoals we al in het voorgaande zagen. Bij uit huis gaan kan onderscheid gemaakt worden tussen kinderen die uit huis gaan en vervolgens alleen gaan wonen en kinderen die vanuit het ouderlijk huis gaan samenwonen (al dan niet gehuwd). Ook kinderen die uit huis gaan om een opleiding te volgen worden in deze categorie meegenomen.

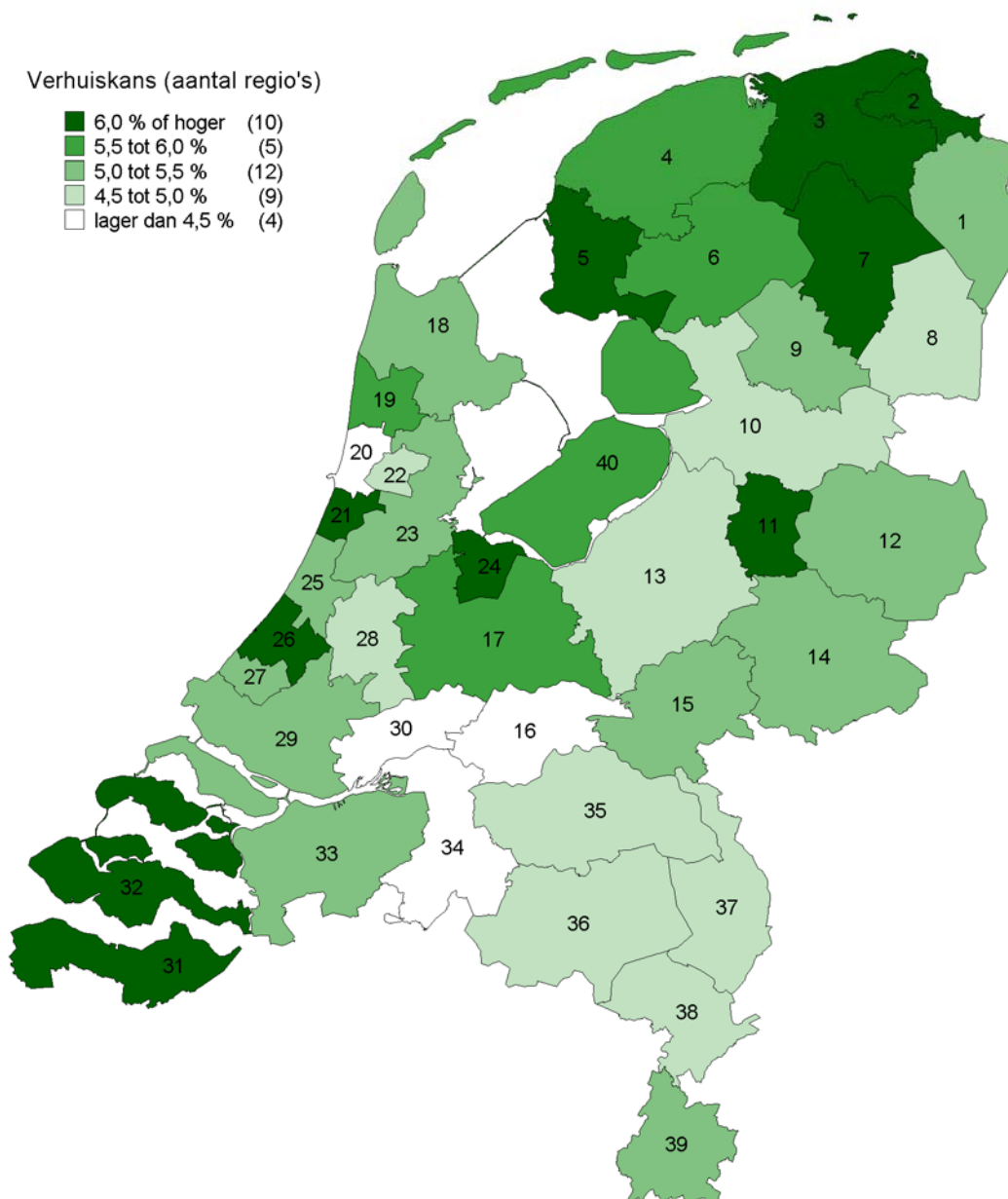
In 2002 hebben 207,5 duizend kinderen de overgang gemaakt van thuiswonend kind naar alleenstaande, (al dan niet gehuwd) samenwonende partner of éénouder. Hiervan zijn er 194 duizend (93%) verhuisd. Niet iedere overgang blijkt gepaard te gaan met een verhuizing. In deze laatstgenoemde gevallen gaat het bijvoorbeeld om volwassen 'kinderen' waarvan de ouders zijn verhuisd of overleden. Ongeveer de helft van de uithuisgaanders is alleen gaan wonen en de andere helft is met iemand gaan samenwonen. In deze paragraaf richten we ons op de kinderen die de overgang van thuiswonend kind naar alleenstaand hebben gemaakt. In de volgende paragraaf wordt de groep die in het jaar van uit huis gaan direct is gaan samenwonen besproken.

Om de uithuisgaanskansen naar alleenstaand per COROP-regio van herkomst te berekenen is voor kinderen van 15 jaar en ouder per vijfjarige leeftijdsgroep het aantal verhuisde kinderen met de overgang naar alleenstaand gedeeld door het gemiddeld aantal kinderen in die leeftijdsgroep per COROP-regio. De kansen zijn gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie. Voor heel Nederland was de kans op uit huis gaan naar alleenstaand 5,2% in 2002. Deze kans is vrij stabiel vanaf 1996, met een uitschieter in 1998. Toen was de kans hoger, namelijk 6,1%. Voor bijna alle COROP-regio's geldt dat in 1998 de uithuisgaanskans hoger ligt. Dit heeft waarschijnlijk te maken met een administratieve maatregel van de Informatie Beheer Groep (IBG). Deze kondigde namelijk eind 1997 aan dat de bij hen geregistreerde adresinformatie van studenten gecontroleerd zou worden met de informatie uit de GBA. Incongruentie van deze informatie zou leiden tot stopzetten van de studiebeurs (Schapendonk-Maas, 2001b).

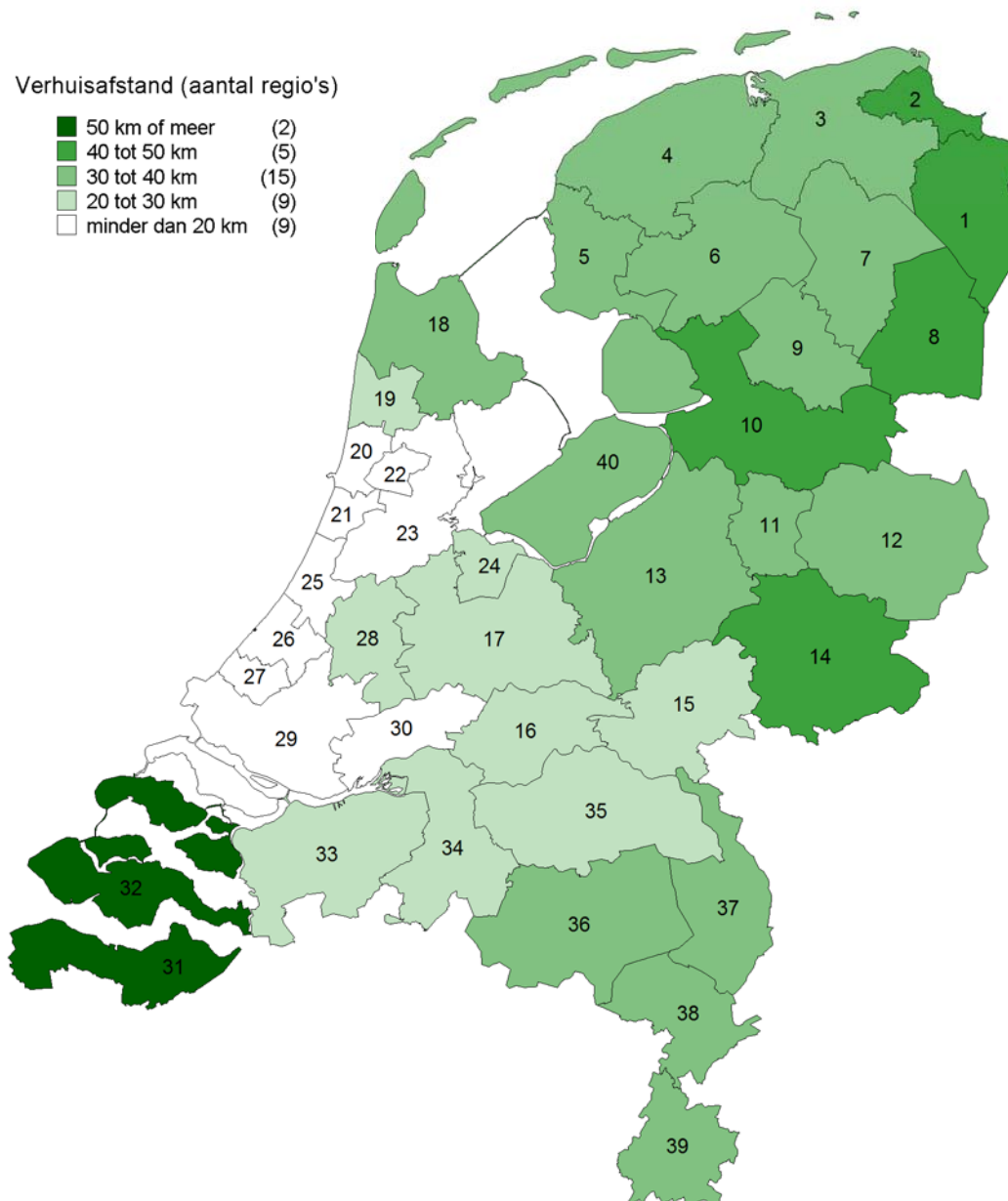
De hoogste uithuisgaanskansen komen voor in de COROP-regio's Zeeuwsch-Vlaanderen (31), Agglomeratie Haarlem (21) en Overig Groningen (3), zie figuur 4.4. De laagste uithuisgaanskansen komen voor in de Zuidwest-Gelderland (16), Midden-Noord-Brabant (34) en de IJmond (20). In het algemeen zijn de uithuisgaanskansen van de COROP-regio's in Zeeland en in het noorden van Nederland hoog. Dit zou te maken kunnen hebben met dat in de afgelopen jaren kinderen uit die COROP-regio's eerder en vaker uit huis gaan vanwege werk of opleiding omdat in de COROP-regio zelf minder voorzieningen zijn dan in de andere COROP-regio's.

De gemiddelde verhuisafstand is voor kinderen die uit huis gaan in de Randstad en de rest van het westen van Nederland het laagst. De verhuisafstanden zijn in Zeeland en een aantal COROP-regio's in het noordoosten van het land het hoogst (figuur 4.5). Ditzelfde patroon zagen we ook al bij de gemiddelde verhuisafstand van alle verhuizingen in paragraaf 4.2. De gemiddelde afstand waarover kinderen die uit huis gaan verhuizen (28,6 km) is wel veel hoger dan de gemiddelde verhuisafstand van alle verhuisde personen (16,7 km). Dit wordt veroorzaakt doordat een deel van de verhuizingen bij uit huis gaan verhuizingen vanwege het volgen van een opleiding zijn. Deze verhuizingen vinden in het bijzonder voor het hoger onderwijs vaak over langere afstanden plaats.

Figuur 4.4. Kans van jongeren om uit huis te gaan en op zichzelf te gaan wonen (van ouderlijk huis naar alleenstaand), gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie, per COROP-regio van herkomst, 2002

Figuur 4.5. Gemiddelde verhuisafstand van jongeren die uit huis gaan en op zichzelf te gaan wonen (van ouderlijk huis naar alleenstaand), per COROP-regio van herkomst, 2002

4.3.2. Uit huis en samenwonen

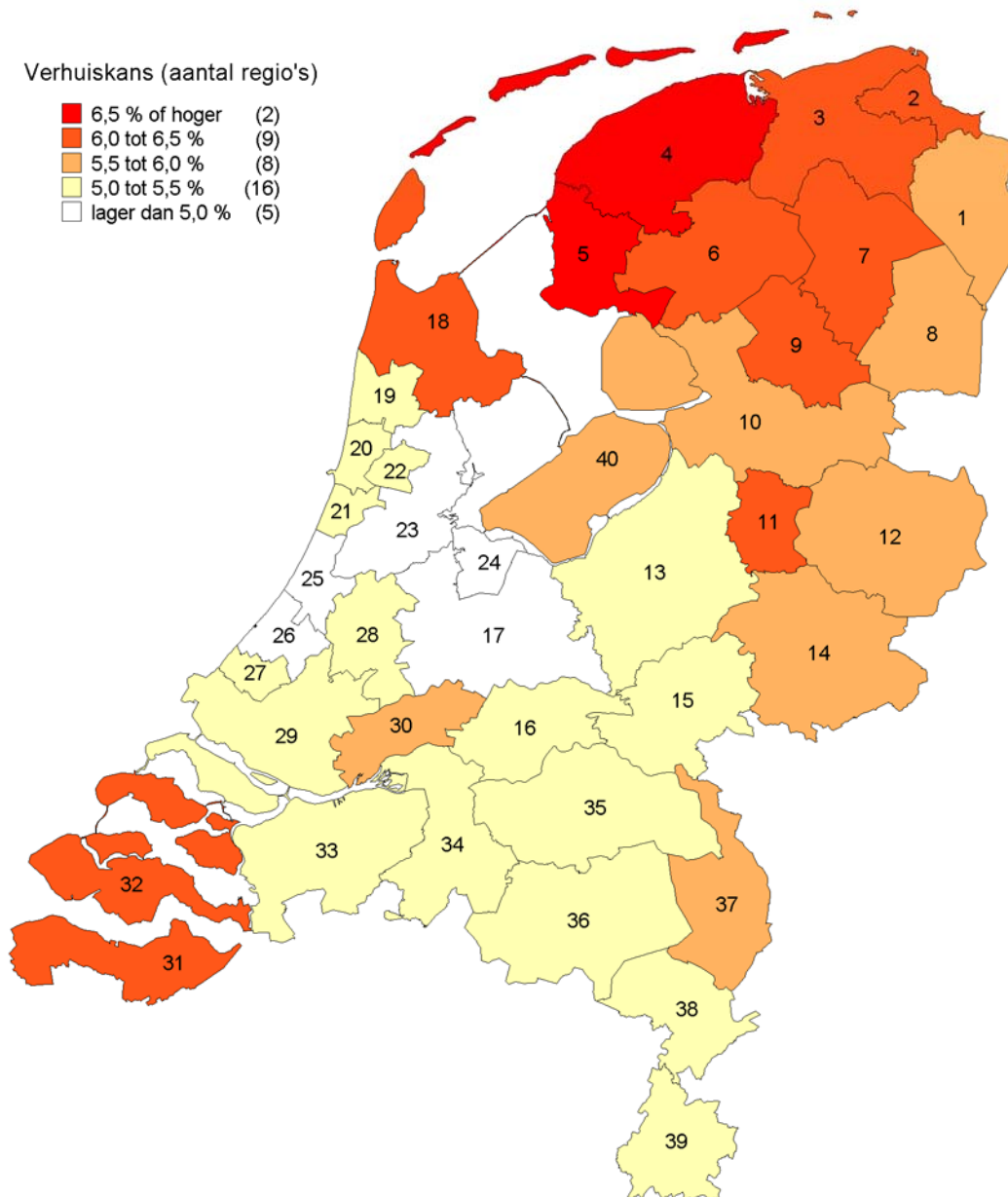
Ongeveer de helft van de kinderen die uit huis gaan gaat in hetzelfde jaar direct samenwonen. Voor heel Nederland bedroeg de (gestandaardiseerde) kans om uit huis te gaan en te gaan samenwonen 5,4% in 2002. Voor de jaren 1996 en 1998 was dat iets hoger, maar in die jaren was ook de totale verhuiskans hoger. De COROP-regio's in het noorden van het land en Zeeuwsch-Vlaanderen hebben de hoogste samenwoonkansen, zoals blijkt uit figuur 4.6. Deze COROP-regio's kenden ook al hoge uithuisgaanskansen voor kinderen die alleen gingen wonen. De COROP-regio's Agglomeratie Haarlem (21), Agglomeratie 's-Gravenhage (26) en Het Gooi en Vechtstreek (24) hebben voor deze groep lage kansen, terwijl ze bij de uithuisgaanskansen naar alleenstaand juist hoog scoorden. In het algemeen zijn de uithuisgaanskansen voor COROP-regio's in Noord-Brabant en Zuid-Gelderland weer laag conform de algemene trend voor alle verhuizers.

De gemiddelde verhuisafstand van jongeren die uithuisgaan en samenwonen, 16,9 km, ligt lager dan jongeren die uit huis gaan naar alleenstaand, 28,6 km. Dit komt waarschijnlijk omdat onder diegenen die alleen gaan wonen het aandeel studerenden veel hoger is dan onder diegenen die gaan samenwonen. De gemiddelde verhuisafstand varieert van 11,9 km in IJmond (20) tot 36,8 km in Delfzijl en omgeving (2), zoals blijkt uit figuur 4.7. Weer geldt dat de verhuisafstand voor COROP-regio's in Zeeland en het noordoosten van Nederland het hoogst is.

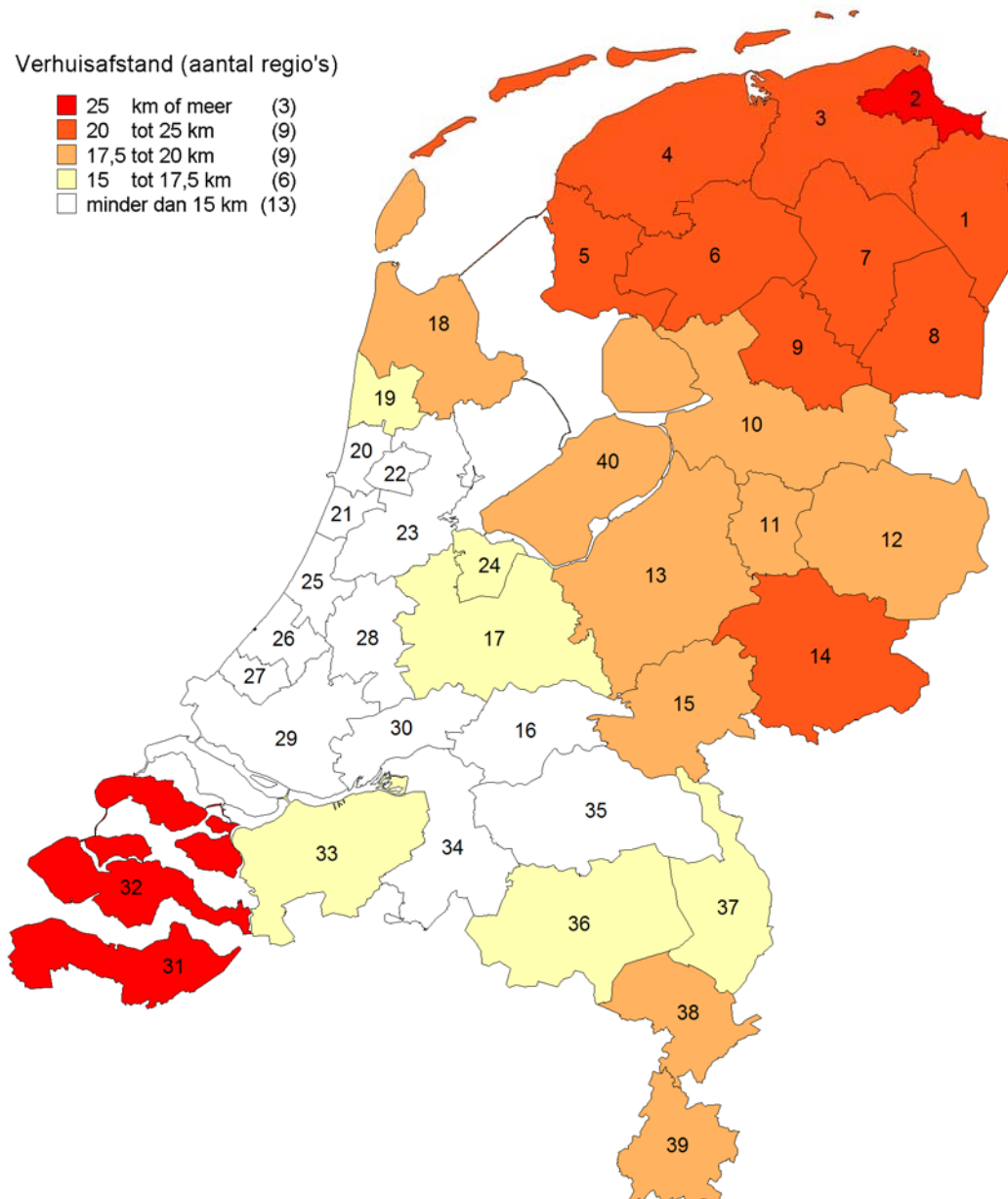
Een specifieke groep van de uithuisgaanders die is gaan samenwonen, namelijk zij die in hetzelfde jaar dat ze uit het ouderlijk huis gingen ook zijn gaan trouwen, is er uitgelicht.

De kansen van jongeren om uit huis te gaan en direct te gaan trouwen zijn vrij laag. Wel is er een duidelijk regionaal patroon te zien. We zien in figuur 4.8 dat de kansen relatief hoog zijn in de COROP-regio's in een band van Zeeland naar Noordwest-Overijssel. Dit zijn de COROP-regio's waarvan veel gemeenten behoren tot de zogenoemde 'Bible belt' (zie ook Schapendonk-Maas, 2001a). De gemiddelde verhuisafstand (13,7 km voor heel Nederland) is voor deze specifieke groep in het algemeen iets lager dan bij de samenwoners in het totaal (zie figuur 4.9).

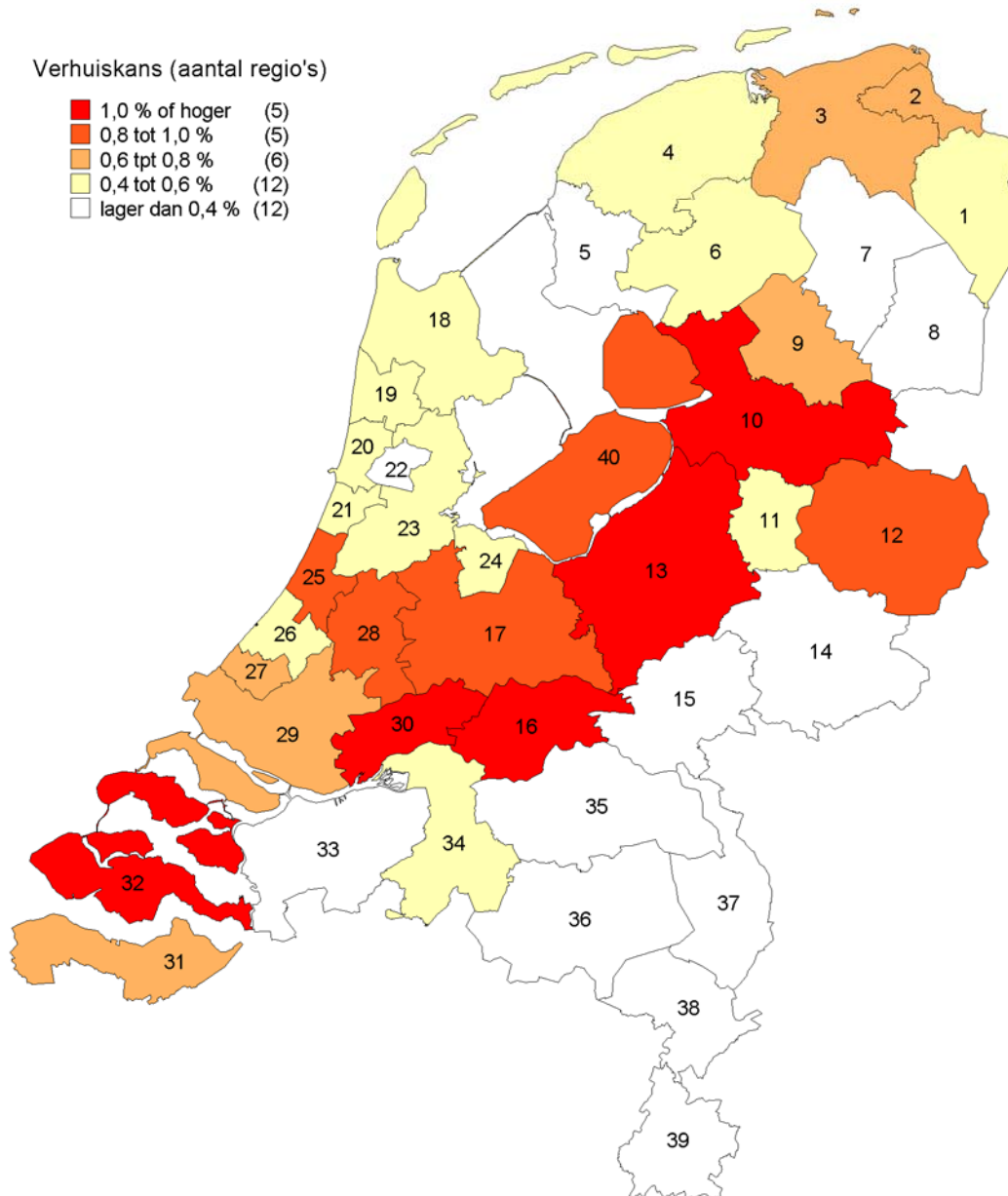
Figuur 4.6. Kans van jongeren om uit huis te gaan en te gaan samenwonen (van ouderlijk huis naar al dan niet gehuwd samenwonen), gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie, per COROP-regio van herkomst, 2002

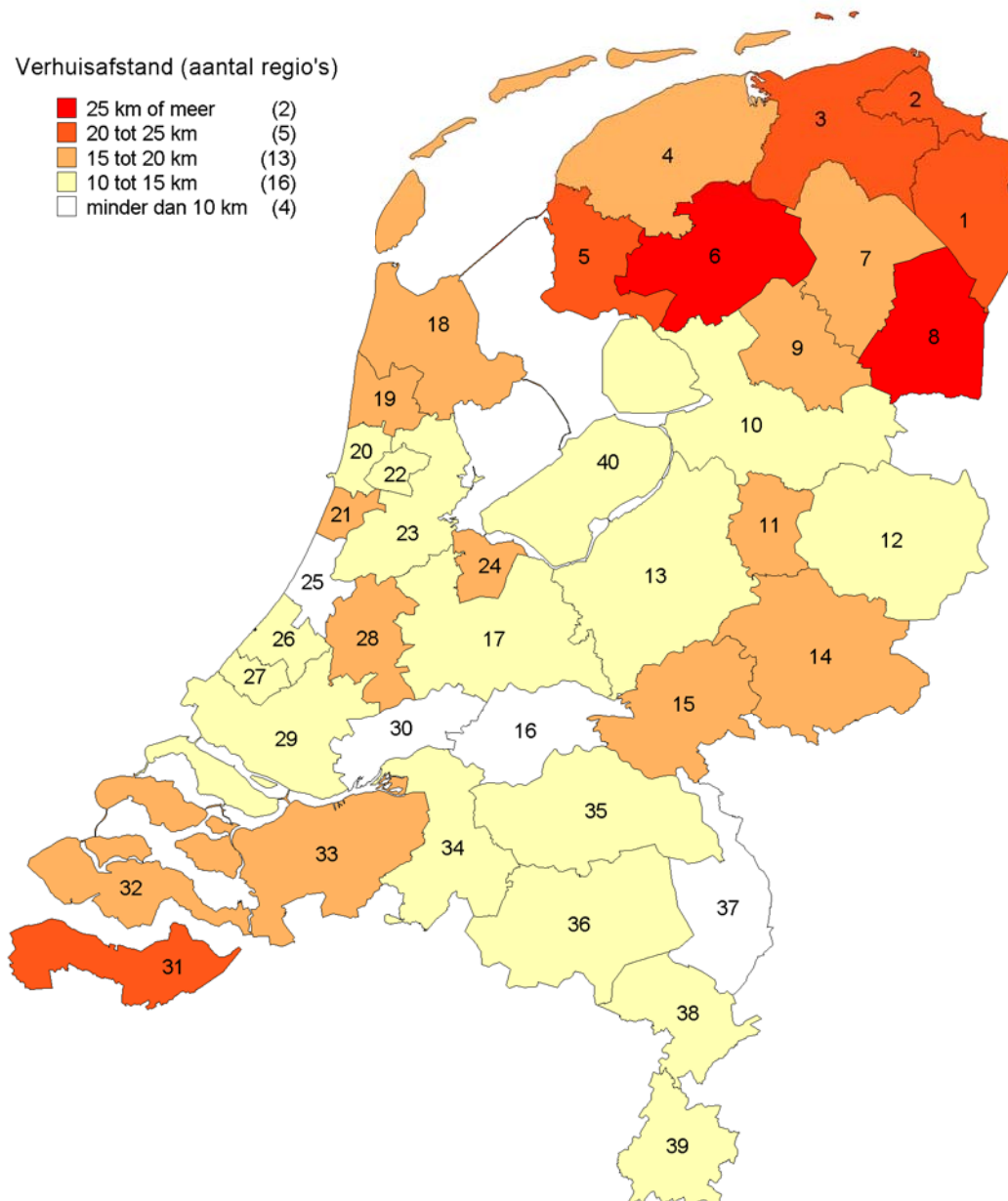
Figuur 4.7. Gemiddelde verhuysafstand van jongeren die uit huis gaan en gaan samenwonen (van ouderlijk huis naar al dan niet gehuwd samenwonen), per COROP-regio van herkomst, 2002

Figuur 4.8. Kans van jongeren om uit huis te gaan en te gaan trouwen (van ouderlijk huis naar gehuwd samenwonen), gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie, per COROP-regio van herkomst, 2002

Figuur 4.9. Gemiddelde verhuysafstand van jongeren die uit huis gaan en gaan trouwen (van ouderlijk huis naar gehuwd samenwonen, per COROP-regio van herkomst, 2002

4.3.3. Samenwonen

Het gaan samenwonen is het belangrijkste huishoudensgerelateerde motief om te verhuizen. De combinatie van uit huis gaan en gaan samenwonen kwam al in de vorige paragraaf aan de orde. De qua omvang belangrijkste overgang bij het samenwonen is echter die van alleenstaande naar (al dan niet gehuwde) partner. In het vervolg van deze paragraaf besteden we aandacht aan deze huishoudensovergang.

In 2002 zijn 215 duizend alleenstaanden gaan samenwonen. De verhuiskansen van alleenstaanden die zijn gaan samenwonen is 42%. In eerste instantie zou je wellicht een verhuiskans van minstens 50% verwachten: de ene helft van de alleenstaanden trekt bij de andere helft in. Een alleenstaande hoeft echter niet persé met een andere alleenstaande te gaan samenwonen, maar kan bijvoorbeeld ook gaan samenwonen met iemand die uit huis gaat of met iemand die eerder met iemand anders samenwoonde.

Voor de COROP-regio's variëren de verhuiskansen van 36% voor Groot Amsterdam (23) tot 48% voor Oost Groningen (1); zie figuur 4.10. De verschillen in verhuiskansen kunnen te maken hebben met regionale verschillen in de woningmarkt. Bij een krap aanbod van geschikte woningen zal er bij het gaan samenwonen in verhouding minder verhuisd worden dan bij een ruim aanbod. De afstand waarover verhuisd wordt is gemiddeld 20,8 km. Ook hier geldt weer dat in de COROP-regio's in het noordoosten van het land, in Overig Zeeland (32) en in Zuid-Limburg (39) relatief over grotere afstanden wordt verhuisd (zie figuur 4.11).

4.3.4. Geboorte eerste kind

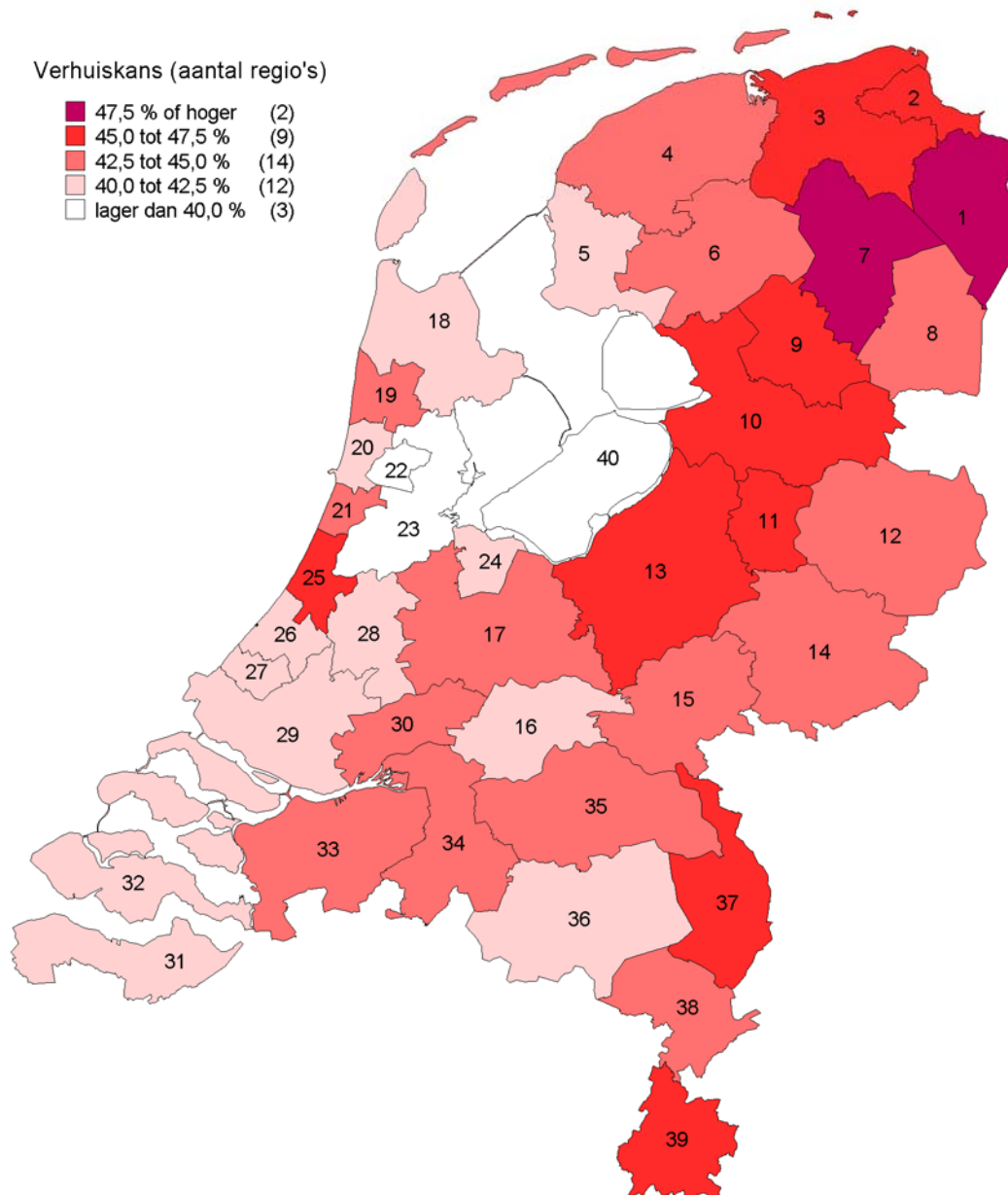
De geboorte van een (eerste) kind kan een aanleiding zijn om te verhuizen, bijvoorbeeld omdat de huidige woonruimte te klein is of omdat de huidige woonomgeving niet als 'kindvriendelijk' genoeg wordt ervaren. Uit eerder onderzoek (Ekamper en Van Huis, 2002a) is echter gebleken dat de geboorte van het eerste kind geen directe aanleiding is om te verhuizen. De verhuiskans van echtparen in de leeftijdsgroep 25-35 jaar die een eerste kind krijgen ligt niet hoger dan de totale verhuiskans van echtparen in die leeftijdsgroep. Waarschijnlijk anticipeert men al op een gezinsuitbreiding door ruim van te voren naar een andere woning te verhuizen en dan pas een kind te krijgen, of krijgt men eerst een kind en gaat men pas later verhuizen¹².

In 2002 hebben bijna 155 duizend samenwonende personen (al dan niet gehuwd) tussen de 15 en 50 jaar een overgang gemaakt van samenwoners zonder kinderen naar samenwoners met kinderen. De verhuiskans voor de samenwonenden die een eerste kind hebben gekregen is gelijk aan 11,6%. Ook hier geldt dat de verhuiskansen voor 1996 en 1998 iets hoger liggen dan voor 2000 en 2002, net zoals bij de totale verhuiskans. Per COROP-regio variëren de verhuiskansen van 6,6 % voor Zuidwest-Gelderland (16) tot 17,6 % voor de Agglomeratie 's-Gravenhage (26); zie figuur 4.12. Vooral de COROP-regio's Agglomeratie 's-Gravenhage (26), Haarlem (21), Groot Amsterdam (23) en Overig Groningen (3) laten hoge verhuiskansen zien. Waarschijnlijk wonen mensen in deze COROP-regio's vaker in een minder ruime woning of een woning die niet als geschikt voor kinderen wordt ervaren, waardoor de noodzaak van verhuizen bij de geboorte van het eerste kind groter is.

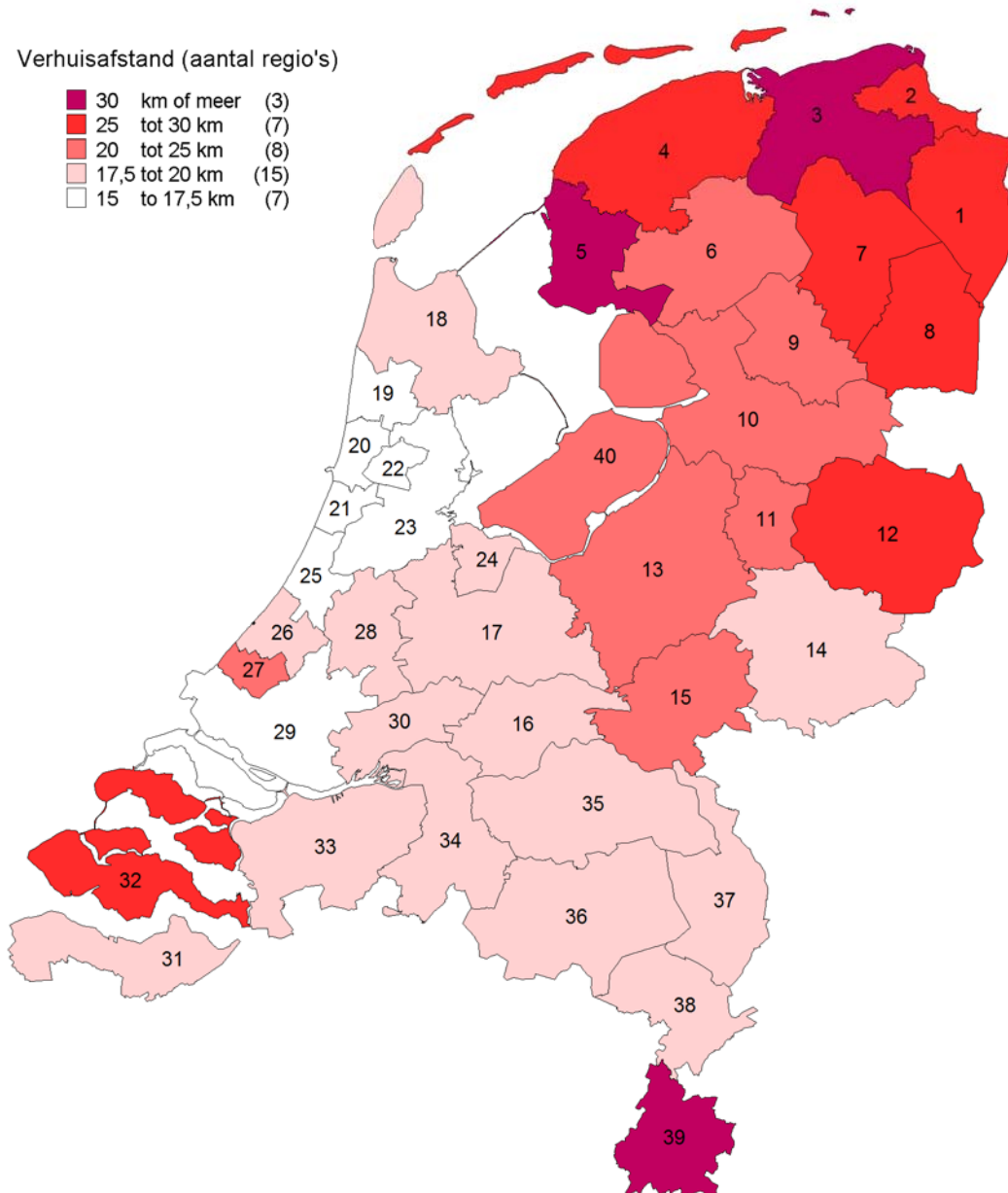
De gemiddelde verhuisafstand van de paren die een eerste kind krijgen is 13,6 km voor heel Nederland. Deze afstand is lager dan de verhuisafstand van mensen die uit huis gaan of gaan samenwonen. Bij een verhuizing bij de geboorte van een eerste kind gaat het in wezen ook om met woning samenhangende verhuismotieven, zoals de behoefte aan een groter huis of een kindvriendelijke omgeving. Deze verhuizingen vinden meestal plaats over niet al te lange afstanden. In de noordelijke regio's (provincie Groningen, COROP-regio's Noord-Friesland en Noord-Drenthe) is de verhuisafstand het grootst en in de zuidelijke COROP-regio's het laagst (met uitzondering van Zeeland en Zuid-Limburg). Ook in verschillende delen van Noord-Holland, Gelderland en Twente is de verhuisafstand laag (zie figuur 4.13). De laagste verhuisafstand is 9,7 km voor COROP-regio Midden-Noord-Brabant (34) en de hoogste verhuisafstand is 25,6 km voor COROP-regio Oost-Groningen (1).

¹² In onze analyse is er alleen een relatie tussen gezinsuitbreiding en een verhuizing te leggen als beide gebeurtenissen in hetzelfde jaar hebben plaatsgevonden.

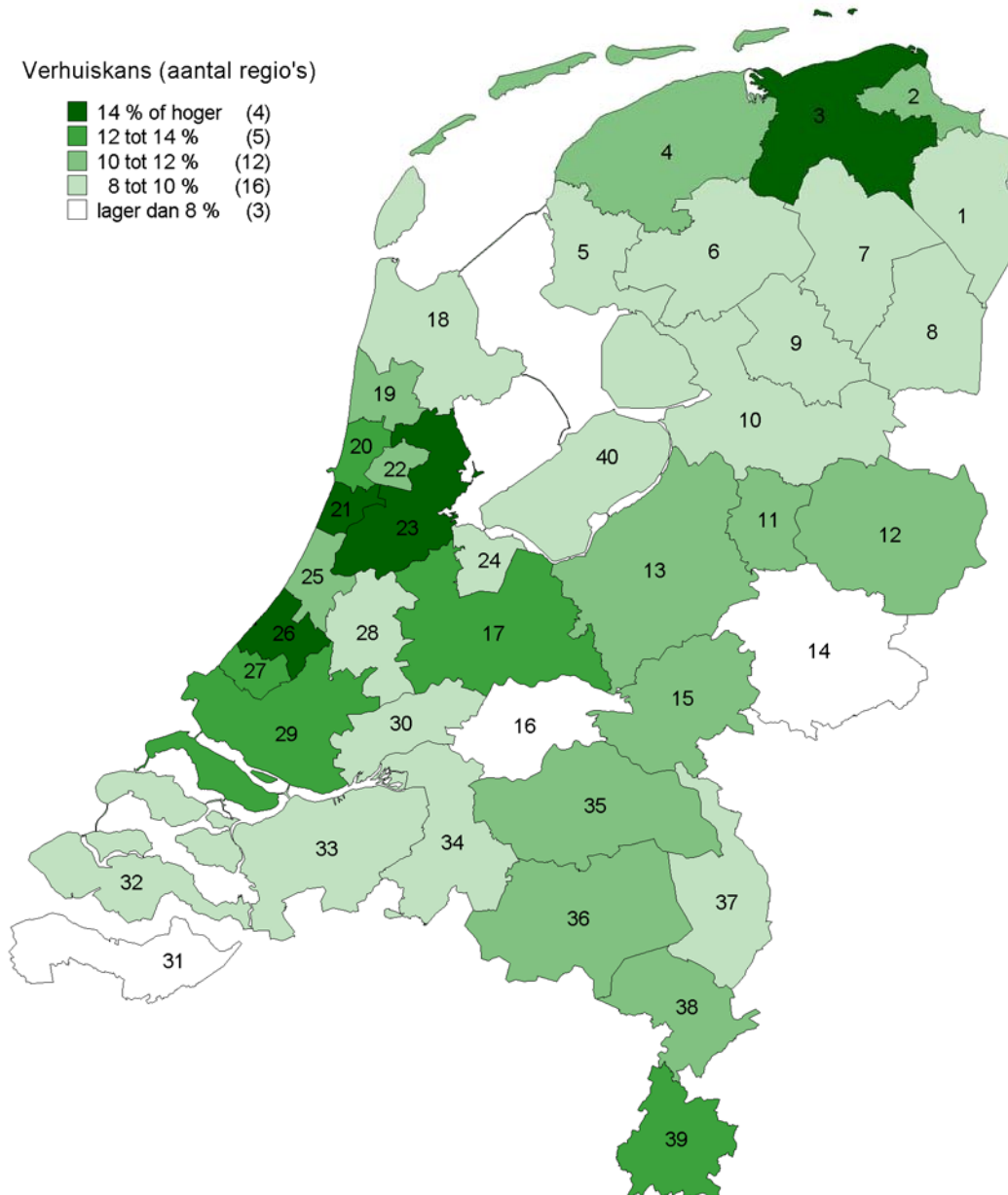
Figuur 4.10. Verhuiskansen van alleenstaanden die al dan niet gehuwd gaan samenwonen, gestandaardiseerd naar geslacht en leeftijd, per COROP-regio van herkomst, 2002

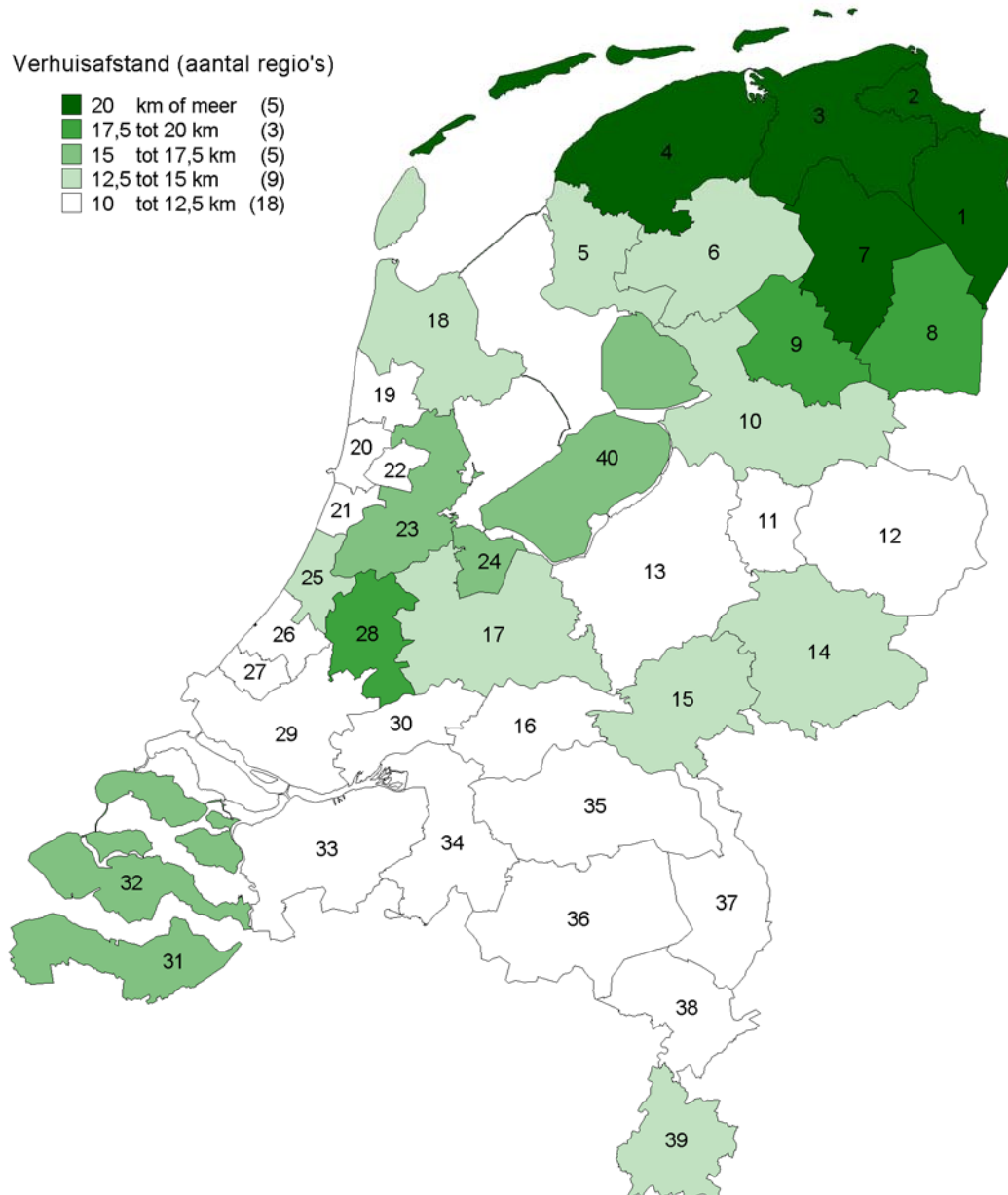
Figuur 4.11. Gemiddelde verhuissafstand van alleenstaanden die al dan niet gehuwd gaan samenwonen, per COROP-regio van herkomst, 2002

Figuur 4.12. Verhuiskansen van al dan niet gehuwd samenwonenden die een eerste kind krijgen, gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie, per COROP-regio van herkomst, 2002

Figuur 4.13. Gemiddelde verhuissafstand van al dan niet gehuwd samenwonenden die een eerste kind krijgen, per COROP-regio van herkomst, 2002

4.3.5. Uit elkaar gaan

Bij een scheiding zal in het algemeen minstens een van de twee partners gaan verhuizen. De belangrijkste overgangen bij scheiding zijn de overgangen van gehuwden naar alleenstaand en, als er ook kinderen zijn, naar eenouder. In 2002 gingen 57 duizend personen van 15-55 jaar van de positie van gehuwde partner naar de positie alleenstaand of éénouder. Van deze personen is 45% verhuisd. Dat dit percentage onder de 50% ligt komt omdat een klein deel van de relatieontbinding bij de 15 tot 55-jarigen wordt veroorzaakt door verweuding.

In de COROP-regio's agglomeratie Haarlem (21) en Midden-Noord-Brabant (34) zijn de verhuiskansen van gescheidenen het laagst met respectievelijk 41 en 42%. In de COROP-regio's Delfzijl en omgeving (2) en Overig Groningen (3) zijn ze het hoogst (50%); zie figuur 4.14. De onderlinge verschillen in de regionale verhuiskansen zijn relatief klein in vergelijking met bijvoorbeeld het verhuismotief samenwonen.

De gemiddelde afstand, waarover wordt verhuisd, is 12 km. In het noordoosten zijn de verhuisafstanden weer het hoogst en in de Randstad het laagst, zie figuur 4.15.

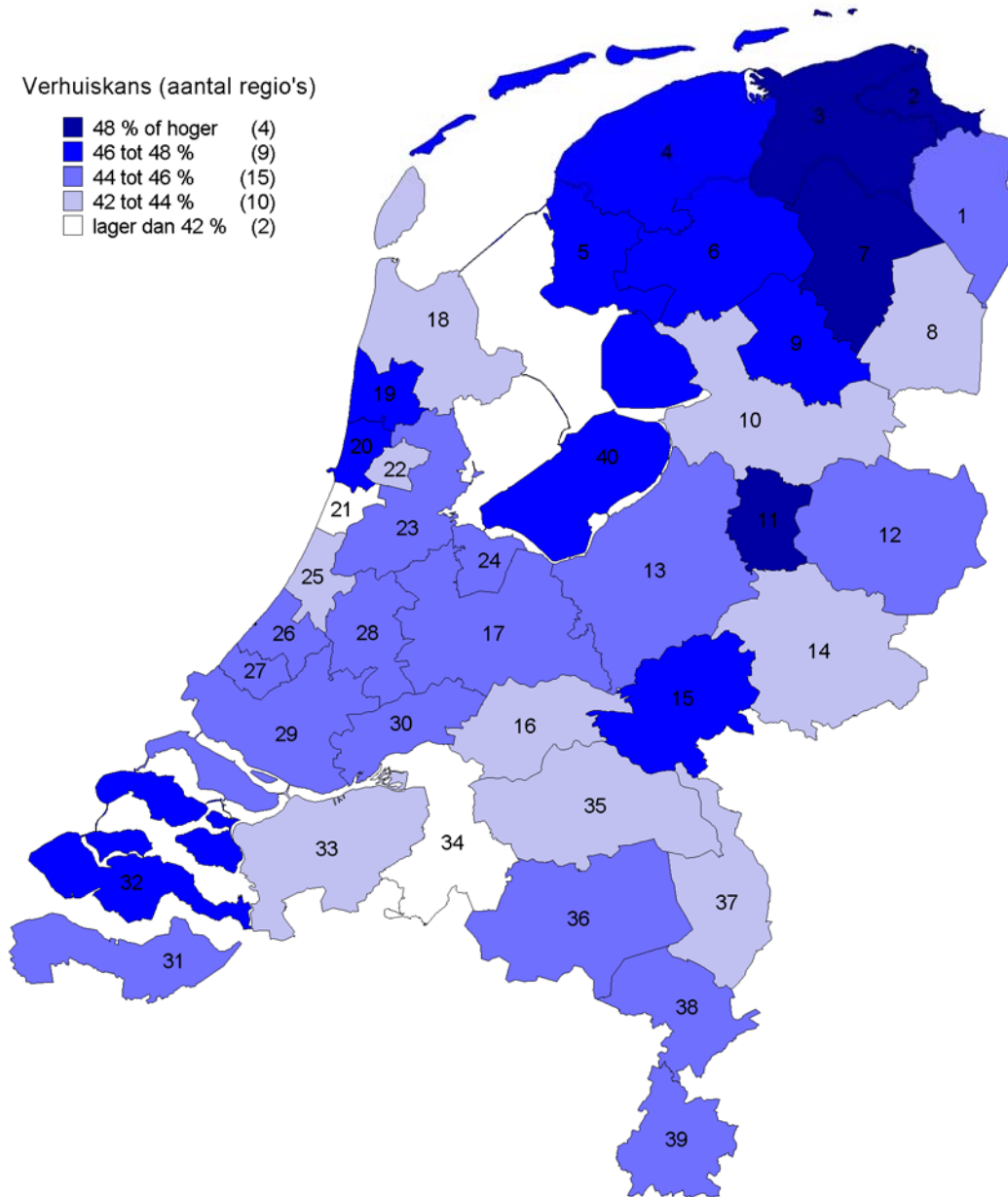
4.3.6. Naar een institutioneel huishouden gaan

Vooraf ouderen verhuizen naar institutionele huishoudens. Van de institutionele bevolking bestaat 60% uit bewoners van verzorgings- en verpleegtehuizen. In 2002 zijn in het totaal 40 duizend mensen van een particulier huishouden naar een institutioneel huishouden verhuisd. Hiervan was ruim twee derde 70 jaar of ouder. Voor de personen van 70 jaar en ouder in particuliere huishoudens zijn overgangskansen berekend naar institutionele huishoudens. Voor heel Nederland is deze kans 1,8%. Van 1996 tot 2000 is er sprake van een daling van deze kans, daarna blijft de kans stabiel.

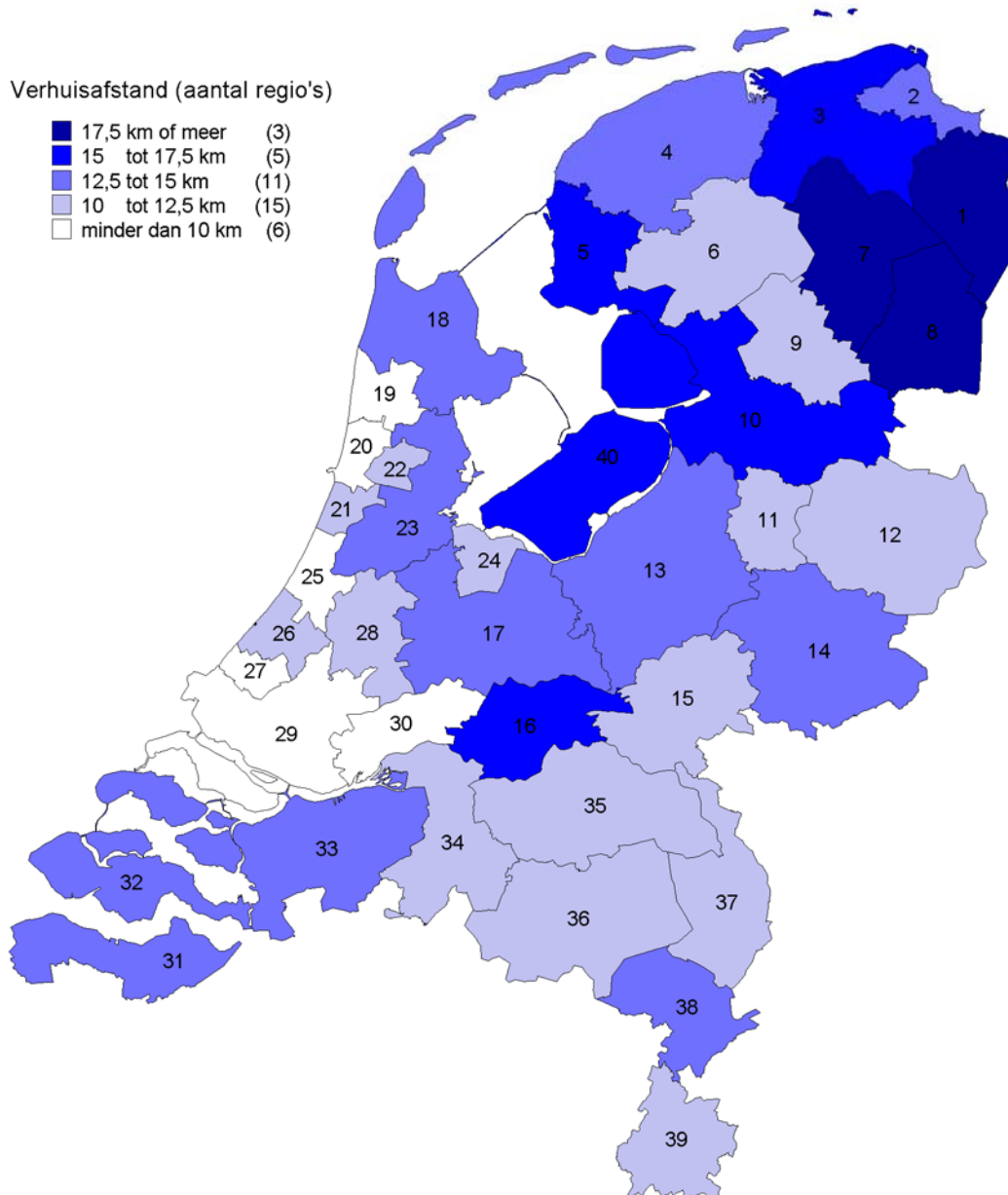
De gestandaardiseerde overgangskans naar een institutie is voor de COROP-regio IJmond (20) met 2,3% het hoogst. De kans is voor COROP-regio Delft en Westland (27), met 1,4%, het laagst. Figuur 4.16 geeft een overzicht van de overgangskansen naar een institutioneel huishouden van 70-plussers per COROP-regio. Er is geen duidelijk regionaal patroon in deze overgangskansen te zien. De vraag is in hoeverre de overgangskansen samenhangen met de capaciteit van bejaardenhuizen in de verschillende COROP-regio's. Wellicht dat mensen die in een omgeving wonen waar weinig verzorgingshuizen zijn langer zelfstandig proberen te blijven wonen. Voor Flevoland geldt bijvoorbeeld dat er weinig verzorgingshuizen in dezelfde regio zijn en dat de overgangskansen naar een institutie laag zijn.

Als mensen vanuit Flevoland naar een institutie verhuizen, dan is dat wel over een relatief grote afstand; zie figuur 4.17. Gemiddeld verhuizen ouderen slechts over een afstand van 6 km naar een institutie. Ouderen uit Flevoland verhuizen echter gemiddeld over een meer dan twee keer zo lange afstand (15,3 km) naar een institutioneel huishouden. Dit grote verschil met de andere COROP-regio's wordt veroorzaakt door een combinatie van twee factoren. Enerzijds zijn er in Flevoland relatief weinig verhuizingen van ouderen naar institutionele huishoudens. Anderzijds gaan de verhuizingen naar buiten de eigen regio over relatief grote afstanden, waardoor de gemiddelde afstand nogal omhoog wordt getrokken.

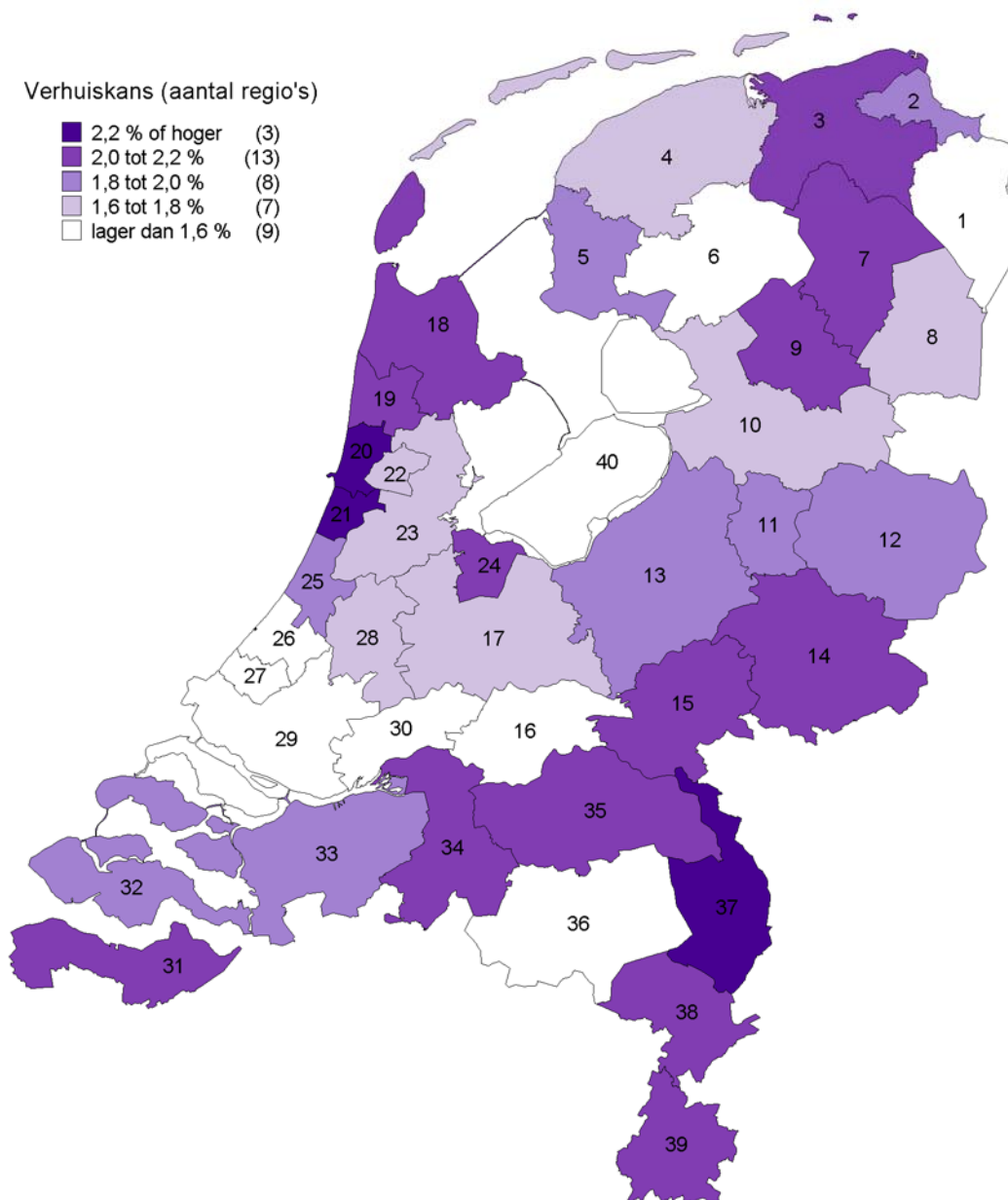
Figuur 4.14. Verhuiskansen van gehuwd samenwonenden die uit elkaar gaan (van gehuwd samenwonend naar alleenstaand of eenouder), gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie, per COROP-regio van herkomst, 2002

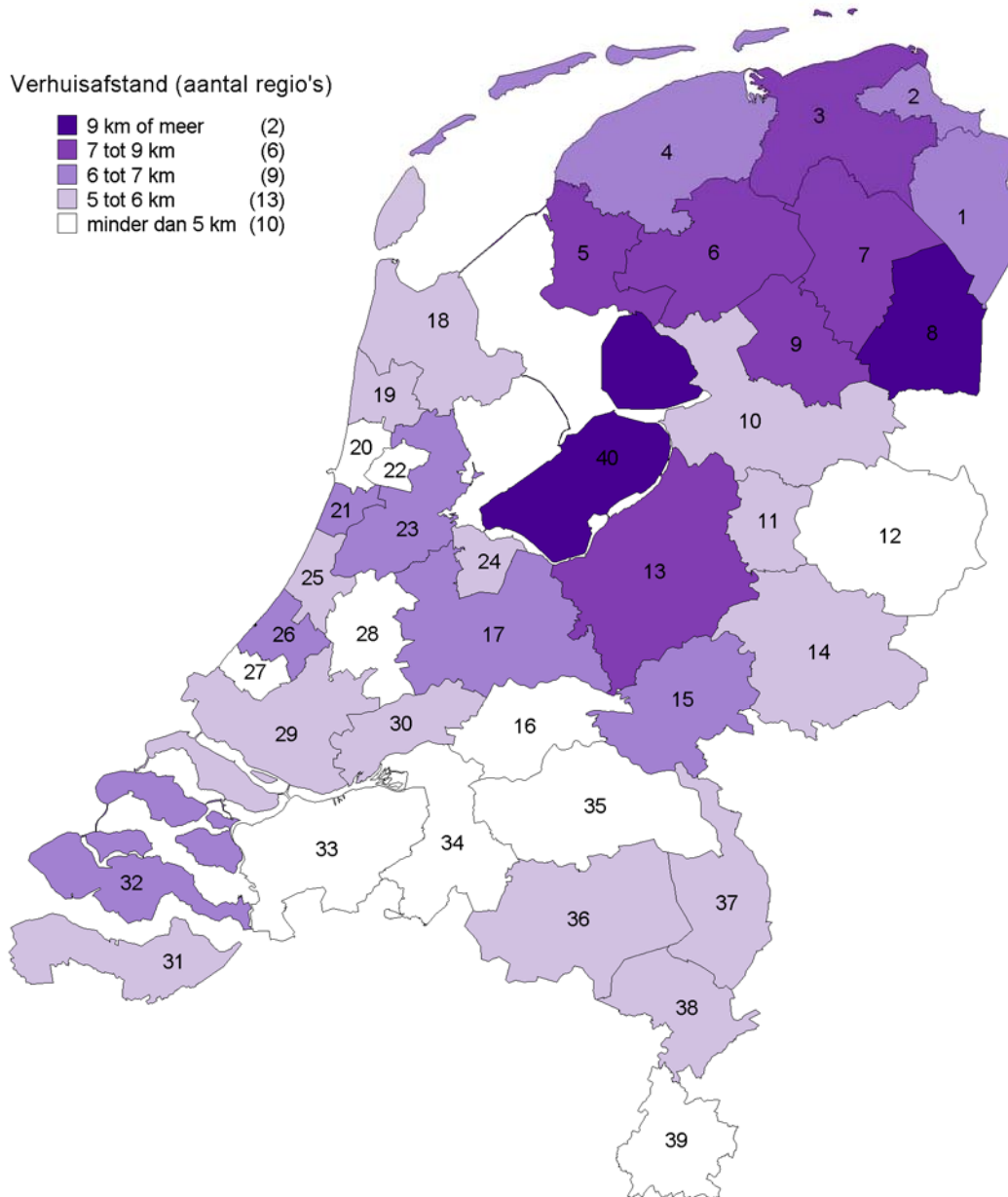
Figuur 4.15. Gemiddelde verhuisafstand van gehuwd samenwonenden die uit elkaar gaan (van gehuwd samenwonend naar alleenstaand of eenouder), per COROP-regio van herkomst, 2002

Figuur 4.16. Kans om naar een institutie te verhuizen van personen van 70 jaar en ouder, gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie, per COROP-regio van herkomst, 2002

Figuur 4.17. Gemiddelde verhuisafstand van personen van 70 jaar en ouder die naar een institutie verhuizen, per COROP-regio van herkomst, 2002

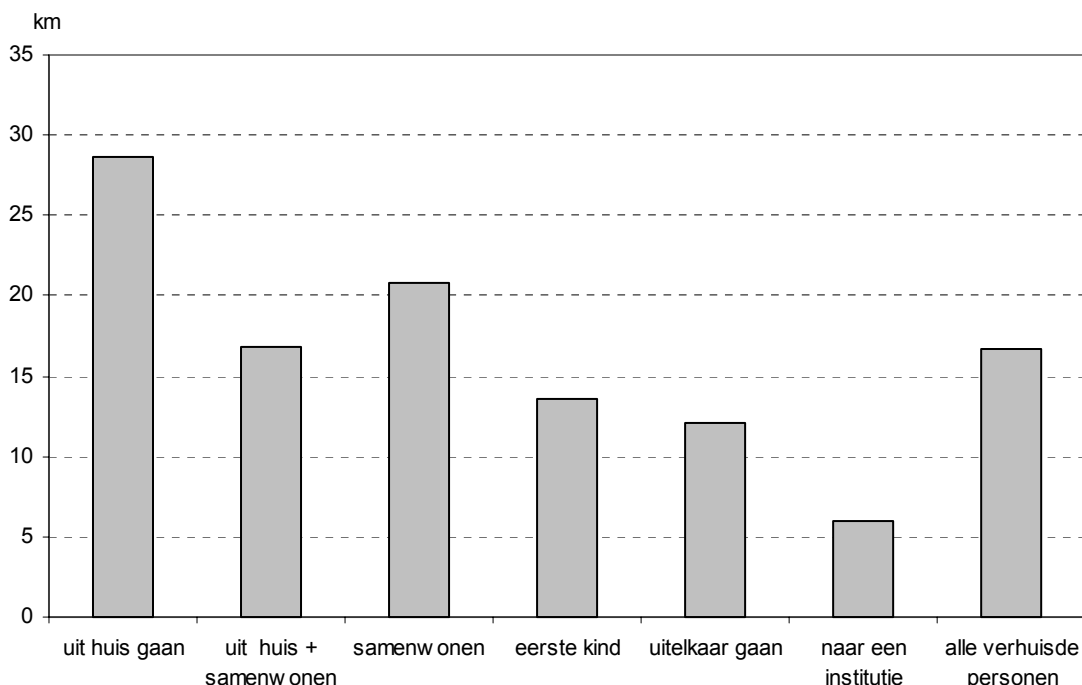

4.4. Conclusie

De verschillende motieven laten verschillende regionale patronen zien. Deze regionale patronen zijn vrij stabiel in de tijd en weerspiegelen de landelijke ontwikkeling in verhuiskansen. Voor jongeren die uit huis gaan gelden de hoogste verhuiskansen voor COROP-regio's in het noordoosten en Zeeland. Waarschijnlijk speelt hier mee dat er voor opleiding of werk verhuisd moet worden omdat er niet zoveel voorzieningen in de eigen omgeving zijn. De regionale verschillen in verhuiskansen van de overige motieven zijn lastiger te verklaren. Waarschijnlijk hangen deze verschillen ook samen met het type aanbod en de grootte van het aanbod van woningen in de regio. Een belangrijk aspect van het aanbod van woningen is het aantal opgeleverde nieuwbouwwoningen per jaar. In bijlage II staan de uitkomsten van een aanvullende analyse naar het verband tussen verhuismobiliteit en gereedgekomen nieuwbouwwoningen. Uit die analyse blijkt dat een belangrijk deel van de verhuismobiliteit in een COROP-regio kan worden verklaard door de gerealiseerde nieuwbouw.

Voor de verhuisafstanden geldt dat bij het motief uit huis gaan (naar alleenstaand) verreweg over de grootste afstanden wordt verhuisd; zie figuur 4.18. Dit heeft er mee te maken dat verhuizingen in deze categorie ook vaak vanwege studiemotieven plaatsvinden. Vooral verhuizingen vanwege het volgen van opleidingen in het hoger onderwijs gaan vaak over relatief grote afstanden. Verhuizen naar een institutioneel huishouden gaan gemiddeld over de kortste afstand. Ouderen gaan vaak naar een verpleeg- of verzorgingshuis dat in de buurt van hun vorige woning ligt. In het algemeen geldt dat bij alle huishoudensgerelateerde motieven er in het westen, met name in de Randstad, over de kortste afstanden wordt verhuisd en in Zeeland en het noordoosten van het land over de grootste afstanden. Hierin komt vooral de centrale positie de Randstad tot uitdrukking. De Randstad vormt nog steeds de economische kern van Nederland en het is het dichtstbevolkte gebied van Nederland met de hoogste woningdichtheid.

Figuur 4.18. Gemiddelde verhuisafstand naar type demografische en huishoudensgerelateerde transitie, 2002

5. Specifieke COROP-regio's

5.1. Inleiding

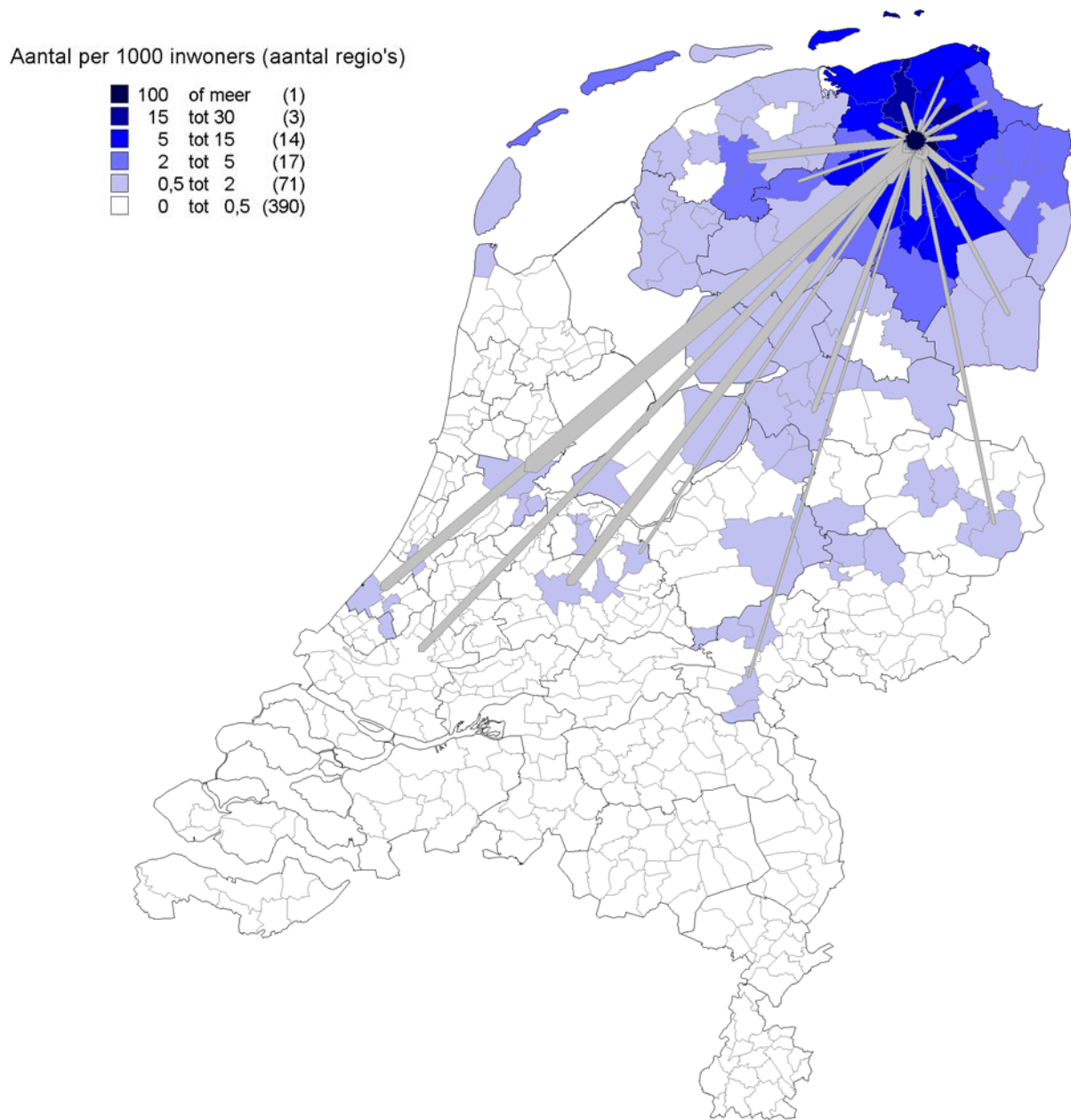
In het vorige hoofdstuk zijn de resultaten gepresenteerd en verschillen geanalyseerd op het regionale COROP-niveau. Er bestaan niet alleen verschillen tussen COROP-regio's, maar ook binnen COROP-regio's. In dit hoofdstuk wordt een drietal COROP-regio's geselecteerd, die ofwel qua verhuizingen nogal afwijken van het gemiddelde ofwel juist representatief zijn voor clusters van COROP-regio's. De volgende COROP-regio's zullen nader geanalyseerd worden. De eerste regio is COROP-regio *Overig Groningen* (COROP-regio 3); deze COROP-regio heeft een zeer hoge verhuismobiliteit gecombineerd met een specifieke grote verhuisstroom van en naar de COROP-regio *Noord-Drenthe* (7), zie ook tabel I.3 van bijlage I. De tweede regio is een COROP-regio uit Noord-Brabant, te weten *Noordoost-Noord-Brabant* (COROP-regio 35). De COROP-regio's in het zuiden van het land en met name in Noord-Brabant kennen een zeer lage verhuismobiliteit. Deze COROP-regio fungeert als representant van de overige COROP-regio's in het zuiden. De derde regio die er wordt uitgelicht is de COROP-regio *Agglomeratie 's-Gravenhage* (COROP-regio 26). De COROP-regio's waarin de vier grote steden liggen zijn in minstens twee opzichten speciaal. Het zijn regio's waar, in absolute omvang, grote verhuisstromen vandaan komen en naar toe gaan. Bovendien vindt er binnen deze regio's veel nieuwbouw plaats, wat weer specifieke verhuisstromen genereert (zie ook bijlage II).

Per geselecteerde COROP-regio zal er eerst worden gekeken naar de absolute en relatieve omvang van de verhuisstromen van en naar de grootste gemeente in die COROP-regio. De relatieve omvang van de verhuisstromen wordt bepaald door het aantal verhuizers te relateren aan de bevolkingsomvang van de gemeente van herkomst of de gemeente van bestemming afhankelijk van de richting van de stroom. Daarnaast wordt gekeken of en in welke mate de verhuisstromen verschillen qua huishoudensmotieven.

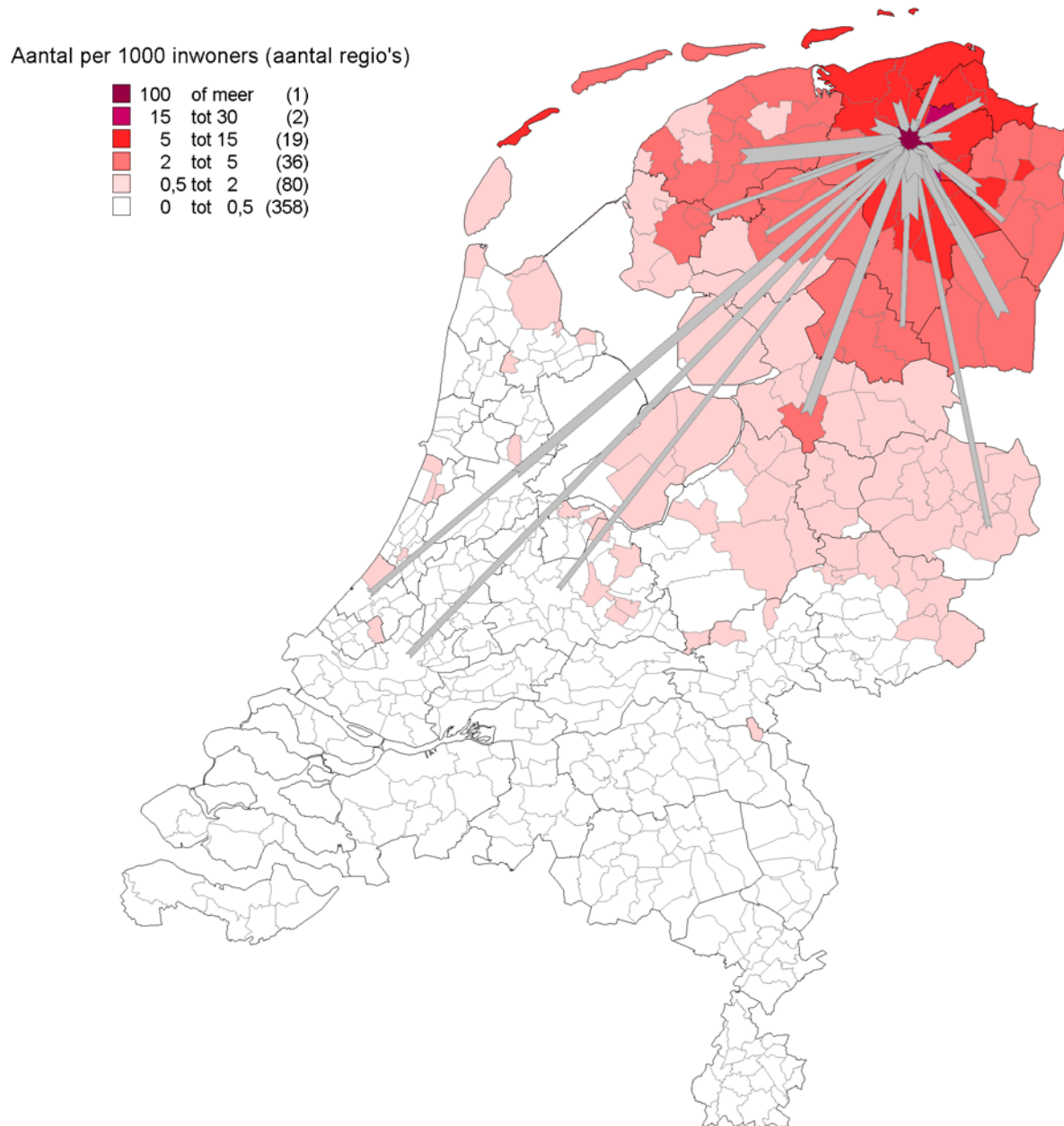
5.2. Overig Groningen

De COROP-regio *Overig Groningen* bestaat uit de stad Groningen en omliggende gemeenten in het westen en midden van de provincie Groningen. De verhuisdynamiek in de regio wordt sterk gedomineerd door de gemeente Groningen. Als we kijken naar de absolute en relatieve omvang van de (binnenlandse) verhuisstromen van en naar de gemeente Groningen blijkt dat er globaal drie type verhuisstromen te onderscheiden zijn (zie figuur 5.1 en 5.2). Ten eerste zijn er de verhuizingen van en naar de randgemeenten van de gemeente Groningen, die zowel absoluut als relatief omvangrijk zijn. Vooral de verhuisstromen van en naar de gemeenten Noordenveld, Tynaarlo (beide in Noord-Drenthe) en Haren springen er qua omvang uit. De tweede categorie wordt gevormd door de stromen van en naar de grote steden. Vanuit de gemeente Groningen zijn vooral de verhuisstromen naar Amsterdam, Den Haag en Utrecht groot. De laatste categorie bestaat uit de verhuisstromen naar de overige gemeenten. Hierbij valt op dat naarmate de afstand tot de gemeente Groningen groter wordt het relatieve belang van de verhuisstromen afneemt. Zoals uit de figuren 5.1 en 5.2 blijkt is de verhuismobiliteit van en naar de gemeente Groningen regionaal geconcentreerd op Noord-Nederland, zich uitstrekkend van de provincies Groningen, Friesland en Drenthe tot het noorden van Overijssel. De overige gemeenten met relatief grote verhuisstromen van en naar Groningen zijn andere (vooral universteits-) steden, zoals Enschede, Leiden en Nijmegen. Zoals uit de kaarten blijkt bestaan er grote regionale verschillen tussen de verhuisstromen. Verschillen deze verhuisstromen ook wat betreft het verhuismotief?

Figuur 5.1. Aantal uit de gemeente Groningen vertrokken personen naar gemeente van bestemming (relatief per 1000 inwoners en absolute stromen van minimaal 100 personen), 2002

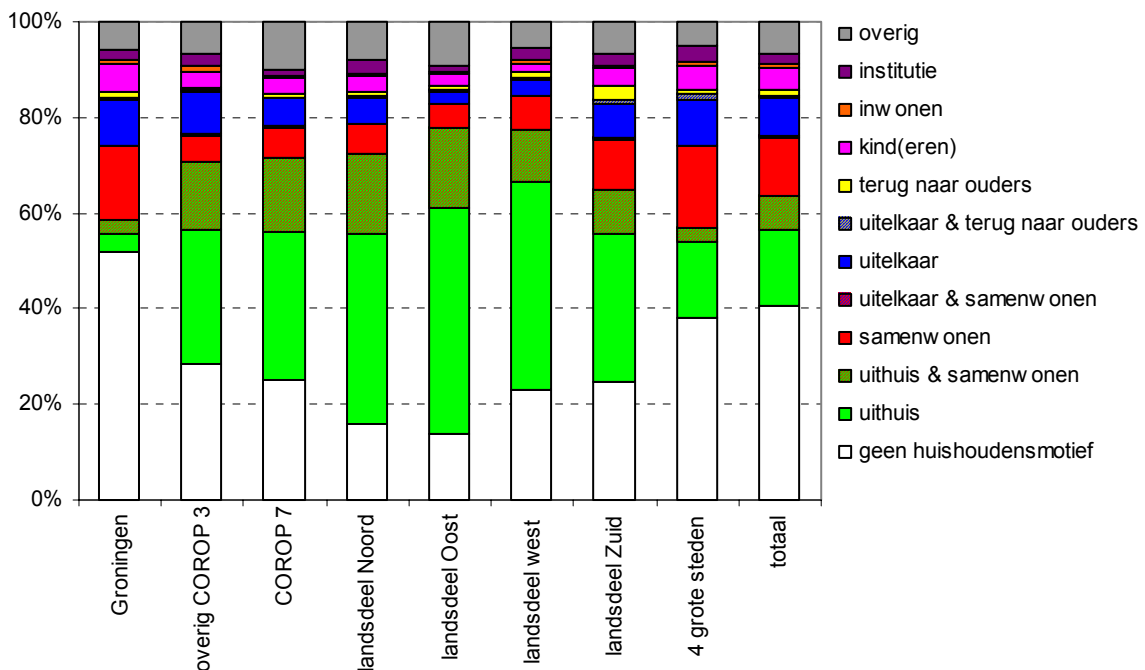

Figuur 5.2. Aantal in de gemeente Groningen gevestigde personen naar gemeente van herkomst (relatief per 1000 inwoners en absolute stromen van minimaal 100 personen), 2002

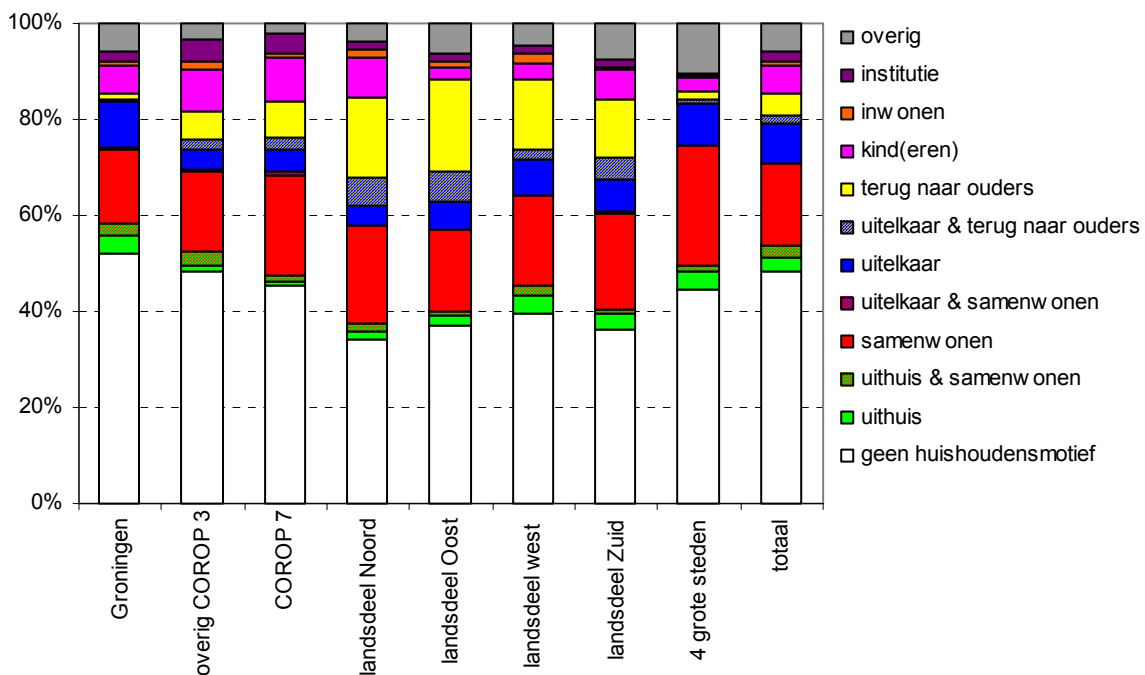
In de figuren 5.3 en 5.4 wordt de samenstelling van de verhuisstromen van en naar de gemeente Groningen naar verhuismotief weergegeven. De verhuisstromen zijn voor een negental regio's samengevoegd: de gemeente Groningen zelf, de rest van de COROP-regio Overig Groningen, de aan de gemeente Groningen grenzende COROP-regio Noord-Drenthe, de rest van het landsdeel Noord-Nederland, het landsdeel Oost-Nederland, het landsdeel Zuid-Nederland, het landsdeel West-Nederland met uitzondering van de vier grote steden en ten slotte de vier grote steden samen (Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht). Uit figuur 5.3 blijkt dat ongeveer 60% van alle verhuisde personen naar een woning in de gemeente Groningen is verhuisd met een huishoudensmotief. De belangrijkste huishoudensmotieven zijn uit huis gaan, gaan samenwonen en uit elkaar gaan. Er zijn echter grote verschillen tussen de regio's van herkomst. Voor mensen die binnen de gemeentegrenzen zijn verhuisd was in iets meer dan 50% van de verhuizingen geen sprake van een huishoudensverandering. Binnen de huishoudensgerelateerde verhuizingen gaat het vooral om relatievorming (samenwonen) en –ontbinding (uit elkaar gaan). Voor personen die van buiten de Groninger gemeentegrenzen kwamen blijkt er daarentegen juist relatief vaak sprake van een huishoudensmotief. In het bijzonder het uit huis gaan al dan niet gecombineerd met gaan samenwonen blijkt het belangrijkste verhuismotief te zijn; vooral in Noord- en Oost-Nederland. Binnen het gebied van Noord- en Oost-Nederland wordt het motief uit huis gaan dominantier naarmate de afstand tot de gemeente Groningen groter wordt. Dit lijkt vooral een gevolg van de aantrekkingskracht van de gemeente Groningen als aanbieder van (hoger) onderwijs. Van buiten het gebied van Noord- en Oost-Nederland wordt het motief uit huis gaan iets minder dominant; wellicht mede een gevolg van concurrerende onderwijscentra. Bij de verhuizers uit de vier grote steden is het aandeel van de niet-huishoudensgerelateerde verhuizingen met bijna 40% veel groter. Van de huishoudensgerelateerde motieven blijkt samenwonen belangrijker dan uit huis gaan.

Figuur 5.3. Naar de gemeente Groningen toe verhuisde personen naar verhuismotief en regio van herkomst (totaal per regio = 100%), 2002

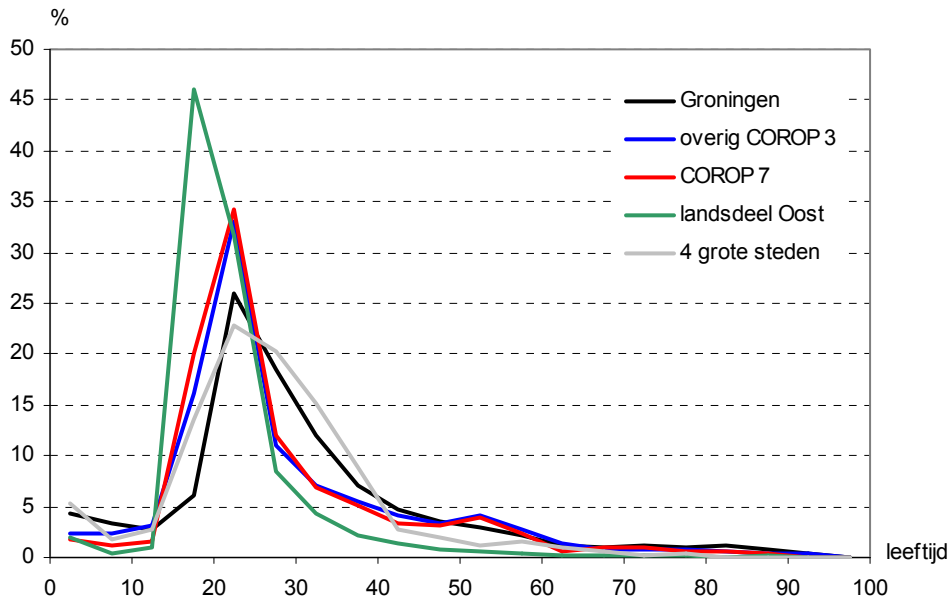
De samenstelling van de verhuisstromen vanuit de gemeente Groningen naar verhuismotief ziet er heel anders uit dan de samenstelling van de stromen naar de gemeente Groningen (zie figuur 5.4). Het aandeel niet-huishoudensgerelateerde verhuizingen bedraagt over alle verhuisde personen bijna 50%. Voor verhuizingen over korte afstanden zullen dat vooral woningmarktgerelateerde verhuizingen zijn en over langere afstanden meer werkgerelateerde verhuizingen. De belangrijkste huishoudensgerelateerde verhuizingen hebben betrekking op de motieven gaan samenwonen en uit elkaar gaan. Onder de verhuizers die niet naar de nabije omgeving van de gemeente Groningen verhuizen blijkt terug naar de ouders gaan ook een belangrijk motief. Ook hier geldt dat dit motief belangrijker wordt naarmate de afstand binnen het gebied van Noord- en Oost-Nederland tot Groningen groter wordt. De verhuisstroom naar de vier grote steden wijkt sterk af van de stromen naar de rest van het landsdeel Noord en de overige landsdelen. Bijna 45% van de verhuizers verhuist niet vanwege een huishoudensgerelateerd motief. Van de rest verhuist bijna de helft vanwege het gaan samenwonen.

Figuur 5.4. Vanuit de gemeente Groningen verhuisde personen naar verhuismotief en regio van bestemming (totaal per regio = 100%), 2002

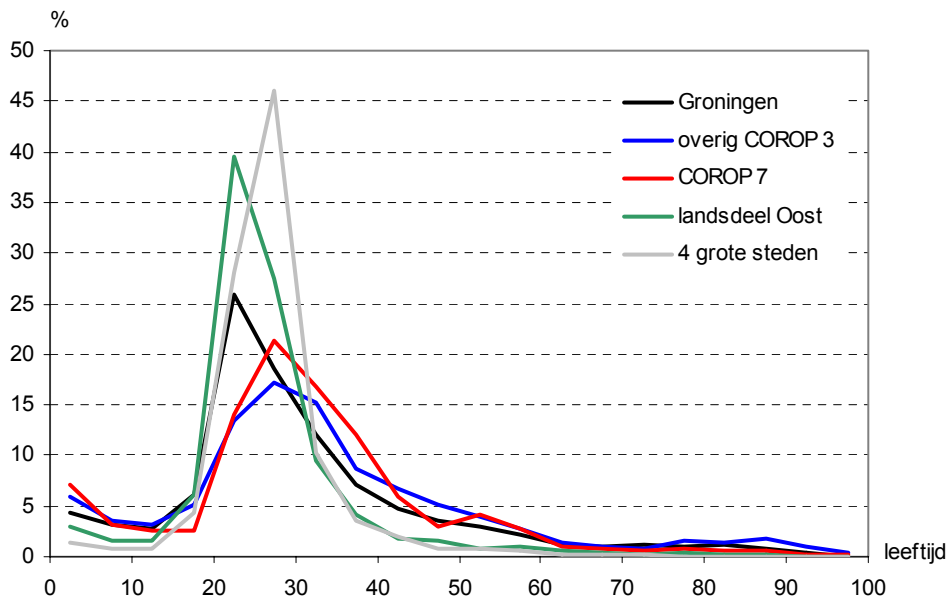

De samenstelling van de verhuisstromen naar en vanuit de gemeente Groningen naar leeftijd ondersteunt het beeld van de verhuismotieven. In figuur 5.5 staan de leeftijdsverdelingen van de naar de gemeente Groningen toe verhuisde personen voor een aantal van de onderscheiden gebieden. De mensen die naar Groningen toe verhuizen zijn vrij jong, bijvoorbeeld voor landsdeel Oost zit de piek bij jongeren van 20 jaar. Dit komt overeen met het feit dat veel mensen met het motief uit huis gaan naar Groningen verhuizen. Voor mensen die Groningen verlaten ligt de gemiddelde leeftijd net iets hoger, zie figuur 5.6. We zagen ook dat bij deze stroom het motief samenwonen en terug naar ouders een grotere rol speelt dan uit huis gaan.

Figuur 5.5. Leeftijdverdeling van de naar de gemeente Groningen toe verhuisde personen naar regio van herkomst (totaal per regio = 100%), 2002

Figuur 5.6. Leeftijdverdeling van de vanuit de gemeente Groningen verhuisde personen naar regio van bestemming (totaal per regio = 100%), 2002

5.3. Noordoost-Noord-Brabant

De COROP-regio *Noordoost-Noord-Brabant* bestaat uit 's-Hertogenbosch, de grootste gemeente in deze regio, en omliggende gemeenten in het noordoosten van Noord-Brabant. De COROP-regio's in Noord-Brabant (en Noord- en Midden-Limburg) worden in vergelijking met de rest van Nederland gekenmerkt door een lage verhuismobiliteit. Ook de gemiddelde verhuisafstand is in deze COROP-regio's relatief laag. Deze regio vormt daarmee min of meer een tegenhanger van de COROP-regio *Overig Groningen*. De verhuisdynamiek in de regio wordt, evenals in *Overig Groningen*, sterk gedomineerd door 's-Hertogenbosch, de grootste gemeente. Als we kijken naar de absolute en relatieve omvang van de (binnenlandse) verhuisstromen van en naar 's-Hertogenbosch blijkt dat er wederom een aantal typen verhuisstromen te onderscheiden zijn (zie figuur 5.7 en 5.8). Ten eerste zijn er de zowel absoluut als relatief omvangrijke verhuisstromen van en naar de randgemeenten Heusden, Sint-Michielsgestel, Vught en Maasdiel (de laatste gelegen in de aangrenzende COROP-regio *Zuidwest-Gelderland*). De tweede categorie wordt gevormd door de stromen van en naar de vier grote steden en de grotere steden in de buurt. Vanuit 's-Hertogenbosch zijn vooral de verhuisstromen naar Tilburg, Eindhoven, Amsterdam, Utrecht en Nijmegen groot. De laatste categorie bestaat uit de verhuisstromen naar de overige gemeenten. Hierbij valt op dat naarmate de afstand tot de gemeente 's-Hertogenbosch groter wordt het relatieve belang van de verhuisstromen snel afneemt; veel sneller dan bijvoorbeeld rond de gemeente Groningen. Zoals uit de figuren 5.7 en 5.8 blijkt is de verhuismobiliteit van en naar 's-Hertogenbosch geconcentreerd in veel kleiner gebied dat zich beperkt tot de eigen COROP-regio en de aangrenzende COROP-regio's.

In de figuren 5.9 en 5.10 wordt de samenstelling van de verhuisstromen van en naar 's-Hertogenbosch naar verhuismotief weergegeven. De verhuisstromen zijn voor een negental regio's samengevoegd: de gemeente 's-Hertogenbosch zelf, de rest van de COROP-regio Noordoost-Noord-Brabant, de aan Noordoost-Noord-Brabant grenzende COROP-regio's (15, 16, 34, 36 en 37) en, de rest van het landsdeel Zuid-Nederland, het landsdeel West-Nederland met uitzondering van de vier grote steden, het landsdeel Oost-Nederland, het landsdeel Noord-Nederland en ten slotte de vier grote steden samen. Net als in Groningen geldt dat in 's-Hertogenbosch bij ruim de helft van de personen die binnen de gemeentegrenzen verhuist geen sprake was van een huishoudensgerelateerde verandering. De huishoudensgerelateerde verhuizingen komen relatief vaak voor bij personen die vanuit het zuiden van het land naar 's-Hertogenbosch verhuizen. De verhuisstroom vanuit de vier grote steden wijkt qua samenstelling het meest af van de andere regio's van herkomst. Het gaan samenwonen is het belangrijkste motie, terwijl het uit huis gaan van jongeren nauwelijks een rol speelt. 's-Hertogenbosch is voor jongeren uit de grote steden kennelijk geen interessante verhuisbestemming.

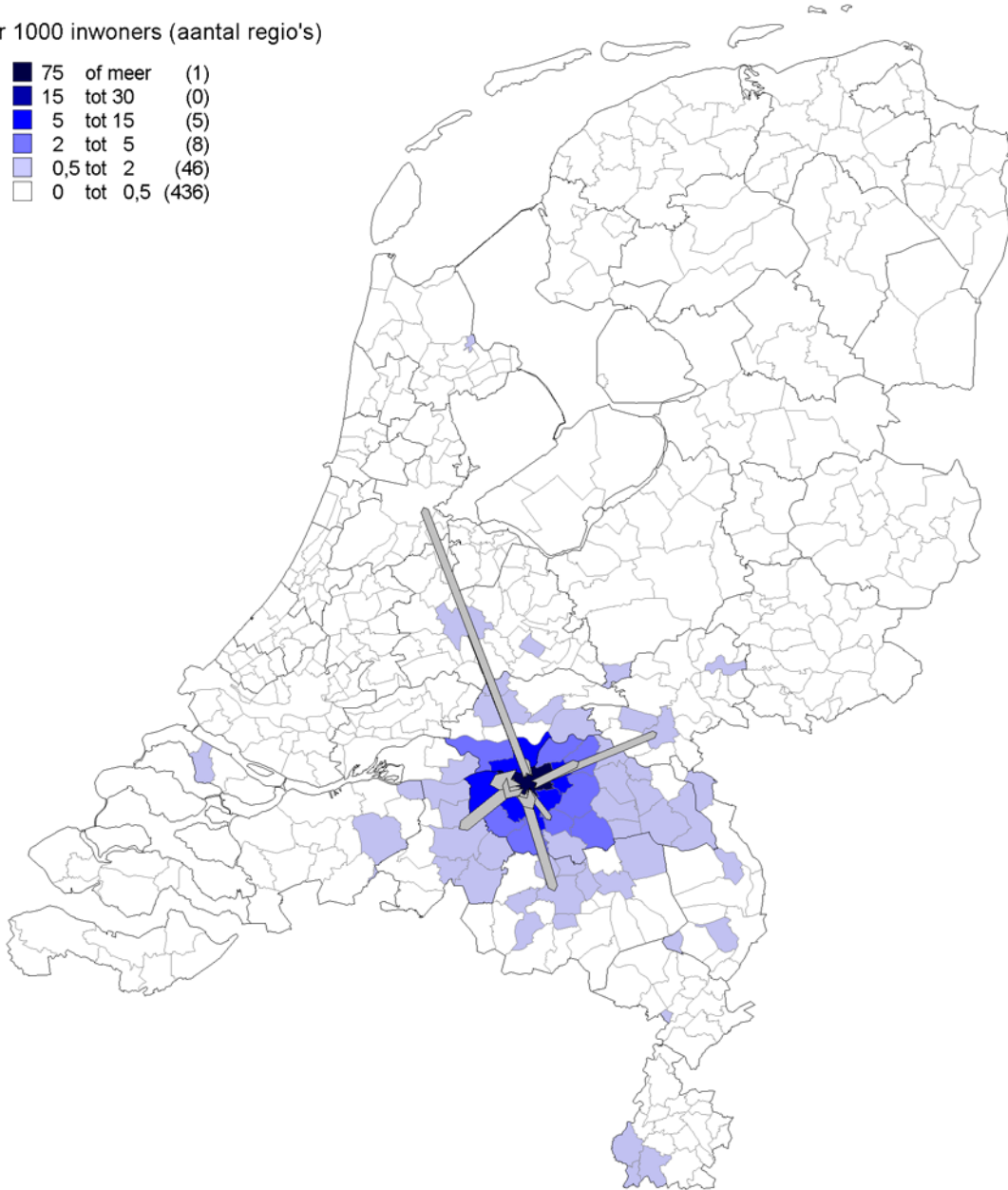
Bij de verhuisstromen vanuit 's-Hertogenbosch blijken huishoudensgerelateerde motieven relatief belangrijk voor bestemmingen binnen het zuiden van het land. Dit geldt ook voor het noorden, maar deze verhuisstroom is in absolute omvang zeer gering, waardoor dit ook meer toeval kan zijn. Ook hier vallen de grote steden op door de afwijkende samenstelling. De vier grote steden zijn voor jongeren uit 's-Hertogenbosch duidelijk wel een interessante verhuisbestemming afgaand op het relatief grote aandeel verhuizingen vanwege het uit huis gaan. Waarschijnlijk zijn dit voor een groot deel jongeren die voor hun studie verhuizen.

De samenstelling van de verhuisstromen naar leeftijd van en naar 's-Hertogenbosch wijken minder van elkaar af dan het geval was bij Groningen. In het algemeen zijn de leeftijdscurven minder steil dan bij Groningen en ligt de piek op iets hogere leeftijd. Er wordt van en naar 's-Hertogenbosch dan ook in veel mindere mate verhuisd met het motief uit huis gaan.

Figuur 5.7. Aantal uit de gemeente 's-Hertogenbosch vertrokken personen naar gemeente van bestemming (relatief per 1000 inwoners en absolute stromen van minimaal 100 personen), 2002

Aantal per 1000 inwoners (aantal regio's)

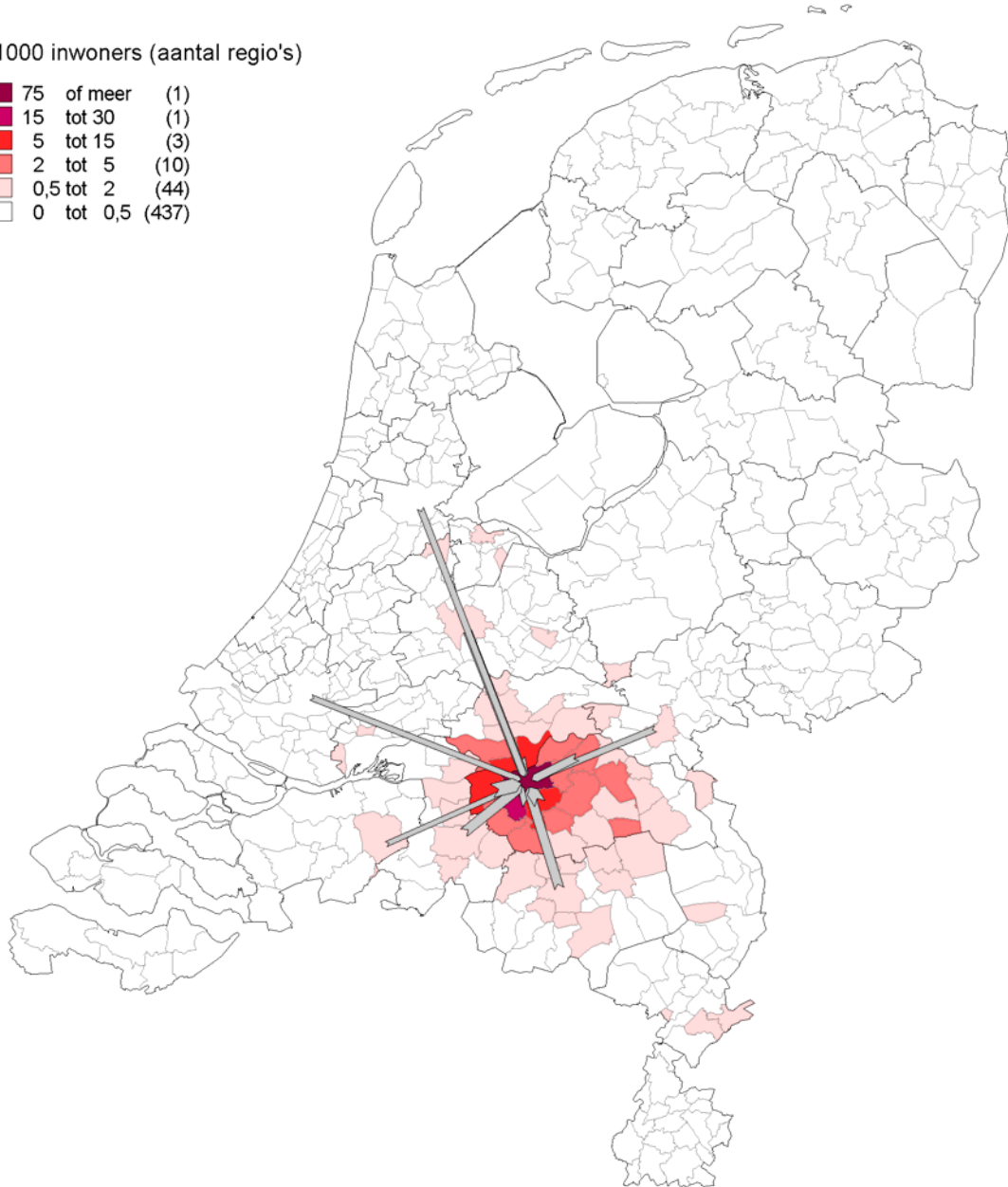
■	75 of meer	(1)
■	15 tot 30	(0)
■	5 tot 15	(5)
■	2 tot 5	(8)
■	0,5 tot 2	(46)
□	0 tot 0,5	(436)

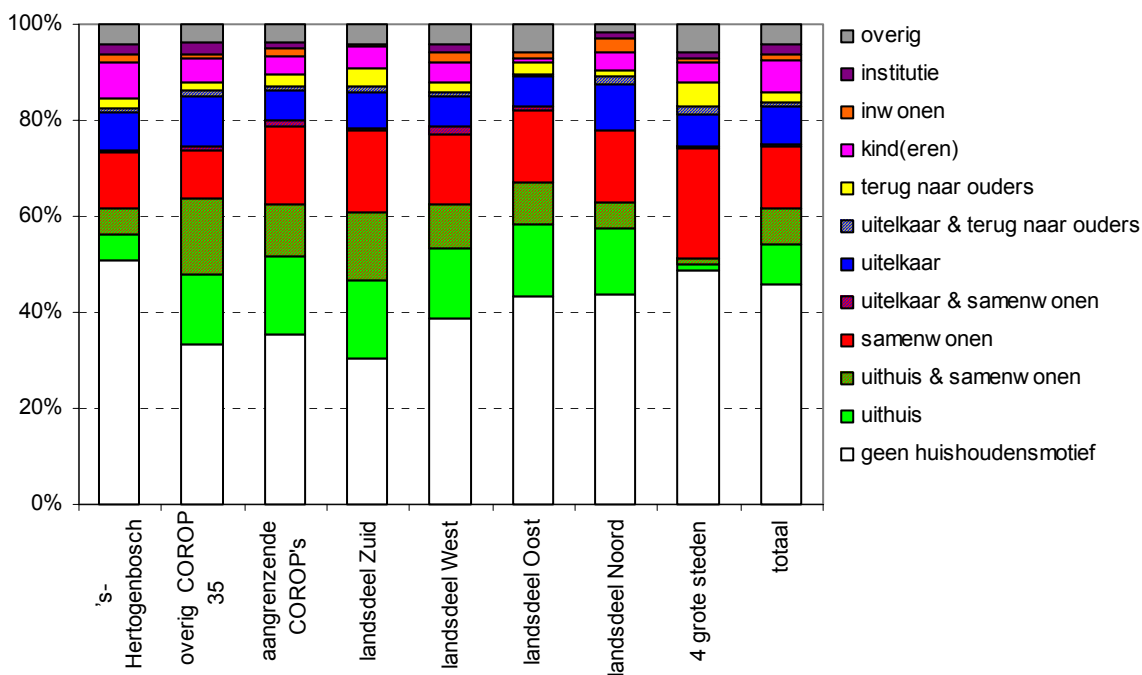
Figuur 5.8. Aantal in de gemeente 's-Hertogenbosch gevestigde personen naar gemeente van herkomst (relatief per 1000 inwoners en absolute stromen van minimaal 100 personen), 2002

Aantal per 1000 inwoners (aantal regio's)

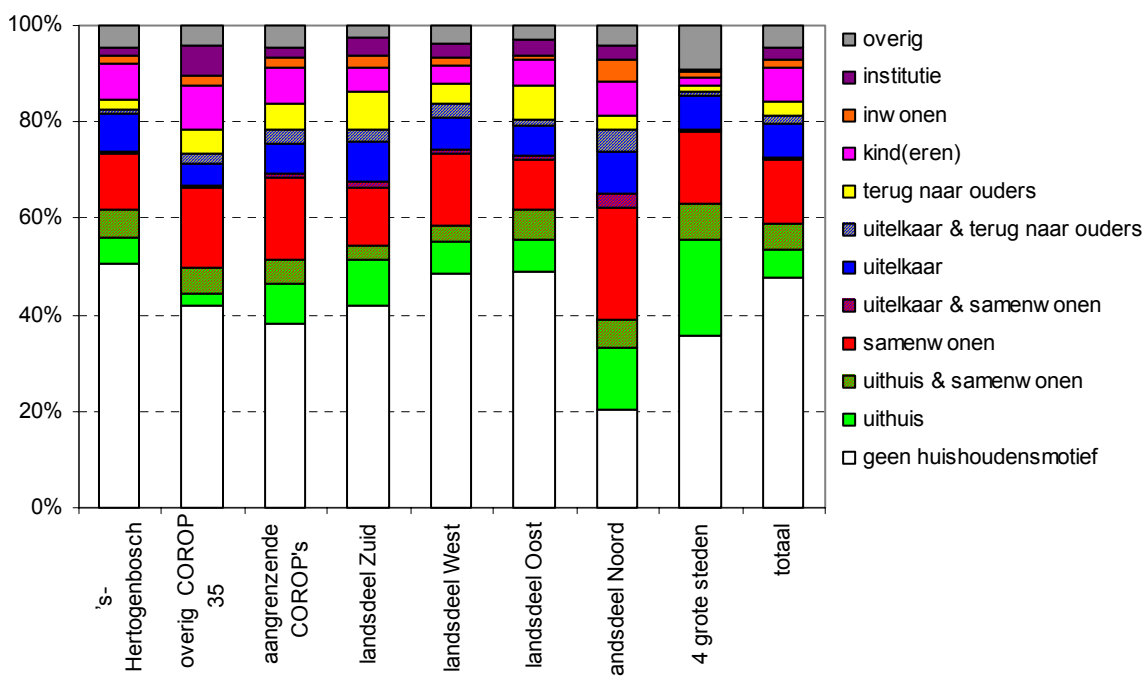
■	75 of meer	(1)
■	15 tot 30	(1)
■	5 tot 15	(3)
■	2 tot 5	(10)
■	0,5 tot 2	(44)
□	0 tot 0,5	(437)

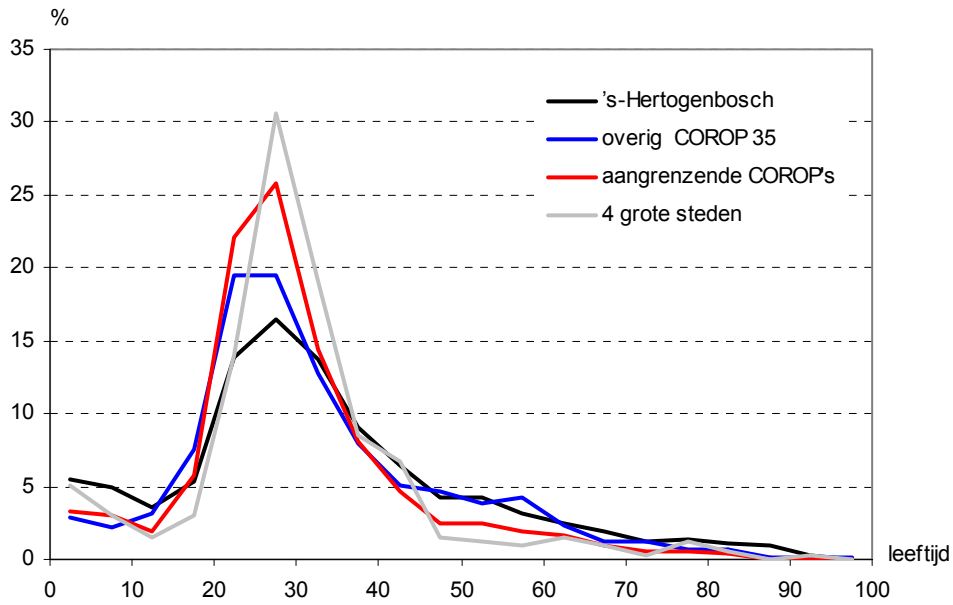
Figuur 5.9. Naar de gemeente 's-Hertogenbosch toe verhuisde personen naar verhuismotief en regio van herkomst (totaal per regio = 100%), 2002

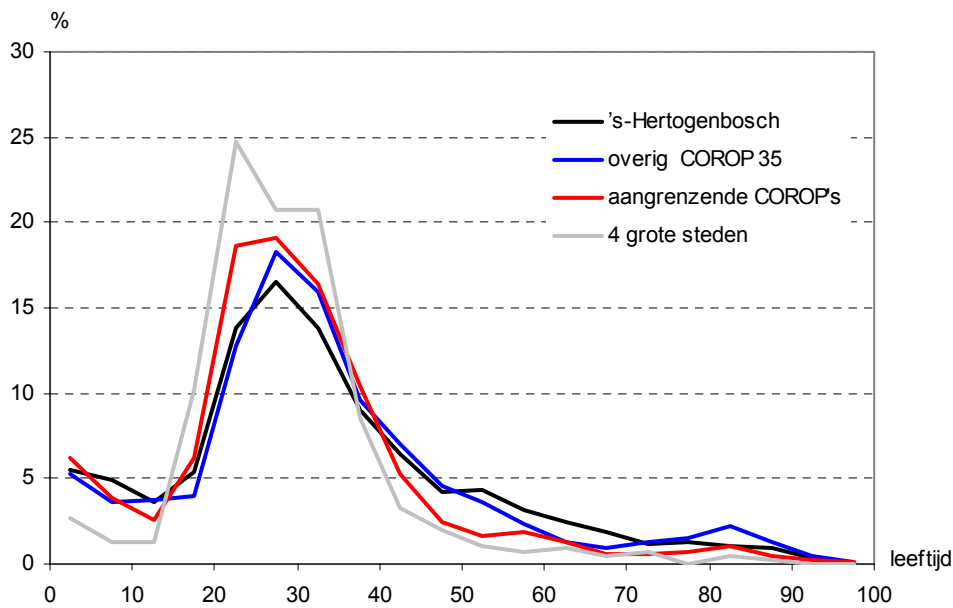
Figuur 5.10. Vanuit de gemeente 's-Hertogenbosch verhuisde personen naar verhuismotief en regio van bestemming (totaal per regio = 100%), 2002

Figuur 5.11. Leeftijdsverdeling van de naar de gemeente 's-Hertogenbosch toe verhuisde personen naar regio van herkomst (totaal per regio = 100%), 2002

Figuur 5.12. Leeftijdsverdeling van de vanuit de gemeente 's-Hertogenbosch verhuisde personen naar regio van bestemming (totaal per regio = 100%), 2002

5.4. Agglomeratie 's-Gravenhage

De COROP-regio *Agglomeratie 's-Gravenhage* bestaat uit Den Haag, de grootste gemeente in deze regio, en de gemeenten Leidschendam-Voorburg, Nootdorp-Pijacker, Rijswijk, Wassenaar en Zoetermeer. De agglomeratie 's-Gravenhage heeft de grootste verhuismobiliteit van alle COROP-regio's (zie bijvoorbeeld tabel I.1 in de bijlage). Vanuit Den Haag verhuizen mensen naar allerlei gemeenten verspreid over heel Nederland (zie figuur 5.13). De grootste stromen gaan evenals in de COROP-regio's die in de vorige paragrafen aan de orde kwamen naar de aangrenzende gemeenten. De gemeente trekt echter ook veel mensen, niet alleen uit naburige gemeenten, maar ook uit gemeenten veel verder weg (zie figuur 5.14). De grootste verhuisstromen in aantallen personen gaan van en naar Leidschendam-Voorburg, Zoetermeer, Rijswijk, Rotterdam en Delft. Vanuit het perspectief van de bestemmingsgemeente zijn ook Wateringen, waar recentelijk veel nieuwbouw is gerealiseerd, en in iets minder mate Wassenaar belangrijke vestigingsgemeenten. Vergeleken met de gemeenten Groningen en 's-Hertogenbosch zijn de verhuisstromen van en naar de overige gemeenten veel minder regionaal geconcentreerd. Is voor 's-Hertogenbosch vooral de directe omgeving en voor Groningen heel Noord-Nederland van belang, voor Den Haag is heel Nederland van belang.

In de figuren 5.15 en 5.16 wordt de samenstelling van de verhuisstromen van en naar Den Haag naar verhuismotief weergegeven. De verhuisstromen zijn weer voor een negental regio's samengevoegd: de gemeente Den Haag zelf, de rest van de agglomeratie 's-Gravenhage, de aan agglomeratie 's-Gravenhage grenzende COROP-regio's *Agglomeratie Leiden en Bollenstreek* en *Delft en Westland*, de rest van het landsdeel West-Nederland met uitzondering van de overige grote steden, het landsdeel Zuid-Nederland, het landsdeel Oost-Nederland, het landsdeel Noord-Nederland en ten slotte de andere drie grote steden samen. Evenals in de gemeenten Groningen en 's-Hertogenbosch wordt de verhuisstroom binnen de gemeente Den Haag gedomineerd door niet-huishoudensgerelateerde verhuizingen. Net als bij Groningen geldt dat naarmate de afstand binnen het landsdeel tot Den Haag groter wordt het belang van huishoudensmotieven toeneemt. De stroom naar de overige drie grote steden wijkt qua samenstelling weer het meest af: het belangrijkste verhuismotief is gaan samenwonen, terwijl uit huis gaan van jongeren een relatief onbelangrijk motief is. In de verhuisstroom naar de COROP-regio's *Agglomeratie Leiden en Bollenstreek* en *Delft en Westland* valt, ondanks de aanwezigheid van twee universiteitssteden, het relatief lage aandeel uit huis gaande jongeren op. Dit wordt enerzijds veroorzaakt doordat deze COROP-regio's zo dicht bij Den Haag liggen dat er ook een omvangrijke woningmarktgerelateerde verhuisstroom naar toe gaat. Anderzijds is het vanwege de afstand voor in Den Haag woonachtige in Delft of Leiden studerende ook minder noodzakelijk om vanwege de opleiding te verhuizen.

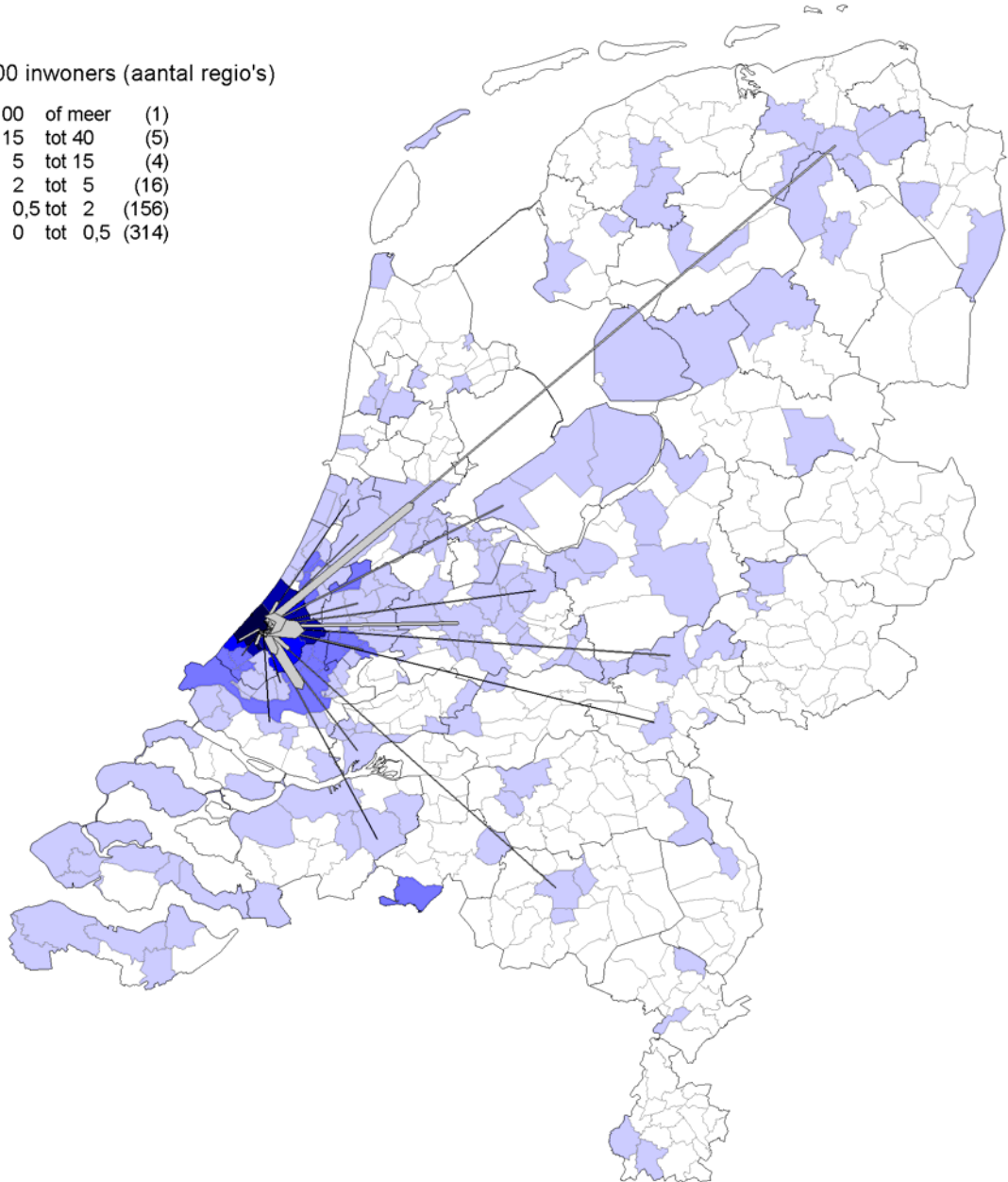
Dat Den Haag voor heel Nederland aantrekkingskracht uitoefent op verhuizers heeft ongetwijfeld ook te maken met (niet door ons onderzochte) werkgerelateerde motieven. Er is bijvoorbeeld een relatief grote stroom verhuizers van Groningen naar Den Haag. Zeker bij verhuizingen over grotere afstanden spelen werkmotieven een belangrijker rol (zie bijvoorbeeld Schutjens et al., 1998).

De leeftijdsverdelingen van de verhuisde personen van en naar Den Haag lijken op die van en naar 's-Hertogenbosch. De stromen van en naar de drie andere grote steden zijn relatief iets jonger dan de andere stromen. Het aandeel veertigplussers in de verhuisstromen is groter naarmate de afstand tot Den Haag kleiner is. Hier wordt het eerder geschetste beeld van de verhuisstroom naar de COROP-regio's *Agglomeratie Leiden en Bollenstreek* en *Delft en Westland* bevestigd: de leeftijdsverdeling van de verhuisstroom wordt niet gekenmerkt door relatief veel jongeren. Zie voor de leeftijdsverdeling van de verhuisstromende figuren 5.17 en 5.18.

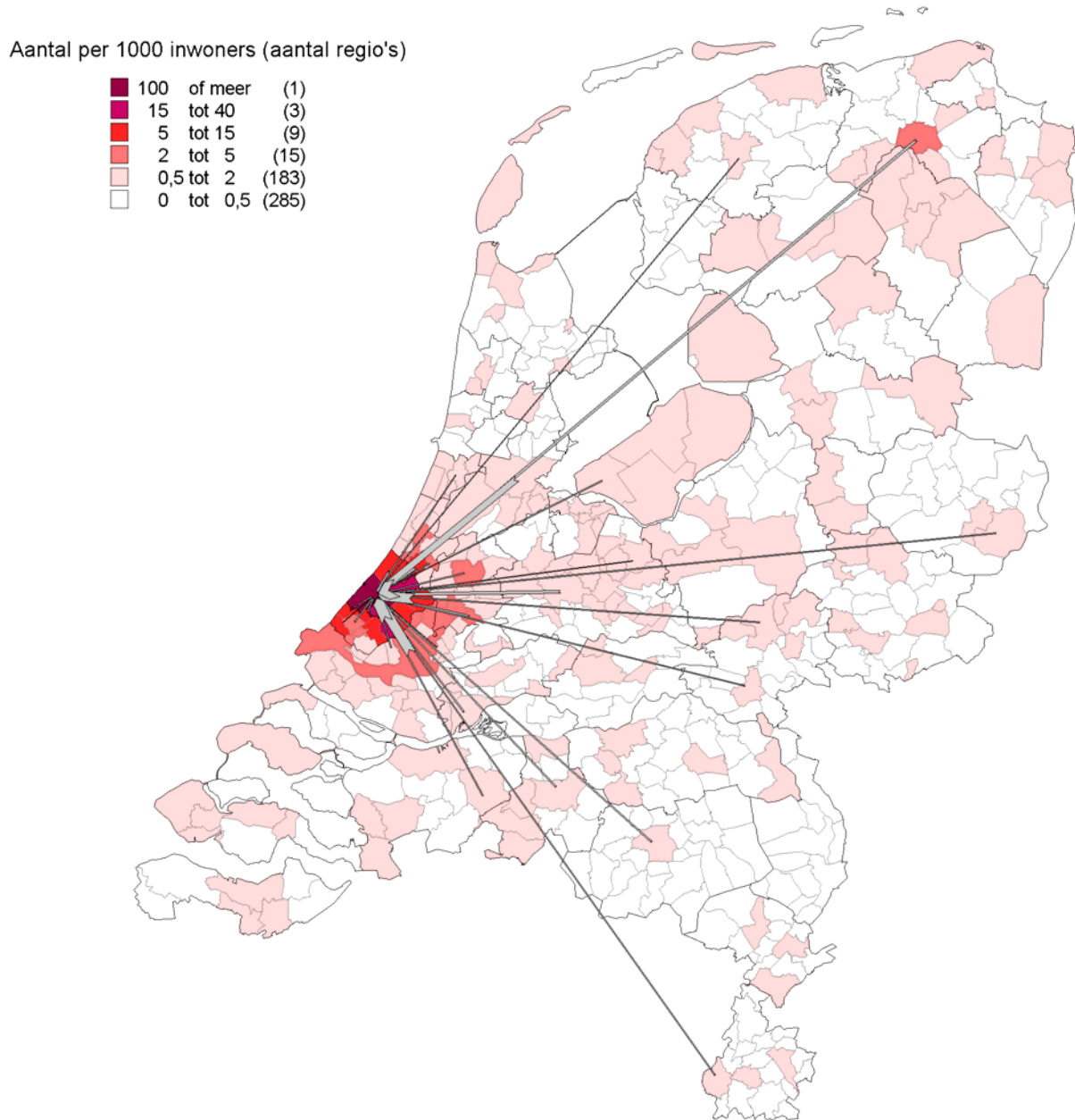
Figuur 5.13. Aantal uit de gemeente Den Haag vertrokken personen naar gemeente van bestemming (relatie per 1000 inwoners en absolute stromen van minimaal 100 personen), 2002

Aantal per 1000 inwoners (aantal regio's)

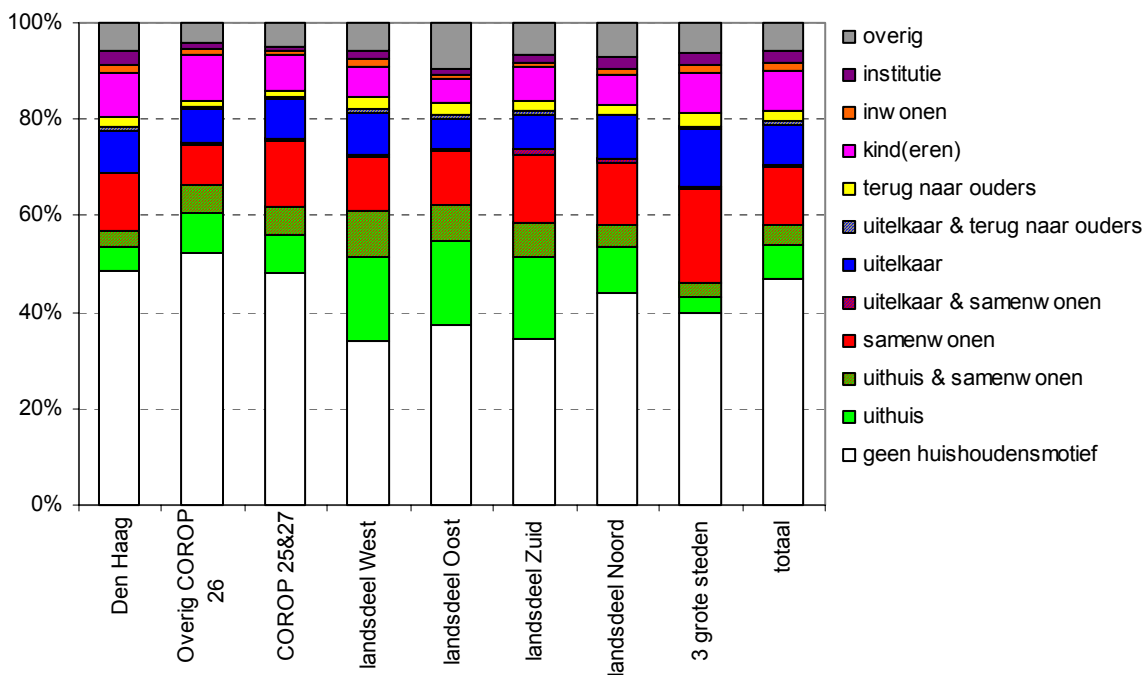
■	100 of meer	(1)
■	15 tot 40	(5)
■	5 tot 15	(4)
■	2 tot 5	(16)
■	0,5 tot 2	(156)
□	0 tot 0,5	(314)

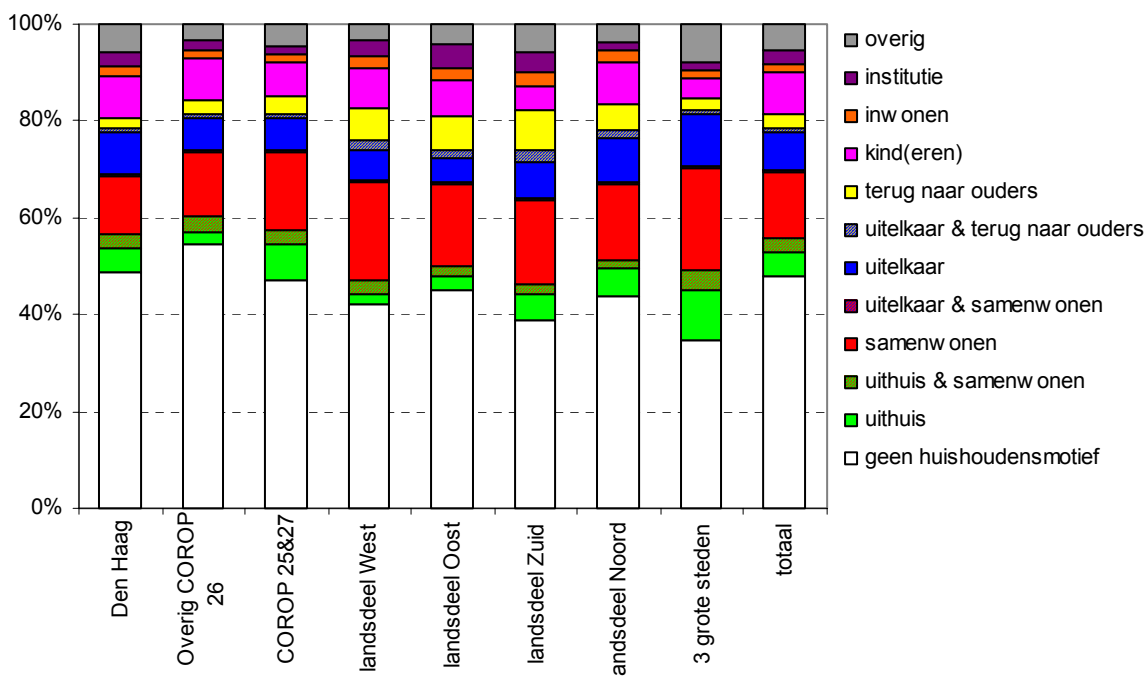
Figuur 5.14. Aantal in de gemeente Den Haag gevestigde personen naar gemeente van herkomst (relatief per 1000 inwoners en absolute stromen van minimaal 100 personen), 2002

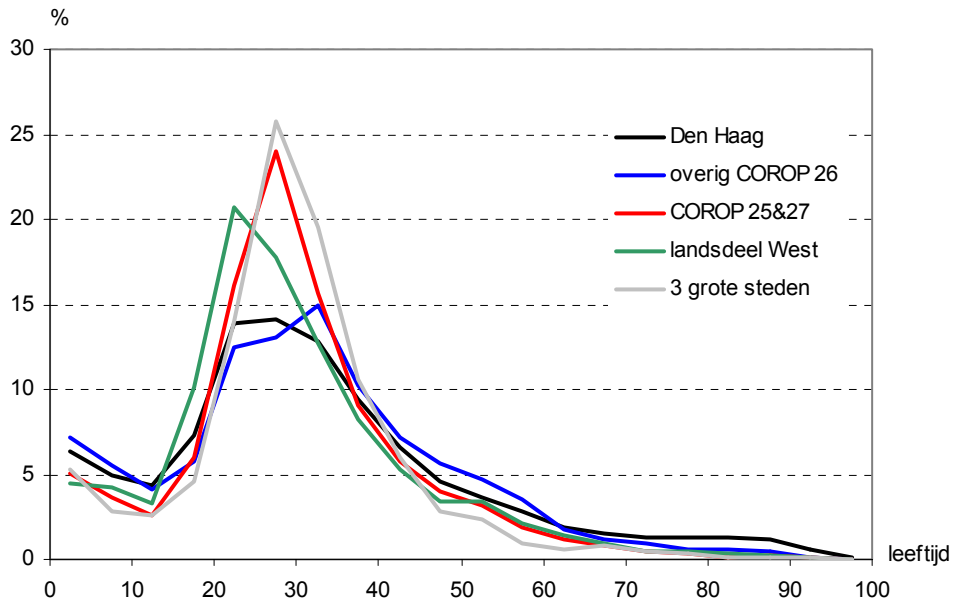
Figuur 5.15. Naar de gemeente Den Haag toe verhuiste personen naar verhuismotief en regio van herkomst (totaal per regio = 100%), 2002

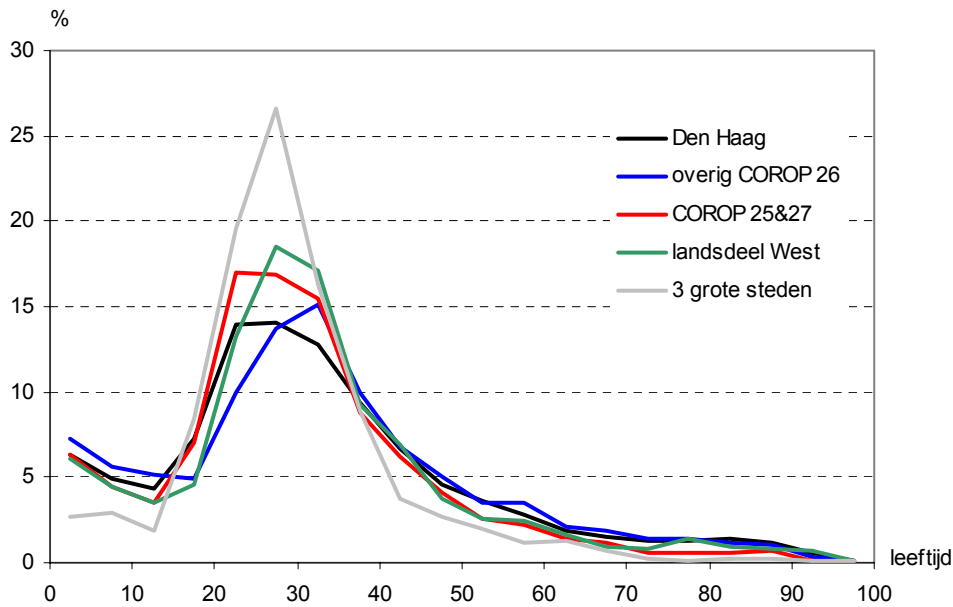
Figuur 5.16. Vanuit de gemeente Den Haag verhuiste personen naar verhuismotief en regio van bestemming (totaal per regio = 100%), 2002

Figuur 5.17. Leeftijdsverdeling van de naar de gemeente Den Haag toe verhuisde personen naar regio van herkomst (totaal per regio = 100%), 2002

Figuur 5.18. Leeftijdsverdeling van de vanuit de gemeente Den Haag verhuisde personen naar regio van bestemming (totaal per regio = 100%), 2002

6. Conclusies

Demografische veranderingen in het huishouden kunnen belangrijke motieven zijn om te verhuizen. Sommige veranderingen impliceren per definitie een verhuizing, bijvoorbeeld jongeren die zelfstandig gaan wonen. Andere veranderingen zijn een aanleiding om te gaan verhuizen, bijvoorbeeld het krijgen van kinderen. In 2002 woonden 1,4 miljoen mensen aan het eind van het jaar op een ander adres dan aan het begin van het jaar. Iets meer dan de helft daarvan, 735 duizend, had tevens een demografische of huishoudensgerelateerde verandering meegemaakt. De belangrijkste huishoudensgerelateerde verhuismotieven zijn het gaan samenwonen en het uit huis gaan (van jongeren) al dan niet in combinatie met elkaar. Daarnaast zijn er ook veel verhuizingen vanwege relatieontbinding. Ook kinderen, vooral in de zin van gezinsuitbreiding en in mindere mate kinderen die het ouderlijk huis verlaten, vormen voor ouders een belangrijke reden om te gaan verhuizen. Ten slotte is voor ouderen het naar een institutioneel huishouden, zoals een verpleeg- of verzorgingstehuis, gaan een belangrijk verhuismotief.

Bij verhuizen spelen niet alleen de verhuismotieven een rol, maar zijn ook de regionale verschillen en de verhuisafstand van belang. In dit onderzoek is de COROP-indeling als regionaal niveau gehanteerd. Voor heel Nederland bedroeg in 2002 de verhuismobiliteit 8,9%, terwijl de verhuismobiliteit voor de COROP-regio's varieerde van 6,9% in Zuidwest-Gelderland tot 11,7% in Overig Groningen. Om verschillen in leeftijdsopbouw en huishoudenssamenstelling van de COROP-regio's uit te schakelen zijn gestandaardiseerde verhuiskansen berekend. Dan zijn de verschillen minder groot. De verhuiskansen lopen uiteen van 7,6% in Zuidwest-Gelderland tot 11,1% in de Agglomeratie 's-Gravenhage. Voor sommige COROP-regio's heeft de standaardisatie een groot effect. De regio Groot Amsterdam bijvoorbeeld daalt uit de top vijf van regio's met de hoogste mobiliteit naar een zeer gemiddelde positie. De gestandaardiseerde verhuiskansen zijn het hoogst in Noord-Nederland, Flevoland en de grote steden in Zuid-Holland. Ze zijn het laagst in het zuiden van Gelderland, Noord-Brabant en Limburg (met uitzondering van Zuid-Limburg). De gemiddelde verhuisafstand voor heel Nederland was 16,7 kilometer. In het algemeen geldt dat hoe meer de COROP-regio's in het westen van het land liggen hoe lager de verhuisafstand is. Daarnaast is ook in de COROP-regio's in Noord-Brabant en Limburg de verhuisafstand relatief laag.

Bij de verschillende huishoudensgerelateerde verhuismotieven zijn verschillende regionale patronen te zien. De uithuisgaansansen zijn in het bijzonder in Zeeland en het noordoosten van Nederland hoog. Waarschijnlijk moet er mede voor opleiding en werk verhuisd worden, omdat er in de eigen regio relatief weinig voorzieningen zijn. De verhuisafstanden bij het uit huis gaan zijn voor deze regio's ook het hoogst. Bij de overige motieven zijn de regionale verschillen lastiger te verklaren. Waarschijnlijk hebben de verschillen mede te maken met het type aanbod en de grootte van het aanbod van woningen in de regio. De gemiddelde verhuisafstand is bij het verhuismotief uit huis gaan het hoogst en bij het verhuismotief institutioneel het laagst. Uit huis gaan gebeurt vaak ook mede vanwege het gaan volgen van een opleiding. Vooral voor het hoger onderwijs betekent dat een verhuizing over een relatief grote afstand. Ouderen die naar een institutioneel huishouden verhuizen, zullen dit meestal naar een tehuis in de buurt en dus over een korte afstand doen.

Voor een drietal specifieke COROP-regio's zijn de verhuisstromen, ook op gemeentelijk niveau, nader bekeken. Dit zijn de COROP-regio's Overig Groningen, met als grootste gemeente de stad Groningen, Noordoost-Noord-Brabant met 's-Hertogenbosch en de Agglomeratie 's-Gravenhage. De gemeente Groningen trekt vooral veel jongeren die uit huis gaan uit het noorden en oosten van Nederland. De verhuismobiliteit van en naar 's-Hertogenbosch concentreert zich in een veel kleiner gebied dat zich beperkt tot de eigen regio en de direct aangrenzende regio's. Voor Den Haag geldt dat heel Nederland als bestemmingsgebied en herkomstgebied van belang is. Opvallend is een relatief grote stroom verhuizers van Groningen naar Den Haag. Bij deze lange-afstandverhuizers spelen waarschijnlijk werkmotieven ook een rol. Voor alle drie de gemeenten wordt de verhuisstroom binnen de gemeente gedomineerd door niet-huishoudensgerelateerde verhuizingen die waarschijnlijk meer woning(markt) gerelateerd zijn.

Uit de in het rapport gepresenteerde analyses blijkt dat demografische veranderingen in het huishouden van belang zijn voor de verhuismobiliteit. Er bestaan bovendien soms grote verschillen in verhuiskansen en gemiddelde verhuisafstanden tussen COROP-regio's. De analyses maken echter ook duidelijk dat niet alleen de veranderingen in de samenstelling van het huishouden belangrijk zijn. Ook andere verhuismotieven, zoals opleiding, werk en woonomgeving, spelen een grote rol. In de

hier gepresenteerde analyses bleek af en toe al dat bij verhuizingen de huishoudensgerelateerde motieven kunnen samengaan met andere motieven. Bij het uit huis gaan van jongeren speelt ook het gaan volgen van een opleiding een rol. Om een completer beeld van de verhuismobiliteit en de verhuismotieven te krijgen is dan ook beter inzicht in de relatie met de niet-huishoudensgerelateerde motieven van belang. De in dit rapport gepresenteerde analyses bieden al wel enig inzicht in de niet-huishoudensgerelateerde verhuismotieven. Uit huis gaan van jongeren in het bijzonder naar de huishoudenspositie alleenstaand met als verhuisbestemming een plaats met een groot aanbod van (hoger) onderwijs zal vaak samenhangen met het gaan volgen van een opleiding. Verhuizingen over korte afstanden zonder dat er sprake is van een huishoudensverandering zullen veelal woning-(markt)gerelateerd zijn. Verhuizingen over lange afstanden zonder huishoudensverandering zullen daarentegen eerder werkgerelateerd zijn. De gegevens uit de GBA bieden echter onvoldoende mogelijkheden om de verschillende typen verhuismotieven duidelijker van elkaar te scheiden. Combinatie met gegevens uit andere bronnen, zoals de Enquête Beroepsbevolking en onderwijsstatistiek, maken dit in de toekomst wellicht wel mogelijk.

Een ander aspect dat in dit onderzoek noodzakelijkerwijs onderbelicht is gebleven is de 'timing' van huishoudensovergangen en verhuizingen. In dit onderzoek zijn alleen huishoudenstransities en verhuizingen die in hetzelfde jaar plaatsvinden met elkaar in verband gebracht. Door een longitudinale benadering in combinatie met het gebruik van de exacte datum van gebeurtenissen wordt duidelijker of en hoe verhuizers anticiperen of reageren op gebeurtenissen, bijvoorbeeld wanneer er wordt verhuisd in geval van gezinsuitbreiding. Ook werd in de analyses geen onderscheid gemaakt naar allochtoniteit. Mogelijke verschillen in verhuisgedrag tussen autochtonen en allochtonen zijn vanwege de ook in dat opzicht veranderende samenstelling van de Nederlandse bevolking relevant voor regionale huishoudens- en bevolkingsprognosemodellen.

Literatuur

- Centraal Bureau voor de Statistiek (2001), Huishoudensstatistiek, 1 januari 2001, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 49 (9): 37-40.
- Davies Withers, S. (1998), Linking household transitions and housing transitions: a longitudinal analysis of renters, *Environment and Planning A*, 30 (4): 615-630.
- Eichperger, L., A. de Jong, D. Leering, H.L. Pálsdóttir en P. Visser (te verschijnen), Regionaal Demografisch Prognosemodel PEARL, Ruimtelijk Planbureau, Den Haag.
- Ekamper, P. en M. van Huis (2002a), *De relatie tussen verhuizingen en veranderingen van de huishoudenssamenstelling in Nederland; een verkennend onderzoek naar verhuismotieven*. Rapport in opdracht van het Ruimtelijk Planbureau en het Directoraat-Generaal Wonen van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. NIDI, Den Haag.
- Ekamper, P. en M. van Huis (2002b), Verhuisredenen; verhuizingen vanwege veranderingen van de huishoudenssamenstelling, *Demos*, 18 (10): 81-84.
- Ekamper, P. en M. van Huis (2002c), Verhuizingen vanwege veranderingen van de huishoudenssamenstelling, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 50 (8): 14-17.
- Fischer, P.A. en G. Malmberg (2001), Settled people don't move: on life course and (im-) mobility in Sweden, *International Journal of Population Geography*, 7 (5): 357-371.
- Flowerdew, R. en A. Al-Hamad (2004), The relationship between marriage, divorce and migration in a British data set, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30 (2): 339-351.
- Greenwood, M.J. (1985), Human migration: theory, models, and empirical studies, *Journal of Regional Science*, 25 (4) p. 521-544.
- Harmsen, C. (2001), Huishoudens 1995-2000: eerste resultaten van de vernieuwde huishoudensstatistiek, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 49 (2): 10-12.
- Harmsen, C. en A. Israëls (2001), Nieuwe huishoudensstatistiek: vergelijking met de oude statistiek, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 49 (2): 13-16.
- Harmsen, C., I. Keij en H. Schapendonk-Maas (2001), Zelfstandig oud, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 49 (6): 4-7.
- Harmsen, C. en H. Schapendonk-Maas (2001), Uit huis... en dan, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 49 (2): 21-22.
- Heida, H.R. (2003), *Primos Prognose 2003; prognosemodel voor bevolking, huishoudens en woningbehoefte*. Ruimtelijk Planbureau, Den Haag.
- Heida, H.R. en H.J. den Otter (2002), *Ruimtelijk Demografisch Prognosemodel*. ABF Research, Delft.
- Hooimeijer, P. en R. Nijstad (1996), De Randstad als "roltrap-regio", *Geografie*, 5 (2): 5-8.
- Hooimeijer, P. en A. Oskamp (1996), A simulation model of residential mobility and housing choice, *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment*, 11 (3): 313-340.
- Huis, L.T. van en H. Nicolaas (1998), Twintigers verhuizen het verst en het vaakst, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 46 (12): 30-36.
- Huis, L.T. van en H. Nicolaas (2000), Binnenlands verhuisgedrag van allochtonen, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 48 (3): 34-43.
- Huis, L.T. van en H. Visser (2001), Weer samenwonen na scheiding of verweduwing, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 49 (2): 17-20.
- Imhoff, E. van (1995), *LIPRO: a Multistate Household Projection Model*, in: E. van Imhoff et al. (eds.), *Household Demography and Household Modeling Issues*, Plenum Press, New York.
- Jong, A. de (2000), Caleidoscoop van de moderne levensloop, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 48 (5): 10-17.
- Keij, I. en C. Harmsen (2001), 'Repartnering': weer samenwonen na een relatieontbinding, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 49 (2): 28-30.
- Mulder, C.H. (1993), *Migration Dynamics: a Life Course Approach*, Thesis Publishers, Amsterdam.
- Mulder, C.H. en P. Hooimeijer (1999), Residential relocations in the life course, in: L.J.G. van Wissen en P.A. Dykstra, *Population Issues; an interdisciplinary focus*, Kluwer Academic / Plenum Publishers, New York.
- Otter, H.J. den en H.R. Heida (2002), *Primos Prognose 2003, De toekomstige ontwikkeling van bevolking, huishoudens en woningbehoefte*. Ruimtelijk Planbureau, Den Haag.
- Rossi, P. (1955) *Why Families Move: a Study in the Social Psychology of Residential Mobility*. Free Press, Glencoe IL.
- Schapendonk-Maas, H. (2001a), Trouwen vanuit het ouderlijk huis, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 49 (6): 13-15.
- Schapendonk-Maas, H. (2001b), Uit het ouderlijk huis 1998-2000, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 49 (1): 15-16.

- Schapendonk-Maas, H. (2001c), Boemerangkinderen, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 49 (2): 23.
- Schapendonk-Maas, H. (2002a), Hoe ontstaan eenouderhuishoudens?, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 50 (1): 9-10.
- Schapendonk-Maas, H. (2002b), Bevolking in institutionele huishoudens, 1 januari 2001, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 50 (4): 8-9.
- Schutjens, V.A.J.M., R. van Kempen en B. Wiendels (1998), *Werk-geïnduceerde migratie over lange afstand: een vooronderzoek*, Urban Research Centre, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Universiteit Utrecht.
- Steenhof, L. (interne nota), Vernieuwde huishoudensstatistiek: bron voor bruikbare informatie over huishoudenspositie-overgangen? CBS, Voorburg.
- Steenhof, L. en C. Harmsen (2002a), Ex-samenwoners, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 50 (3): 17-20.
- Steenhof, L. en C. Harmsen (2002b), Nieuwe samenwoners, *Maandstatistiek van de Bevolking*, 50 (2): 7-11.
- Warnes, A.M. (1992), Migration and the Life Course, in: A.G. Champion en A.J. Fielding (eds.) *Migration Processes and Patterns, Volume 1: Research, Progress and Prospects*. Belhaven, London.

Bijlage I. Overzichtstabellen

Tabel I.1. Verhuisde personen*, verhuiskansen en verhuisafstand per COROP-regio in 2002

Nr. COROP-regio	aantal verhuisde personen	aandeel verhuizingen naar			verhuiskans		gemid- delde verhuis- afstand (km)
		eigen COROP	aangren- zende COROP	niet-aan- gren- zende COROP	onge- stan- daar- diseerd	gestan- daar- diseerd**	
1 Oost-Groningen	13.200	0,733	0,152	0,115	0,087	0,095	23,6
2 Delfzijl en omgeving	5.000	0,689	0,155	0,156	0,096	0,102	26,2
3 Overig Groningen	41.700	0,724	0,114	0,162	0,117	0,102	29,5
4 Noord-Friesland	30.300	0,757	0,092	0,151	0,094	0,093	25,7
5 Zuidwest-Friesland	8.800	0,699	0,153	0,148	0,085	0,092	21,8
6 Zuidoost-Friesland	16.700	0,720	0,165	0,115	0,083	0,090	21,2
7 Noord-Drenthe	16.000	0,686	0,176	0,138	0,089	0,098	24,0
8 Zuidoost-Drenthe	14.300	0,750	0,092	0,158	0,085	0,094	23,1
9 Zuidwest-Drenthe	10.700	0,706	0,127	0,167	0,086	0,093	20,2
10 Noord-Overijssel	27.000	0,719	0,140	0,141	0,081	0,083	20,7
11 Zuidwest-Overijssel	14.100	0,746	0,126	0,129	0,099	0,100	16,5
12 Twente	51.900	0,850	0,036	0,115	0,086	0,089	17,7
13 Veluwe	52.000	0,740	0,149	0,111	0,083	0,087	16,5
14 Achterhoek	27.700	0,757	0,128	0,115	0,073	0,082	18,9
15 Arnhem / Nijmegen	60.700	0,776	0,086	0,138	0,088	0,085	17,2
16 Zuidwest-Gelderland	15.600	0,698	0,195	0,107	0,069	0,076	15,4
17 Utrecht	105.200	0,784	0,097	0,119	0,094	0,090	15,5
18 Kop van Noord-Holland	29.300	0,783	0,083	0,134	0,083	0,087	17,7
19 Alkmaar en omgeving	19.700	0,755	0,133	0,112	0,089	0,091	14,5
20 IJmond	13.900	0,753	0,138	0,109	0,076	0,082	11,8
21 Agglomeratie Haarlem	21.600	0,675	0,183	0,142	0,102	0,102	14,5
22 Zaanstreek	14.000	0,762	0,106	0,132	0,092	0,094	11,3
23 Groot Amsterdam	114.500	0,761	0,122	0,116	0,099	0,089	14,2
24 Het Gooi en Vechtstreek	19.700	0,666	0,197	0,137	0,083	0,088	16,1
25 Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	33.500	0,730	0,141	0,129	0,088	0,086	14,4
26 Agglomeratie 's-Gravenhage	84.800	0,810	0,087	0,103	0,115	0,111	13,4
27 Delft en Westland	18.100	0,602	0,252	0,147	0,087	0,083	15,7
28 Oost-Zuid-Holland	24.900	0,682	0,193	0,125	0,078	0,082	17,5
29 Groot Rijnmond	130.700	0,841	0,077	0,082	0,098	0,095	13,1
30 Zuidoost-Zuid-Holland	32.200	0,756	0,148	0,096	0,082	0,085	13,4
31 Zeeuwsch-Vlaanderen	8.300	0,805	0,034	0,161	0,078	0,088	22,8
32 Overig Zeeland	21.500	0,784	0,092	0,124	0,081	0,087	23,7
33 West-Noord-Brabant	47.400	0,812	0,079	0,110	0,080	0,085	15,7
34 Midden-Noord-Brabant	35.700	0,772	0,117	0,111	0,081	0,082	14,4
35 Noordoost-Noord-Brabant	47.000	0,770	0,123	0,107	0,076	0,081	14,6
36 Zuidoost-Noord-Brabant	55.800	0,830	0,059	0,111	0,079	0,081	15,2
37 Noord-Limburg	20.600	0,812	0,098	0,090	0,075	0,083	14,8
38 Midden-Limburg	16.600	0,789	0,120	0,091	0,072	0,081	16,1
39 Zuid-Limburg	53.500	0,866	0,019	0,115	0,086	0,091	19,1
40 Flevoland	34.100	0,719	0,092	0,190	0,101	0,100	20,0
Nederland	1.407.900	0,774	0,107	0,119	0,089	0,089	16,7

* Verhuizingen gebaseerd op vergelijking van adresgegevens per 1 januari en 31 december

** Gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie in 2002

Tabel I.2. Gestandaardiseerde verhuiskansen* per COROP-regio in 1996, 1998, 2000 en 2002**

Nr. COROP-regio	1996	1998	2000	2002	gemiddeld
1 Oost-Groningen	0,116	0,119	0,106	0,095	0,109
2 Delfzijl en omgeving	0,112	0,121	0,112	0,102	0,112
3 Overig Groningen	0,120	0,115	0,101	0,102	0,109
4 Noord-Friesland	0,109	0,108	0,094	0,093	0,101
5 Zuidwest-Friesland	0,112	0,109	0,094	0,092	0,102
6 Zuidoost-Friesland	0,106	0,104	0,093	0,090	0,098
7 Noord-Drenthe	0,110	0,108	0,098	0,098	0,103
8 Zuidoost-Drenthe	0,112	0,111	0,102	0,094	0,105
9 Zuidwest-Drenthe	0,106	0,105	0,090	0,093	0,099
10 Noord-Overijssel	0,106	0,104	0,088	0,083	0,095
11 Zuidwest-Overijssel	0,106	0,109	0,088	0,100	0,101
12 Twente	0,104	0,102	0,090	0,089	0,097
13 Veluwe	0,101	0,091	0,084	0,087	0,091
14 Achterhoek	0,091	0,088	0,078	0,082	0,085
15 Arnhem / Nijmegen	0,093	0,097	0,088	0,085	0,091
16 Zuidwest-Gelderland	0,085	0,087	0,081	0,076	0,082
17 Utrecht	0,099	0,096	0,095	0,090	0,095
18 Kop van Noord-Holland	0,094	0,095	0,084	0,087	0,090
19 Alkmaar en omgeving	0,089	0,090	0,087	0,091	0,089
20 IJmond	0,083	0,096	0,078	0,082	0,085
21 Agglomeratie Haarlem	0,096	0,092	0,085	0,102	0,094
22 Zaanstreek	0,097	0,096	0,081	0,094	0,092
23 Groot Amsterdam	0,095	0,098	0,086	0,089	0,092
24 Het Gooi en Vechtstreek	0,092	0,091	0,091	0,088	0,091
25 Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	0,092	0,092	0,083	0,086	0,088
26 Agglomeratie 's-Gravenhage	0,119	0,120	0,102	0,111	0,113
27 Delft en Westland	0,085	0,089	0,081	0,083	0,084
28 Oost-Zuid-Holland	0,087	0,092	0,081	0,082	0,085
29 Groot Rijnmond	0,106	0,110	0,097	0,095	0,102
30 Zuidoost-Zuid-Holland	0,100	0,101	0,092	0,085	0,094
31 Zeeuwsch-Vlaanderen	0,096	0,102	0,091	0,088	0,094
32 Overig Zeeland	0,099	0,102	0,097	0,087	0,096
33 West-Noord-Brabant	0,097	0,097	0,089	0,085	0,092
34 Midden-Noord-Brabant	0,095	0,100	0,086	0,082	0,091
35 Noordoost-Noord-Brabant	0,093	0,092	0,082	0,081	0,087
36 Zuidoost-Noord-Brabant	0,094	0,096	0,084	0,081	0,089
37 Noord-Limburg	0,089	0,088	0,086	0,083	0,086
38 Midden-Limburg	0,088	0,091	0,079	0,081	0,085
39 Zuid-Limburg	0,096	0,100	0,088	0,091	0,094
40 Flevoland	0,112	0,126	0,107	0,100	0,111
Nederland	0,099	0,100	0,089	0,089	0,094

* Gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie in 2002

** Verhuizingen gebaseerd op vergelijking van adresgegevens per 1 januari en 31 december

Tabel 1.3. Gestandaardiseerde kansen* van jongeren om uit huis te gaan en op zichzelf te gaan wonen (van ouderlijk huis naar alleenstaand) per COROP-regio in 1996, 1998, 2000 en 2002**

Nr. COROP-regio	1996	1998	2000	2002	gemiddeld
1 Oost-Groningen	0,054	0,060	0,055	0,050	0,055
2 Delfzijl en omgeving	0,067	0,072	0,059	0,065	0,066
3 Overig Groningen	0,074	0,083	0,070	0,069	0,074
4 Noord-Friesland	0,058	0,072	0,063	0,058	0,063
5 Zuidwest-Friesland	0,075	0,075	0,070	0,067	0,072
6 Zuidoost-Friesland	0,060	0,070	0,063	0,057	0,062
7 Noord-Drenthe	0,069	0,085	0,070	0,065	0,072
8 Zuidoost-Drenthe	0,055	0,064	0,055	0,049	0,056
9 Zuidwest-Drenthe	0,056	0,064	0,053	0,054	0,057
10 Noord-Overijssel	0,052	0,059	0,047	0,048	0,052
11 Zuidwest-Overijssel	0,057	0,066	0,056	0,065	0,061
12 Twente	0,048	0,057	0,047	0,052	0,051
13 Veluwe	0,051	0,055	0,046	0,046	0,050
14 Achterhoek	0,047	0,060	0,054	0,053	0,053
15 Arnhem / Nijmegen	0,055	0,065	0,053	0,054	0,057
16 Zuidwest-Gelderland	0,037	0,049	0,043	0,039	0,042
17 Utrecht	0,055	0,062	0,055	0,056	0,057
18 Kop van Noord-Holland	0,056	0,064	0,051	0,053	0,056
19 Alkmaar en omgeving	0,057	0,061	0,051	0,057	0,056
20 IJmond	0,046	0,052	0,044	0,043	0,047
21 Agglomeratie Haarlem	0,055	0,067	0,059	0,070	0,063
22 Zaanstreek	0,048	0,056	0,044	0,046	0,049
23 Groot Amsterdam	0,059	0,060	0,051	0,052	0,055
24 Het Gooi en Vechtstreek	0,057	0,070	0,064	0,063	0,063
25 Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	0,053	0,060	0,048	0,050	0,053
26 Agglomeratie 's-Gravenhage	0,065	0,070	0,059	0,063	0,064
27 Delft en Westland	0,047	0,047	0,046	0,050	0,048
28 Oost-Zuid-Holland	0,049	0,055	0,049	0,049	0,051
29 Groot Rijnmond	0,056	0,061	0,054	0,050	0,055
30 Zuidoost-Zuid-Holland	0,045	0,049	0,046	0,043	0,046
31 Zeeuwsch-Vlaanderen	0,053	0,082	0,065	0,070	0,068
32 Overig Zeeland	0,055	0,071	0,057	0,061	0,061
33 West-Noord-Brabant	0,041	0,059	0,053	0,051	0,051
34 Midden-Noord-Brabant	0,041	0,056	0,043	0,043	0,046
35 Noordoost-Noord-Brabant	0,044	0,058	0,046	0,047	0,049
36 Zuidoost-Noord-Brabant	0,051	0,061	0,049	0,048	0,052
37 Noord-Limburg	0,043	0,057	0,049	0,049	0,049
38 Midden-Limburg	0,043	0,054	0,044	0,047	0,047
39 Zuid-Limburg	0,048	0,061	0,051	0,054	0,053
40 Flevoland	0,058	0,071	0,058	0,056	0,061
Nederland	0,052	0,061	0,052	0,052	0,054

* Gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie in 2002

** Verhuizingen gebaseerd op vergelijking van adresgegevens per 1 januari en 31 december

Tabel I.4. Gestandaardiseerde kansen* van jongeren om uit huis te gaan en te gaan samenwonen (van ouderlijk huis naar al dan niet gehuwd samenwonen) per COROP-regio in 1996, 1998, 2000 en 2002**

Nr. COROP-regio	1996	1998	2000	2002	gemiddeld
1 Oost-Groningen	0,067	0,068	0,066	0,060	0,065
2 Delfzijl en omgeving	0,065	0,068	0,070	0,064	0,067
3 Overig Groningen	0,064	0,063	0,059	0,063	0,062
4 Noord-Friesland	0,066	0,071	0,061	0,066	0,066
5 Zuidwest-Friesland	0,070	0,073	0,062	0,072	0,070
6 Zuidoost-Friesland	0,066	0,069	0,063	0,062	0,065
7 Noord-Drenthe	0,066	0,062	0,059	0,061	0,062
8 Zuidoost-Drenthe	0,073	0,071	0,065	0,059	0,067
9 Zuidwest-Drenthe	0,056	0,067	0,062	0,065	0,062
10 Noord-Overijssel	0,064	0,063	0,060	0,056	0,060
11 Zuidwest-Overijssel	0,061	0,063	0,055	0,063	0,060
12 Twente	0,060	0,062	0,057	0,058	0,059
13 Veluwe	0,059	0,059	0,052	0,052	0,055
14 Achterhoek	0,059	0,061	0,055	0,058	0,058
15 Arnhem / Nijmegen	0,055	0,059	0,052	0,052	0,054
16 Zuidwest-Gelderland	0,056	0,060	0,052	0,053	0,055
17 Utrecht	0,057	0,054	0,052	0,050	0,053
18 Kop van Noord-Holland	0,064	0,068	0,056	0,062	0,063
19 Alkmaar en omgeving	0,054	0,058	0,047	0,054	0,053
20 IJmond	0,051	0,058	0,049	0,052	0,053
21 Agglomeratie Haarlem	0,048	0,046	0,043	0,054	0,048
22 Zaanstreek	0,057	0,056	0,043	0,054	0,052
23 Groot Amsterdam	0,048	0,048	0,040	0,042	0,044
24 Het Gooi en Vechtstreek	0,049	0,050	0,046	0,048	0,048
25 Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	0,052	0,053	0,047	0,050	0,050
26 Agglomeratie 's-Gravenhage	0,049	0,052	0,047	0,047	0,049
27 Delft en Westland	0,057	0,056	0,047	0,051	0,053
28 Oost-Zuid-Holland	0,056	0,058	0,051	0,052	0,054
29 Groot Rijnmond	0,058	0,061	0,052	0,051	0,056
30 Zuidoost-Zuid-Holland	0,062	0,063	0,058	0,057	0,060
31 Zeeuwsch-Vlaanderen	0,062	0,067	0,061	0,063	0,063
32 Overig Zeeland	0,065	0,066	0,060	0,062	0,063
33 West-Noord-Brabant	0,061	0,062	0,058	0,055	0,059
34 Midden-Noord-Brabant	0,057	0,057	0,054	0,052	0,055
35 Noordoost-Noord-Brabant	0,058	0,058	0,054	0,054	0,056
36 Zuidoost-Noord-Brabant	0,059	0,061	0,054	0,052	0,056
37 Noord-Limburg	0,056	0,061	0,056	0,057	0,057
38 Midden-Limburg	0,055	0,059	0,051	0,055	0,055
39 Zuid-Limburg	0,061	0,059	0,053	0,053	0,057
40 Flevoland	0,062	0,066	0,062	0,059	0,062
Nederland	0,058	0,059	0,053	0,054	0,056

* Gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie in 2002

** Verhuizingen gebaseerd op vergelijking van adresgegevens per 1 januari en 31 december

Tabel I.5. Gestandaardiseerde verhuiskansen* van alleenstaanden die al dan niet gehuwd gaan samenwonen per COROP-regio in 1996, 1998, 2000 en 2002**

Nr. COROP-regio	1996	1998	2000	2002	gemiddeld
1 Oost-Groningen	0,507	0,507	0,502	0,481	0,499
2 Delfzijl en omgeving	0,472	0,478	0,503	0,459	0,478
3 Overig Groningen	0,501	0,512	0,473	0,461	0,487
4 Noord-Friesland	0,491	0,491	0,473	0,436	0,473
5 Zuidwest-Friesland	0,476	0,481	0,466	0,414	0,459
6 Zuidoost-Friesland	0,496	0,483	0,452	0,431	0,466
7 Noord-Drenthe	0,462	0,511	0,477	0,478	0,482
8 Zuidoost-Drenthe	0,476	0,486	0,474	0,444	0,470
9 Zuidwest-Drenthe	0,487	0,476	0,438	0,452	0,463
10 Noord-Overijssel	0,485	0,491	0,442	0,455	0,468
11 Zuidwest-Overijssel	0,478	0,486	0,431	0,459	0,463
12 Twente	0,478	0,470	0,442	0,446	0,459
13 Veluwe	0,509	0,484	0,449	0,468	0,477
14 Achterhoek	0,453	0,443	0,421	0,426	0,436
15 Arnhem / Nijmegen	0,472	0,481	0,464	0,444	0,465
16 Zuidwest-Gelderland	0,421	0,393	0,408	0,401	0,406
17 Utrecht	0,449	0,444	0,443	0,435	0,443
18 Kop van Noord-Holland	0,432	0,441	0,409	0,423	0,426
19 Alkmaar en omgeving	0,407	0,422	0,417	0,426	0,418
20 IJmond	0,384	0,427	0,409	0,417	0,409
21 Agglomeratie Haarlem	0,439	0,407	0,423	0,430	0,425
22 Zaanstreek	0,437	0,407	0,398	0,392	0,409
23 Groot Amsterdam	0,379	0,365	0,339	0,356	0,360
24 Het Gooi en Vechtstreek	0,427	0,437	0,437	0,423	0,431
25 Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	0,476	0,475	0,462	0,474	0,472
26 Agglomeratie 's-Gravenhage	0,452	0,453	0,408	0,418	0,433
27 Delft en Westland	0,447	0,407	0,419	0,419	0,423
28 Oost-Zuid-Holland	0,421	0,446	0,428	0,415	0,427
29 Groot Rijnmond	0,416	0,426	0,406	0,402	0,412
30 Zuidoost-Zuid-Holland	0,428	0,440	0,430	0,428	0,431
31 Zeeuwsch-Vlaanderen	0,459	0,442	0,427	0,415	0,435
32 Overig Zeeland	0,466	0,475	0,455	0,423	0,455
33 West-Noord-Brabant	0,422	0,461	0,423	0,431	0,435
34 Midden-Noord-Brabant	0,450	0,477	0,444	0,427	0,449
35 Noordoost-Noord-Brabant	0,449	0,466	0,443	0,429	0,447
36 Zuidoost-Noord-Brabant	0,448	0,465	0,446	0,419	0,444
37 Noord-Limburg	0,438	0,457	0,454	0,456	0,451
38 Midden-Limburg	0,465	0,468	0,430	0,436	0,450
39 Zuid-Limburg	0,471	0,478	0,451	0,466	0,466
40 Flevoland	0,434	0,452	0,416	0,389	0,423
Nederland	0,444	0,445	0,424	0,422	0,433

* Gestandaardiseerd naar geslacht en leeftijd in 2002

** Verhuizingen gebaseerd op vergelijking van adresgegevens per 1 januari en 31 december

Tabel 1.6. Gestandaardiseerde verhuiskansen* van al dan niet gehuwd samenwonenden die een eerste kind krijgen per COROP-regio in 1996, 1998, 2000 en 2002**

Nr. COROP-regio	1996	1998	2000	2002	gemiddeld
1 Oost-Groningen	0,134	0,111	0,097	0,087	0,107
2 Delfzijl en omgeving	0,158	0,138	0,099	0,101	0,124
3 Overig Groningen	0,155	0,134	0,149	0,149	0,147
4 Noord-Friesland	0,127	0,113	0,099	0,103	0,110
5 Zuidwest-Friesland	0,124	0,145	0,106	0,087	0,116
6 Zuidoost-Friesland	0,122	0,091	0,101	0,098	0,103
7 Noord-Drenthe	0,128	0,109	0,083	0,092	0,103
8 Zuidoost-Drenthe	0,109	0,111	0,095	0,083	0,099
9 Zuidwest-Drenthe	0,075	0,091	0,090	0,090	0,087
10 Noord-Overijssel	0,122	0,126	0,100	0,098	0,112
11 Zuidwest-Overijssel	0,127	0,122	0,103	0,111	0,116
12 Twente	0,117	0,116	0,101	0,104	0,110
13 Veluwe	0,120	0,113	0,110	0,113	0,114
14 Achterhoek	0,107	0,087	0,078	0,076	0,087
15 Arnhem / Nijmegen	0,109	0,124	0,104	0,107	0,111
16 Zuidwest-Gelderland	0,088	0,086	0,079	0,066	0,080
17 Utrecht	0,131	0,133	0,130	0,123	0,129
18 Kop van Noord-Holland	0,093	0,096	0,077	0,087	0,088
19 Alkmaar en omgeving	0,102	0,095	0,111	0,117	0,106
20 IJmond	0,084	0,111	0,091	0,124	0,102
21 Agglomeratie Haarlem	0,143	0,136	0,150	0,172	0,150
22 Zaanstreek	0,103	0,125	0,106	0,115	0,112
23 Groot Amsterdam	0,166	0,177	0,165	0,170	0,169
24 Het Gooi en Vechtstreek	0,141	0,125	0,121	0,099	0,122
25 Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	0,128	0,127	0,124	0,118	0,124
26 Agglomeratie 's-Gravenhage	0,168	0,198	0,166	0,176	0,177
27 Delft en Westland	0,121	0,151	0,129	0,122	0,130
28 Oost-Zuid-Holland	0,108	0,110	0,096	0,091	0,101
29 Groot Rijnmond	0,143	0,155	0,145	0,139	0,145
30 Zuidoost-Zuid-Holland	0,120	0,119	0,108	0,098	0,111
31 Zeeuwsch-Vlaanderen	0,094	0,086	0,089	0,080	0,087
32 Overig Zeeland	0,108	0,106	0,107	0,100	0,105
33 West-Noord-Brabant	0,107	0,111	0,095	0,097	0,103
34 Midden-Noord-Brabant	0,120	0,112	0,096	0,093	0,105
35 Noordoost-Noord-Brabant	0,119	0,100	0,095	0,103	0,104
36 Zuidoost-Noord-Brabant	0,105	0,118	0,101	0,111	0,109
37 Noord-Limburg	0,110	0,079	0,096	0,097	0,095
38 Midden-Limburg	0,108	0,107	0,069	0,103	0,097
39 Zuid-Limburg	0,133	0,132	0,112	0,126	0,126
40 Flevoland	0,123	0,154	0,119	0,100	0,124
Nederland	0,124	0,126	0,115	0,116	0,120

* Gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie in 2002

** Verhuizingen gebaseerd op vergelijking van adresgegevens per 1 januari en 31 december

Tabel I.7. Gestandaardiseerde verhuiskansen* van al dan niet gehuwd samenwonenden die uit elkaar gaan (van al dan niet gehuwd samenwonend naar alleenstaand of eenouder) per COROP-regio in 1996, 1998, 2000 en 2002**

Nr. COROP-regio	1996	1998	2000	2002	gemiddeld
1 Oost-Groningen	0,497	0,502	0,501	0,458	0,489
2 Delfzijl en omgeving	0,466	0,503	0,538	0,503	0,503
3 Overig Groningen	0,498	0,493	0,493	0,492	0,494
4 Noord-Friesland	0,462	0,491	0,492	0,461	0,476
5 Zuidwest-Friesland	0,489	0,488	0,518	0,469	0,491
6 Zuidoost-Friesland	0,497	0,481	0,487	0,464	0,482
7 Noord-Drenthe	0,486	0,507	0,490	0,480	0,491
8 Zuidoost-Drenthe	0,472	0,395	0,468	0,426	0,440
9 Zuidwest-Drenthe	0,497	0,501	0,475	0,461	0,484
10 Noord-Overijssel	0,446	0,482	0,460	0,438	0,456
11 Zuidwest-Overijssel	0,476	0,522	0,416	0,480	0,474
12 Twente	0,476	0,468	0,468	0,445	0,464
13 Veluwe	0,460	0,439	0,463	0,454	0,454
14 Achterhoek	0,459	0,448	0,454	0,439	0,450
15 Arnhem / Nijmegen	0,449	0,386	0,445	0,465	0,436
16 Zuidwest-Gelderland	0,428	0,455	0,450	0,426	0,440
17 Utrecht	0,467	0,453	0,455	0,442	0,454
18 Kop van Noord-Holland	0,491	0,477	0,477	0,437	0,470
19 Alkmaar en omgeving	0,448	0,456	0,427	0,468	0,450
20 IJmond	0,450	0,470	0,471	0,475	0,467
21 Agglomeratie Haarlem	0,456	0,448	0,430	0,418	0,438
22 Zaanstreek	0,440	0,437	0,437	0,421	0,434
23 Groot Amsterdam	0,433	0,437	0,426	0,442	0,434
24 Het Gooi en Vechtstreek	0,445	0,469	0,480	0,454	0,462
25 Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	0,453	0,468	0,441	0,437	0,449
26 Agglomeratie 's-Gravenhage	0,487	0,480	0,454	0,459	0,470
27 Delft en Westland	0,434	0,444	0,464	0,444	0,446
28 Oost-Zuid-Holland	0,475	0,489	0,436	0,443	0,460
29 Groot Rijnmond	0,455	0,462	0,460	0,448	0,456
30 Zuidoost-Zuid-Holland	0,480	0,472	0,464	0,440	0,464
31 Zeeuwsch-Vlaanderen	0,456	0,449	0,455	0,448	0,452
32 Overig Zeeland	0,470	0,481	0,498	0,478	0,482
33 West-Noord-Brabant	0,441	0,455	0,470	0,430	0,449
34 Midden-Noord-Brabant	0,454	0,411	0,435	0,415	0,429
35 Noordoost-Noord-Brabant	0,449	0,383	0,455	0,437	0,431
36 Zuidoost-Noord-Brabant	0,455	0,457	0,448	0,444	0,451
37 Noord-Limburg	0,433	0,437	0,451	0,439	0,440
38 Midden-Limburg	0,431	0,460	0,450	0,453	0,448
39 Zuid-Limburg	0,434	0,452	0,449	0,449	0,446
40 Flevoland	0,475	0,500	0,479	0,475	0,482
Nederland	0,458	0,454	0,457	0,448	0,454

* Gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie in 2002

** Verhuizingen gebaseerd op vergelijking van adresgegevens per 1 januari en 31 december

Tabel 1.8. Gestandaardiseerde kansen* om naar een institutioneel huishouden te verhuizen van personen van 70 jaar en ouder per COROP-regio in 1996, 1998, 2000 en 2002**

Nr. COROP-regio	1996	1998	2000	2002	gemiddeld
1 Oost-Groningen	0,017	0,019	0,015	0,014	0,016
2 Delfzijl en omgeving	0,019	0,016	0,019	0,019	0,018
3 Overig Groningen	0,022	0,020	0,020	0,020	0,020
4 Noord-Friesland	0,021	0,021	0,018	0,018	0,019
5 Zuidwest-Friesland	0,022	0,024	0,021	0,019	0,022
6 Zuidoost-Friesland	0,017	0,017	0,017	0,015	0,016
7 Noord-Drenthe	0,022	0,022	0,022	0,020	0,022
8 Zuidoost-Drenthe	0,020	0,017	0,019	0,017	0,018
9 Zuidwest-Drenthe	0,021	0,022	0,020	0,021	0,021
10 Noord-Overijssel	0,021	0,018	0,016	0,016	0,018
11 Zuidwest-Overijssel	0,019	0,019	0,017	0,019	0,019
12 Twente	0,024	0,020	0,021	0,020	0,021
13 Veluwe	0,020	0,019	0,018	0,018	0,019
14 Achterhoek	0,023	0,022	0,021	0,021	0,022
15 Arnhem / Nijmegen	0,022	0,023	0,023	0,022	0,022
16 Zuidwest-Gelderland	0,020	0,017	0,020	0,015	0,018
17 Utrecht	0,023	0,017	0,017	0,018	0,018
18 Kop van Noord-Holland	0,023	0,020	0,021	0,020	0,021
19 Alkmaar en omgeving	0,021	0,019	0,022	0,021	0,021
20 IJmond	0,023	0,022	0,022	0,023	0,023
21 Agglomeratie Haarlem	0,023	0,018	0,018	0,022	0,020
22 Zaanstreek	0,020	0,024	0,018	0,018	0,020
23 Groot Amsterdam	0,018	0,016	0,015	0,017	0,016
24 Het Gooi en Vechtstreek	0,022	0,017	0,019	0,022	0,020
25 Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	0,024	0,020	0,019	0,020	0,021
26 Agglomeratie 's-Gravenhage	0,016	0,016	0,016	0,016	0,016
27 Delft en Westland	0,016	0,012	0,011	0,014	0,013
28 Oost-Zuid-Holland	0,020	0,018	0,019	0,016	0,018
29 Groot Rijnmond	0,016	0,017	0,016	0,015	0,016
30 Zuidoost-Zuid-Holland	0,022	0,018	0,018	0,015	0,018
31 Zeeuwsch-Vlaanderen	0,022	0,019	0,021	0,021	0,021
32 Overig Zeeland	0,022	0,021	0,019	0,019	0,020
33 West-Noord-Brabant	0,022	0,022	0,019	0,020	0,021
34 Midden-Noord-Brabant	0,023	0,024	0,021	0,021	0,022
35 Noordoost-Noord-Brabant	0,025	0,024	0,021	0,021	0,023
36 Zuidoost-Noord-Brabant	0,020	0,018	0,017	0,015	0,017
37 Noord-Limburg	0,025	0,020	0,023	0,022	0,022
38 Midden-Limburg	0,021	0,021	0,021	0,021	0,021
39 Zuid-Limburg	0,021	0,023	0,020	0,021	0,021
40 Flevoland	0,017	0,018	0,016	0,015	0,016
Nederland	0,020	0,019	0,018	0,018	0,019

* Gestandaardiseerd naar geslacht, leeftijd en huishoudenspositie in 2002

** Verhuizingen gebaseerd op vergelijking van adresgegevens per 1 januari en 31 december

Tabel I.9. Gemiddelde verhuisafstanden* (in km) naar type huishoudensgerelateerd verhuismotief per COROP-regio, 2002

Nr. COROP-regio	uit huis naar alleen- staand	uit huis naar samenwonend		gaan samen- wonen	geboorte eerste kind	uit elkaar gaan	naar institutie	alle ver- huisde per- sonen
		waarvan gehuwd						
1 Oost-Groningen	43,4	21,0	23,8	25,8	25,6	18,3	6,5	23,6
2 Delfzijl en omgeving	43,6	36,8	22,4	28,0	24,1	14,7	6,8	26,2
3 Overig Groningen	37,7	22,8	24,5	39,0	22,9	15,2	8,2	29,5
4 Noord-Friesland	38,5	21,5	18,1	29,9	20,2	13,5	6,7	25,7
5 Zuidwest-Friesland	39,0	22,9	21,4	30,5	14,8	16,2	7,2	21,8
6 Zuidoost-Friesland	38,0	22,1	25,7	23,8	14,8	11,5	8,6	21,2
7 Noord-Drenthe	39,7	23,2	19,6	28,6	22,7	19,5	8,3	24,0
8 Zuidoost-Drenthe	44,4	22,4	29,0	29,0	17,5	19,6	10,0	23,1
9 Zuidwest-Drenthe	38,9	23,5	18,1	24,4	18,3	10,5	9,0	20,2
10 Noord-Overijssel	41,5	18,8	10,1	23,4	13,4	16,1	5,8	20,7
11 Zuidwest-Overijssel	33,9	18,9	17,6	22,9	12,3	11,9	5,6	16,5
12 Twente	38,8	19,1	11,1	25,5	10,5	10,5	4,6	17,7
13 Veluwe	34,0	19,1	12,9	21,4	11,7	12,9	7,4	16,5
14 Achterhoek	43,3	21,6	19,3	19,1	13,4	13,0	5,7	18,9
15 Arnhem / Nijmegen	29,9	17,9	19,9	21,1	14,1	10,9	7,0	17,2
16 Zuidwest-Gelderland	26,4	14,9	8,8	18,6	12,4	16,2	4,7	15,4
17 Utrecht	23,1	15,4	12,6	18,4	14,2	12,6	6,2	15,5
18 Kop van Noord-Holland	32,6	18,7	17,5	19,7	14,8	13,7	5,3	17,7
19 Alkmaar en omgeving	27,5	16,0	15,7	15,7	12,2	8,2	5,2	14,5
20 IJmond	19,7	11,9	13,1	15,2	10,1	8,6	3,8	11,8
21 Agglomeratie Haarlem	16,8	13,0	18,8	16,8	11,2	10,5	6,5	14,5
22 Zaanstreek	11,8	12,1	13,5	16,6	10,4	11,1	3,6	11,3
23 Groot Amsterdam	13,0	13,5	12,8	16,7	15,7	13,1	6,6	14,2
24 Het Gooi en Vechtstreek	24,6	16,7	17,2	18,7	16,7	10,8	5,3	16,1
25 Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	17,9	12,2	7,4	16,3	13,0	8,7	5,3	14,4
26 Agglomeratie 's-Gravenhage	16,0	12,2	14,2	18,6	12,0	11,0	6,2	13,4
27 Delft en Westland	18,7	13,0	12,2	22,2	12,0	8,8	4,0	15,7
28 Oost-Zuid-Holland	20,5	13,5	15,3	19,5	19,8	11,8	4,5	17,5
29 Groot Rijnmond	17,1	12,9	14,2	16,3	12,2	10,0	5,9	13,1
30 Zuidoost-Zuid-Holland	19,0	12,4	9,3	18,5	11,8	8,8	5,3	13,4
31 Zeeuwsch-Vlaanderen	67,7	28,6	24,0	19,5	17,3	14,2	5,3	22,8
32 Overig Zeeland	54,6	26,5	18,6	27,0	15,9	15,0	6,8	23,7
33 West-Noord-Brabant	30,0	16,3	17,5	18,8	10,0	13,0	4,6	15,7
34 Midden-Noord-Brabant	23,7	13,9	10,2	19,7	9,7	11,5	4,3	14,4
35 Noordoost-Noord-Brabant	27,6	14,6	12,6	18,0	10,5	11,6	4,4	14,6
36 Zuidoost-Noord-Brabant	30,3	15,5	13,7	19,3	10,6	11,2	5,8	15,2
37 Noord-Limburg	38,5	16,5	8,8	17,8	10,4	10,1	5,9	14,8
38 Midden-Limburg	39,7	17,5	10,3	17,7	10,4	13,4	5,3	16,1
39 Zuid-Limburg	37,3	19,7	14,0	30,3	13,5	10,3	4,3	19,1
40 Flevoland	30,4	18,7	11,4	24,8	16,2	15,1	15,3	20,0
Nederland	28,6	16,9	13,7	20,8	13,2	12,0	6,0	16,7

* Verhuizingen gebaseerd op vergelijking van adresgegevens per 1 januari en 31 december.

Tabel I.10. Binnen Nederland verhuisde personen naar COROP-regio van herkomst en bestemming, 2002

Nr	COROP-regio van herkomst	COROP-regio van bestemming																			
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	Oost-Groningen	11170	204	1138	148	29	65	484	577	73	117	36	111	84	96	89	17	137	36	12	19
2	Delfzijl en omgeving	190	3861	696	74	13	24	99	49	38	31	11	34	33	16	22	7	61	42	13	9
3	Overig Groningen	921	778	35615	955	146	655	2271	378	231	458	156	441	400	155	426	50	882	157	86	35
4	Noord-Friesland	134	57	1279	26309	666	1285	270	136	167	240	81	264	293	164	270	35	454	265	99	51
5	Zuidwest-Friesland	27	10	292	852	6830	423	44	30	28	93	9	70	91	35	52	18	129	63	25	27
6	Zuidoost-Friesland	81	30	744	1301	440	13626	251	79	144	295	34	141	107	62	119	21	226	76	33	29
7	Noord-Drenthe	396	71	2026	253	43	229	12427	388	351	196	77	190	134	59	117	14	218	47	35	10
8	Zuidoost-Drenthe	628	34	613	152	26	86	420	12360	211	304	31	224	144	71	131	18	158	52	22	8
9	Zuidwest-Drenthe	64	16	358	141	37	168	344	204	8130	780	62	131	148	66	106	7	151	34	9	15
10	Noord-Overijssel	80	22	621	251	105	315	231	307	762	21449	479	768	957	220	312	25	609	73	50	37
11	Zuidwest-Overijssel	42	9	136	66	26	38	43	50	47	430	11565	535	667	430	271	27	262	27	26	23
12	Twente	58	19	597	168	37	78	118	193	82	749	609	49860	601	801	702	35	850	107	56	45
13	Veluwe	88	25	409	236	73	140	191	148	115	1271	788	685	42305	884	1546	248	3067	103	65	45
14	Achterhoek	22	7	228	95	49	52	64	79	26	259	524	1059	908	23195	1654	52	541	59	25	31
15	Arnhem / Nijmegen	82	20	333	206	40	97	117	94	95	262	256	617	1645	1811	53590	661	1598	111	68	45
16	Zuidwest-Gelderland	48	3	59	30	36	13	29	28	17	50	25	74	288	124	851	11846	1166	33	21	20
17	Utrecht	146	24	582	396	175	270	278	220	209	526	262	760	2860	649	1390	1145	92183	338	180	129
18	Kop van Noord-Holland	59	21	204	349	86	87	68	55	35	81	46	125	155	50	118	30	355	25766	1247	278
19	Alkmaar en omgeving	18	6	101	116	26	28	33	24	15	40	21	45	91	51	96	33	275	1460	16449	546
20	IJmond	17		49	49	18	22	25	29	16	28	8	28	57	21	55	21	181	329	567	11636
21	Agglomeratie Haarlem	18	8	98	85	49	47	46	45	34	59	15	97	121	96	110	56	414	267	256	1287
22	Zaanstreek	20	4	45	47	29	25	24	36	28	27	10	26	71	42	58	24	207	383	220	334
23	Groot Amsterdam	84	28	394	379	182	191	173	136	95	268	183	424	745	330	740	215	3794	1807	995	784
24	Het Gooi en Vechtstreek	62	2	141	95	99	60	22	56	29	107	43	109	338	124	130	53	1716	118	79	35
25	Aggl. Leiden en Bollenstreek	68	19	163	114	42	65	50	42	33	93	41	148	234	116	231	56	746	142	102	106
26	Agglomeratie 's-Gravenhage	76	26	290	202	57	122	160	128	84	211	83	293	473	222	506	136	1444	224	160	87
27	Delft en Westland	22	8	79	49	21	37	40	32	16	56	27	63	146	54	129	35	356	46	27	29
28	Oost-Zuid-Holland	66	17	91	89	39	84	83	111	53	100	44	127	338	160	163	89	1222	94	40	30
29	Groot Rijnmond	158	59	358	255	85	172	239	206	124	288	132	404	780	247	681	236	1843	253	131	110
30	Zuidoost-Zuid-Holland	44	11	64	92	29	31	53	56	41	108	37	106	333	88	188	450	830	47	36	26
31	Zeeuwsch-Vlaanderen	7	2	8	1	9	7	5	7		12	8	13	70	11	83	18	86	11	6	5
32	Overig Zeeland	16	9	31	30	17	6	19	23	11	87	20	80	206	40	151	37	338	43	34	17
33	West-Noord-Brabant	19	8	126	93	24	54	47	37	14	88	42	149	257	92	405	82	738	101	59	25
34	Midden-Noord-Brabant	23	9	87	66	18	19	32	41	30	60	24	109	158	81	354	192	638	55	31	19
35	Noordoost-Noord-Brabant	47	13	111	78	17	44	43	47	40	90	87	172	266	149	1631	626	947	90	84	50
36	Zuidoost-Noord-Brabant	21	10	142	92	55	46	41	19	25	90	76	199	240	126	760	148	962	94	50	21
37	Noord-Limburg	12	4	35	10	9	14	10	4	14	27	24	65	107	44	723	51	231	37	25	18
38	Midden-Limburg	6		8	13	2	15	13	5	8	8	11	32	73	30	175	23	166	17	15	4
39	Zuid-Limburg	23	5	121	51	17	42	38	44	23	66	59	166	154	101	497	57	739	79	60	35
40	Flevoland	92	25	328	296	193	262	108	130	127	648	120	255	899	195	281	75	1157	309	138	89
	totaal	15155	5484	48800	34284	9894	19044	19053	16633	11621	30152	16166	59199	57977	31308	69913	16969	122077	33395	21636	16149

Vervolg Tabel I.10. Binnen Nederland verhuisde personen naar COROP-regio van herkomst en bestemming, 2002

Nr	COROP-regio van herkomst	COROP-regio van bestemming																			totaal	
		21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39		40
1	Oost-Groningen	14	6	79	13	36	132	23	26	157	53	6	5	22	29	44	46	11	24	48	66	15482
2	Delfzijl en omgeving	11	1	43	8	1	26	8	17	58	15	8	13	18	8	21	16	16	2	15	49	5677
3	Overig Groningen	109	57	854	129	188	538	113	74	494	96	6	53	145	110	129	152	47	30	140	307	48967
4	Noord-Friesland	86	29	392	114	94	322	66	81	305	101	34	48	145	79	106	120	46	25	82	236	35030
5	Zuidwest-Friesland	22	11	131	28	27	65	19	15	50	22	15	22	22	18	29	30	22	18	29	184	9927
6	Zuidoost-Friesland	29	29	167	35	43	160	34	27	163	43	14	16	77	32	66	62	24	18	52	190	19120
7	Noord-Drenthe	28	15	171	39	50	195	25	25	136	31	5	37	45	46	70	67	31	34	69	94	18494
8	Zuidoost-Drenthe	31	16	125	31	28	109	34	30	133	61	8	15	46	32	37	66	22	18	54	98	16687
9	Zuidwest-Drenthe	15	12	106	25	22	76	15	31	99	28	7	17	24	12	28	30	15	2	41	89	11665
10	Noord-Overijssel	51	33	337	79	80	219	63	56	262	79	16	49	115	70	83	114	48	21	75	607	30130
11	Zuidwest-Overijssel	38	10	178	21	22	95	22	20	121	13	10	17	58	37	51	70	30	16	42	108	15699
12	Twente	70	42	466	102	155	421	96	72	376	108	11	69	137	115	144	233	69	33	187	228	58899
13	Veluwe	120	51	798	189	177	434	135	197	589	222	48	139	233	193	278	265	91	44	212	1061	57908
14	Achterhoek	45	28	294	59	91	252	48	49	242	68	14	35	113	121	114	148	59	39	114	182	31044
15	Arnhem / Nijmegen	140	46	804	134	181	642	119	124	732	136	67	167	379	416	1278	602	761	159	393	320	69348
16	Zuidwest-Gelderland	29	20	180	48	50	140	30	49	189	365	8	70	103	252	565	157	44	22	59	79	17220
17	Utrecht	374	130	3128	1457	469	1335	274	781	1628	614	87	297	609	436	691	661	164	108	505	1539	118009
18	Kop van Noord-Holland	215	255	1509	121	128	245	75	84	284	77	29	47	80	64	86	88	40	23	71	330	33066
19	Alkmaar en omgeving	219	159	942	43	105	183	65	44	158	34	18	28	61	64	44	59	16	10	72	151	21949
20	IJmond	677	354	669	45	104	90	34	32	102	25	3	22	36	33	38	52	14	8	31	133	15658
21	Agglomeratie Haarlem	14879	154	2504	137	460	273	72	83	214	39	28	29	83	63	71	72	24	10	76	245	22724
22	Zaanstreek	97	11689	1353	34	31	92	15	36	102	42	3	18	43	19	25	28	8	16	49	343	15703
23	Groot Amsterdam	2454	2642	101223	1890	1103	1552	257	512	1292	234	77	199	336	278	438	470	134	81	390	5162	132671
24	Het Gooi en Vechtstreek	104	62	1304	14591	129	219	63	52	181	57	15	23	85	64	58	77	27	31	74	1280	21914
25	Aggl. Leiden en Bollenstreek	343	40	1840	115	27275	2352	231	811	711	139	30	101	181	73	92	140	34	40	126	250	37535
26	Agglomeratie 's-Gravenhage	216	82	1624	225	1608	78929	2869	865	3288	346	109	265	541	268	305	307	84	95	276	471	97757
27	Delft en Westland	57	23	370	61	253	3489	12064	146	1575	127	26	77	155	70	61	164	22	23	54	66	20155
28	Oost-Zuid-Holland	106	30	582	101	671	1279	159	18210	1468	222	34	136	238	106	132	116	54	31	97	287	27099
29	Groot Rijnmond	225	107	1533	216	673	3438	1123	1297	123804	2772	180	1119	1680	602	458	497	166	121	425	528	147725
30	Zuidoost-Zuid-Holland	42	19	273	60	123	426	137	238	2731	27270	73	278	724	423	152	205	52	29	122	165	36212
31	Zeeuwsch-Vlaanderen	8	6	56	10	22	100	13	12	179	43	7468	339	302	139	57	129	8	25	45	29	9359
32	Overig Zeeland	37	17	195	33	134	315	81	125	1026	175	266	18993	962	246	113	176	19	24	133	86	24371
33	West-Noord-Brabant	93	20	429	63	153	522	163	124	1435	474	199	826	43348	1660	511	659	82	103	329	142	53795
34	Midden-Noord-Brabant	47	34	331	60	99	367	66	48	593	423	118	205	1830	30929	1334	1103	145	131	325	114	40348
35	Noordoost-Noord-Brabant	83	34	471	107	117	354	79	73	506	180	48	145	562	1593	39332	2110	555	187	461	115	51744
36	Zuidoost-Noord-Brabant	107	35	551	104	136	361	103	65	634	132	81	165	608	1020	1656	52937	586	672	807	153	64130
37	Noord-Limburg	32	2	153	20	38	116	34	32	156	29	12	40	129	211	469	596	18560	571	415	42	23121
38	Midden-Limburg	30	12	122	20	45	88	26	10	141	46	13	25	101	175	150	605	555	14050	947	33	17818
39	Zuid-Limburg	75	22	562	92	116	424	111	77	467	80	59	130	304	397	472	890	449	1042	54665	128	62939
40	Flevoland	159	153	2189	661	142	417	61	93	437	88	39	104	132	101	93	190	63	32	150	27796	38827
Totaal		21517	16487	129038	21320	35379	100792	19025	24743	147218	35109	9292	24383	54812	40604	49881	64509	23197	17968	62257	43486	1595926

> 1000
 > 2000
 > 3000

Bijlage II. Regressie-analyse verhuiskansen en gerealiseerde nieuwbouw

In de periode 1995-2002 zijn er per jaar gemiddeld ruim 80 duizend nieuwgebouwde woningen opgeleverd. De mate van nieuwbouw verschilt echter nogal per gemeente en per jaar. In de gemeente Den Haag zijn bijvoorbeeld in de periode 1995-2002 gemiddeld 2400 nieuwe woningen per jaar opgeleverd. In 2002 waren dat er echter 4800. Relatief veel nieuwbouw in een regio zal, los van de invloed van huishoudensgerelateerde veranderingen, van invloed zijn op het verhuisgedrag. Door meer nieuwbouw zal de verhuisdynamiek toenemen. In deze bijlage wordt een eenvoudige lineaire regressie-analyse gepresenteerd van de relatie tussen verhuismobiliteit en gerealiseerde nieuwbouwwoningen, om inzicht te krijgen in het belang van nieuwbouw. De periode waarop de analyse betrekking heeft is 1995-2002. Het aantal waarnemingen is de som van het aantal gemeenten per jaar.

In de analyse is voor twee verschillende afhankelijke variabelen gekozen:

- het aantal uit andere gemeenten verhuisde personen als percentage van de gemiddelde bevolking van de bestemmingsgemeente
- het aantal uit andere gemeenten verhuisde personen plus de binnen de gemeente verhuisde personen als percentage van de gemiddelde bevolking van de bestemmingsgemeente

De onafhankelijke variabelen in de regressie-analyse zijn:

- het aantal in een gemeente gerealiseerde nieuwbouwwoningen als percentage van de totale voorraad woningen in die gemeente
- (de logaritme van) de gemiddelde bevolkingssomvang van de gemeente
- het waarnemingsjaar

In de onderstaande twee tabellen staan de resultaten van twee geschatte lineaire regressievergelijkingen.

Model 1. Afhankelijke variabele: percentage gevestigde personen

R = 0.620 R ² = 0.385	N = 4453	ongestandaardiseerde coëfficiënten		gestandaardiseerde coëfficiënten	t	significantie	
		B	Std. Error	Beta			
		constante	-0,4532	0,1566		-2,8947	0,0038
		% nieuwbouw	0,6364	0,0121	0,6247	52,7137	0,0000
		log bevolking	0,0004	0,0001	0,0338	2,8649	0,0042
		jaar	0,0002	0,0001	0,0365	3,0844	0,0021

Model 2. Afhankelijke variabele: percentage gevestigde personen + binnen gemeentelijke mobiliteit

R = 0.762 R ² = 0.581	N = 4453	ongestandaardiseerde coëfficiënten		gestandaardiseerde coëfficiënten	t	Significantie	
		B	Std. Error	Beta			
		constante	4,5249	0,2815		16,0727	0,0000
		% nieuwbouw	0,8279	0,0258	0,3161	32,1125	0,0000
		log bevolking	0,0183	0,0003	0,7050	72,2473	0,0000
		jaar	-0,0023	0,0001	-0,1609	-16,4271	0,0000

Uit vergelijking van de twee modellen blijkt dat het percentage gevestigde personen plus binnen-gemeentelijke verhuizers het als afhankelijke variabele in de regressie-analyse beter doet dan alleen het percentage gevestigde personen. De onafhankelijke variabelen met betrekking tot de gerealiseerde nieuwbouw zijn in beide modellen significant en hebben boven het verwachte positieve effect op de verhuismobiliteit. Model 2 is van beide modellen het beste model met een R² van 0,58 en alle onafhankelijke variabelen significant.